

SD 4255 200 8297
Dz

Prvá Čítanka

pre

slovenské evanjelické a. v. školy.

Spísať a vytlačiť dal

Sbor Učiteľov evanjelických a. v.
v Liptove.

V Liptovskom Sv. Mikuláši 1870.

Maximilian Löw, majitel a nakladatel.

Slovo Spasiteľskô,

Jedinô, prvô i poslednie, pre všetkých rodičov,
učiteľov a vychovávateľov:

„Kdožbykoli prijal dítě toto ve jménu mém, mneť přijímá; kdožbykoli mne přijal, přijímá toho, kterýž mne poslal.“

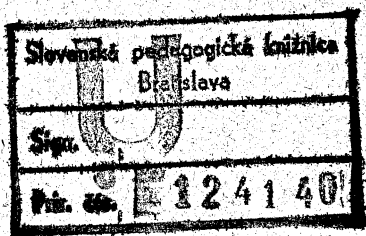
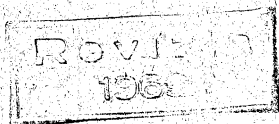
Luk. IX 48.

Len na toto slovo dá sa sväte konať svätá povinnosť vyučovania a vychovávania detí.

v L'uptove,
dňa 17 studňa.

1860.

M. M. Hodža.

H 451.01(15)/071

Obsah slabikára.

1. Čítania.

1—6. Samohláskovania. — 7—25. Spoluhláskovania t. j. čítania slabík hlasných (k. p. ja, li, na) a zvučných k p. aj, il, im, on . . .), takrečených dvojek. — 26—37. Čítania slôv a viet, majúcich samé dvojky hlasné a zvučné. Poučný obsah toho: 26. Smysly, duša rozumná, citenia, konania jej. — 27. Práce domáce a držania sa detí na ulici. — 28. Premeny koncové mien podstatných. — 29. Nemravy a mravydetinské. — 30. Rozvid po nebi a po zemi. — 31. Deti a ľudia idú ku Pánu Bohu a on k nim. — 32. Pilnosť a lenivosť detí. — 33. Ročité a dennie priemery v prírode, s ohľadom na mravy detinské; kvietky a dietky. — 34. Samopaš a milovoľa detí. — 35. Budúcnosť detí a úmysly na ňu. — 36. Slnce, vietor, oheň, voda, zem v hádkach. — 37. Kapusta, hus, koch, husle v hádkach. — 38. Ukiažania slabík dvojhlaskových, dvojek, ale trojpisemných | — ie | | — ia | — io | — iu |, čítania tých slabík, čítania slôv a viet takými slabikami. — 39. Ukiažania slabík dvojzvukohlasných troj- i čtvorpísmenných dzi, dze, dzie, dzia a t. d., čítania tých slabík, čítania slôv a viet nimi. — 40-41 Ukiažania dvojhlasných a dvojhlasozvučných koncovák; | — ô | — ou | — ov | — av | — ev | — iv | — yv | — uv | | — aj | — oj | — ej | — aj | — yj | — ôj |, čítania slôv a viet nimi. — 42-43. Čítania slabík polosamohláskových krátkych a dlhých, čítania slôv a viet nimi. — 44-45. Mená písmen, veľké písmená. — 46—48. Vety na čítania a pamätania, každá s veľkým písmenom na začiatku. — 49. Ukiažania slabík trojek zvučných | — i — | — e — | — a — | — o — | — u — |, čítania slôv trojkami. — 50. S opakovaním od 7-49. — 50. Čítania čísel od 1-50. — 51-52. Ako sa deti volajú, naz pamätné verše o mene krestnom. 53 Meno božie, čo vedia deti nábožné. — 54. Vôľa božia; čo vedia deti pobožné. — 55. Ako sa deti varujú sa-

my; čo vedľa deti opatrne. — 56. Ukazania slabík trojek zvučných v polosamohláskach krátkych a dlhých | — r — | | — r — | — l — | — í — |; čítania slov a viet nimi. — 57. Ukazania slabík trojek zvučných vo dvojhláskach: | — ie — | — ia | — io — |; čítania slov a viet nimi. — 58. Ukazania slabík trojek hlasných po l. r: | — - i | — - y | — - e | — - a | — - o | — - u |; čítania tých slabík, čítania slov a viet nimi. — 59. Iné slabiky hlasné trojky, čítania ich, čítania slov a viet nimi. (Hlasy zvieračie a ľudské. Koho majú deti milovať?). — 60. Ukazania slabík dvojhlasných trojek | — - ie | — - ia | — - iu | — - ou |, čítania tých slabík, čítania slov a viet nimi. (Dieťa ako kvieťa, ten Janíček malý). — 61. Ukazania slabík čtvorák zvučných, čítania slov a viet nimi. (Slová inozvučné, v koncovkách). — 62. Ukazania slabík zvučných čtvorák s dvojhláskami: | — - ie — | — - ia | — - iu |, čítania slov a viet nimi. 63-66. Čítania slov so slabikami čtvorkami, päťorkami, šestorkami; (63. 2) 3) 4) rodinnosť slov). — 67. Znak nad písmenami: dĺžeň, vokaň, mäkčeň. — 68. Inozvučky na predku slov. (Spolkovania a bytoviská detí). — 69. Inozvučky vo striedku a na konci slov. — 70. Znak medzislovné, rozrečné (signa interpunctionis), s otáznikom: prístup k názoru vety.

2. Vetenia.

(Názor vety.)

71. Povšechný názor každej vety v jej oreku (subjecto) a poreku (praedicato). — 72. Kto? čo? osoba, vec; jednorák a viacerák, (materia et forma subjecti). — 73. Kto je čo? čo je čo? (subjectum cum praedicato per copulam); výslova logického pochopu či pojmu; 5) mená slovesné; kto a čo čo nenie. — 74. Aký je kto? akô je čo? aký je kto väčmi? akô je čo väčmi? (stupňovania, comparatio adjectivorum). Aký je kto, ako kto lebo čo? (similitudo). — Aký kto nenie? ako je kto? ako je čo? — 75. Z koho je kto? z čoho je kto? z čoho je čo? na čo je kto? na čo je

čo? kto je k čomu? čo je k čomu? od čoho je čo? za koho je kto? za čo je čo? prečo je čo? (pochop príčiny). — 76. Kolko je čoho? (počet a miera). — 77. Kedy je čo? kedy bolo, čo? kedy bude čo? Čas. — 78. Čo sa robí, deje, stáva? čo sa robilo, dialo, stalo, stávalo? čo sa bude robiť, diať, stávať? čo sa stane? (impersonalia verba). — 79. Čo kto robí, činí, delá, pracuje, koná? vo trojom čase; (actio personarum et rerum) čo čo robí? (verba activa). — 80. Čo sa komu lebo čomu robí, deje, stáva? vo trojom čase, (verba activo-passiva, neutra, inchoativa) so zvláštnym ohľadom na formáciu sloviac týchto: k. p. múdry-mudrieť, kyslý-kyslieť, vo ktorých slovenčina má svoju zvláštnosť; Nemeckô: Er wird weise, er wird sauer etc. — 81. Kto by čo robil, činil? kto by čo bol robil? (imperfectum et plusquamperfectum conjunctivi optativi). Kto čo môže, smie, má chce, musí robiť, činiť? pochopy možnosti, dovolenosti, povinnosti, úmyslu a nutnosti. — 82. Ako kto čo činí? ako sa čo robí, deje, stáva? akým činom, spôsobom? (pochop spôsobu) čím? s kým? kedy? odkedy? dokedy? nakedy? kam? kadiaľ? kde? odkiaľ? z kadiaľ? dokiaľ? (adverbia), v rozprávkach o Janíkovi, na rozberania viet a vyberania z nich prísloviac odvetných.

3. Mluvnické počiatky.

83. Orek a porek. — 84. Veta samá. — 85. Táka a nieka. — 86. Otázka a odpoveď. — 87. Veta rozkazovacia. — 88. Koniec vety, badka. — 89. Velké písmená kde sa píšu? — 90-91. Čiarka kde sa značí? — 92. Rozdiel hlások a písmen s ohľadom na počiatky pravopisu. — 93. Rozdeľovania slabík. — 94. Slovo — 95-104. Čiastky reči. — 105. Upomienka na skloňovania tých čiastok.

4. Čítania českô.

106. Slabiky. — 107. Slová české podstatné, na rozoznam od slovenských. — 108. Slová prídavné v trojom

pohlaví mužskom, ženskom a nijakom, vo viaceráku a v jednoráku. — 109. Slovesá a slovesné mená. — 110. Stupňovania prídavných mien a prísloviak. — 111. Slová tripísmenné, na rozoznam od slovenských. — 112. Ukážka zo skloňovania sloviak českých. — 113-118. Na čítania českô; nazpamätné reči Písma swätého o stvorení sveta, o cti a sláve božej; pomyšlenia na Boha, detinstvia je božia vec.

5. Vietenie.

(Podatky na to t. j. podatky ku názornej uče, na ústno cvičenia dietok v myslení a vravení).

A. Sebäcit, povedomia, sebävedomia až ku svedomiu. I. Učiteľ dieťa upovedomuje, osebävedomuje, osvedomuje na osobnosti deťata, toť že je dieťa, chlapec, dievča, človek a na mene a priemení deťata. — II. Učiteľ dieťa upovedomuje, osebävedomuje a osvedomuje potrebou jedenia a pitia a smyslami, čo sú: šmak, cit nuch, sluch, zrak. — III. Učiteľ upovedomuje dieťa, že ono žije — o živote vo hnutia sä, v hýbaní sä. — IV. Učiteľ upovedomuje dieťa, že ono žije — o živote vo prestaní a prestávaní hnutia sä, hýbania sä. — V. Učiteľ upovedomuje . . . dieťa, že ono žije — o živote vo hnutí a hýbaní činnom. — VI. Učiteľ upovedomuje . . . dieťa, že ono má telo. — VII. Tak tiež že má dušu (mysel, um, rozum — srovnávania a rozoznávania ľudí a vecí — pamät, pozor, svedomia, city duševné, vôľa a žiadosti).

B. Vidomia, vedomia, povedomia o vecach a ľudach až ku svetovidu a svetovietu všade, kde sä dá, s dostupovaním až ku svedomiu. — VIII. Upozornenia na to, čo vie dieťa už o sebe a čo ešte nevie, ale má vedieť o vecach. — IX. Škola, jako stav. — X. Veci vo škole. — XI. Ľudia vo škole; Učiteľ, deti majúce svoje rozličné šaty, teda

moje a tvoje; deti majúce rozličné dary ducha, mravy. — XII. Dom, srovnaný so školou, ako stav, čo má jednakô, čo rozdielno. — XIII. Veci v dome, náradia chyžnô a kuchynskô, nástroje chyžné a kuchynské. — XIV. Stavý a priestory pri dome a veci tam. — XV. L'udia v dome. — XVI. Domáce živočíchy. — XVII. Strava v dome, pokrmy a nápoje (pre ľudí a živočíchy) XVIII. Z čoho? od koho? a za čo dom a veci v dome? Úrod a úrob, remeselníci, obchod. — XIX. Živôt domáci, bývania, nadobývania, nažívania, nábožnenia, radostné a žalostné prípadnosti. — XX. Z domu do dediny, alebo do mesta; dedina, stavy v dedine, veci a ľudia tam. — XXI. Okolice dediny alebo mesta, stromy a živočíchy tam. XXII. Rozhľad po kraji, po zemi a nebi, úkazy prírody tam; čas, priestor, všetko. — XXIII. Nájdienia sã vo svete, svet, ľudosvet, čtyry strany sveta; vidiek, stolica, kraj, krajna: prvý zemepisný obzor vò viedieku svojom. Kraj slovenský, reč slovenská, národ slovenský tam; živočíchy tam. Domov a domovina, rodina, otčizeň, otčina; reč materinská, roďač, krajanja, Císar kráľ, vlasť. — XXIV. Zemepisný rozvid po Rakúskej ríši. — XXV. Zemepisný rozvid po čiastkach zeme. — Kráť. -- Čísła rímské. — Číary.

Obsah prvej Čítanky.

I. Čo dieťa môže a má vedieť o sebe? —

- 1) Ja som dieťa. — 2) Ja som človek. — 3) Vidím. — 4) Slyším, počujem. — 5) Nuším. — 6) Šmakám, chutím. — 7) Čujem, cítim. — 8) Hýbem sã. — 9) Vravím. — 10) Myslím, rozumiem, pamätám si. — 11) Mám cit, chuť a vôľu. — 12) Spokojnosť poriadného chlapca, cit radosti. — 13) Učím sã. — 14) Spávam. — 15) Jedávam. — 16) Hrávam sã. — 17) Mám rodičov. — 18)

Mám bratov, sestry, rodinu. — 19) Mám učiteľa. — 20) Dobrô swedomia poriadneho chlapca. — 21) Dobrô swedomia poriadneho dievčata. — 22) Dobrô a zlô swedomia. — 23) Modlievam sa. — 24) Ja som Slovák-Slovenka. — 25) Ja som kresťan-kresťanka.

II. Čo dieťa môže a má vedieť o druhých deťoch a ľuďoch. aby to vedelo z nich samo o sebe? —

26) Poctivý, statočný chlapec. — 27) Poctiví, statoční chlapci, jedon lepší, ako druhý. — 28) Chlapec milosrdný, dievča milosrdnô. — 29) Žobráčik, neboráčik. — 30) Dievča poslušnô, chlapec neposlušný. — 31) Vďačné deti. — 32) Dobrý, vďačný syn. — 33) Chlapec úctivý a ochotný. — 34) Chlapec svedomitý. — 35) Deti svedomité, jedno lepšie ako druhô. — 36) Aký je to chlapec, ten Janík; ako si vedie, keď ráno hore stane. — 37) Ako sa drží, keď poráňuje. — 38) Ako si vedie vo škole. — 39) Ako sa drží idúci zo školy. — 40) Ako čo Janík myslí a cíti o sebe, o rodičoch svojích, o jiných nájme biednych ľuďoch a deťoch. — 41) Janík sa má do rukovnej roboty a práce. — 42) Janík pri obede. — 43) Janík po obede a pri hračke. — 44) Janík po večeri doma s rodičmi. — 45) Janík na každodennej rodičovskej skúške. Janík ide spať. — 46) Akô je to dievčatko, tá Anička, jej cnosti vôbec. — 47) Anička je verná. — 48) Anička si rodičov miluje. — 49) Anička nenie darmovravná, klebetná, lživá. — 50) Anička pobožná je aj nábožná. — 51) Chlapec lyhár. — 52) Chlapec kradoš. — 53) Chlapec výkrutný. — 54) Spachtoš. — 55) Deti vypálili dedinu. — 56) Chlapec všetečný. — 57) Matej, čo zná maľovať. — 58) Chlapci a starčok. — 59) Chlapci a vtáčky. — 60) Chlapec a pes. — 61) Šibenice.

III. Čo dieťa môže a má vedieť o svete a o vecach i ľuďoch na ňom? Čoho sa môže a má o tom samo dočítať, dopýtať a domyslieť? —

Svetovíd a svetoviet Str. 131. — Deň a noc s. 133. — Den a noc 136. — Jaro 137. — Leto. 139. — Jaseň. 141. — Zima. 142. — Čas. 144. — Nebo. 146. — Slnce. 147. — Mesiac. 149. — Hviezdy. 150. — Svetlo. 151. — Oheň. 152. — Povetria. 153. — Oblaky, dážď, hrmavica. 154. — Voda. 157. — Zem. 159. — Celý svet. 162. — Tri ríše prírody 194. — Šesť čried živočíšstva. 166. — Ssajce. 166-170. — Rozprávky o zvieratoch. 170-174. — Vtáky. 175-181. — Obojživéle. 181-183. — Ryby. 183-186. — Hmyzy. 186-189. — Červíky. 189-190. — Rastlinstvo 190. — Šesť čried rastlinstva : stromy. 191-196. — Kre. 196. — Zeliny a byliny. 197. — Trávy. 199. — Machy. 200. Jedovaté rastliny 201. — Nerastenstvo a jeho čtyri čriedy. 202. — Zeminy a kamene. 202. — Soli 206. — Horlaviny, 207. — Kovy 208. —

IV. Čo dieťa môže a má vedieť o človeku tak ako o sebe ? čo má vedieť o človectve (o ľudsvete o človečenstve)? —

1. Poznávame človeka po jeho tele. 213. —

1) - 19) Znútrok tela, jeho hlavnie čiastky hlava, stan, údy : Str. 213-216. — 20)-33) Nútrok tela pod kožkou a v jeho nútrobách. str. 216-219.

2) Poznávame človeka po jeho duši a duchu str. 219. — 1) - 3) Rozoznámky duše človekovej. — 4)-6) Povedomia, sebävedomia človekovo, duch jeho — 7)-10) Duch ľudský, svedomia ľudskô, slobodná mravná vôľa ľudská, svedomia božie a duch boži. — 11)-13). Dieťa božie, viera, zjavenia božie, najvyššia známost samého sebä. — Úkony päť smyslov str. 222.

3. Poznáva me človeka po jeho reči a národe, str. 224. — 1)-2). Čo je človeku po a na reči ? — 3)-9). Slovenčina a slaviančina vo svojich nárečiach. — 10)-21) Iné reči. — 22)-26) Milovania svojej reči a národa svojho. Národnosť.

4. 5. 6. 7. 8. Upomenutia na to, po čom ešte človeka poznávame; obširnejšie opísania toho do druhej čítanky odloženô. str. 230.

1. Akože to človeka poznávame po jeho spôsobe života, po tom, čo je živnosť a opatera jeho? str. 230. — 1)-8) Rozumný človek inakšie sa živí a opatruje, ako nerozumné stvory. — On si zo všetkých trých ríš vydobýva živnosť a opateru, ako poľní hospodár, ako remeselník a priemyselník, ako kupec.

2. Ako poznávame človeka po jeho spoločenskom živote? str. 232. — 1)-12). Spolok rodinný, domáci a spolok občiansky. — 13)-14) Rakúska ríša a Uhorská krajina. — 15)-21) Slovensko. — 22)-23). Iné krajiny a národy ríše rakúskej. 24)-28). Státy v Európe a kresťanstvia.

3. Ako poznávame človeka po jeho umenstve a vedách? str. 240. — 1)-13). Len človek umie čítať, písať, rátať, písmo tlačiť, stavať, obrazy robiť, malovať, muzikovať, spievať, básniť, rečniť, kázať, hojiť, liečiť a čo inšie. — 14)-20). Umenia učiteľskô a predstavenia na ňom pochopu detinskému toho, čo je veda.

4. Ako poznávame človeka po jeho náboženstve? str. 244. — 1) Človek umelý a vedomý zomre. — 2) Nad umenia a vedomia má vieru na zjavenia božie. — 3) Z viery tej má svedomia božie. — 4) Po svedomí božom sa človek najlepšie zná na veky. — 5) — 6) Z tej známosti je náboženstvo a živôt jeho. — 7)-8). Tomu sa učí z Pisma svätého. — 9) Starý zákon o čom učí? — 10). Nový zákon o čom učí? — 11)-16). Cirkvev kresťanská. — 17)-19). Zákon boží v Cirkvi. — 20) Viera všeobecná kresťanská. 21) Modlitba najsvätejšia. — 22) Troje hlavných vyznání v cirkvi kresťanskej. Cirkvev rímsko-katolícka a pravoslavná. — 23). Cirkvev evanjelická augšpurského vyznania. — 24). Reformácia. — 25) Rozdiel vyznania augšpurského a helvetského. — 26) Sprava Cirkve

evanjelickej. — 27)-30). Náboženstva iné: židovskô, muhamedánsko o pohanskô. — 31)-32). Pováženia si krestanstvia nado všetko.

5. Ako poznávame človeka po jeho histórii? str. 258. — 1)-4). Aby deti pochopili čo je to, historia. — 5)-6). Národný, mravný a náboženský význam historie. 7-9) Čas historický. — 10)-11). Národy historické pred Kristom a po Kristu. — Krátka historia slovenská a niektoré pamätné dejiny z nej str. 262. — 12) Riša Velko-Moravská. — 13) Bohovia a bohyne pohanských Slovanov. — 14) Cyrill a Metod. — 15) Svatopluk a Bořivoj. — 16) Slovenskí kráľovia. — 17) Synovia Svatoplukovi. — 18) Pád ríše Velko-Moravskej. Pieseň o Nitre. — 19) Slovensko najprú českô, potom polskô, konečne uhorskô. — 20) Biskup Vojtěch a král Štefan. Pieseň o bitke ostrihomskej. — 20) Slovensko rakúsko.

V. Ako to deti sa učia z modlitieb žiť?

str. 269. 1. Modlitby ranné. — 2. Modlitby poludnie. — 3. Modlitby večerné. — 4. Modlitby školské.

Slová neznámejšie, zvlášte české.

B. Bába č. stará mať. — Bábä sl. dieťa, nemyja. — Báca č. bacnutia, uderenia. — Bájé č. fabula, mythus. — Bárs sl. trebas. — Bez č. baza. — Bor č. a sl. borový les. — Biľag sl. znak vybitý, vypálený. — Buľa sl. nabehlina, nem. Beule. — Buľo., buľko sl. jablko, jablčko. — Búr sl. drobný piesok, homok. — Burný, burnavý sl. kyprý, sypký. — Búže č. bôža. — Býl č. bylana. — Bylí č. bylina. — Briť sl. holiť i ostríť. — Bryť sl. miešať. — Bryď, brud, sl. brydota, neklud, nečistota. — **C.** Cába

č. nádoba na kocky. — Cán sl. strielka do kuše. — Cejcha č. obliečka na perine lebo vankúši. — Cip č. rožtek na šate. — Cogan i cagan sl. už, hodne veľký chlapec. — Cuká baba č. kolembaba. — **C.** Čáda č. detinská starana. — Čep. č. čap. — Četa č. čata, hôfa. — **D.** Dál e. č. diala i dála. — Dál či dále č. ďalej, dalej. — Ďas č. zlý duch. — Dēs č. lak. — Dav. č. záľaha, stisk, množstvo ľudí stisnutô. — Dél, dyl č. dlhšie. — Duh č. i sl. zveľad, zdravia. — Dyl e. č. zdĺž, zdĺžosť. — Dím č. vravím. — **G.** Gán i hán sl. kus dreva, na rukoveti okresaný a na udretia širší k. p. na bitia kámp vo hre na loptu: odtiaľ je bodzigán t. j. gán bodý opatrený. — Garaj sl. č. vodotrysk. — Gogol sl. hrvoľ, krop (u človeka); gogolatý, gogoláč sl. človek, čo má krop, hrvoľ. — Gord sl. uzol, gordús i hrdús, hrdúska, tiež to. — Guga sl. duľa, ódulina. — **H.** Háv č. odenia, zvlášte zbrojnô. — Hoch č. šuhaj. — Hoře č. žiaľ. — Húl č. palica. — Hůř č. horšie. — Huba č. huba, ústa. — Houba hauba č. huba (rast). — **Ch.** Chám č. i sl., obecný, sprostý človek. — Chůva č. dojka. — **J.** Jez č. hať. — Jil č. íl, hliný druh. — Jíva č. druh vrby. — **K.** Kaď č. káda. — Kamna č. pec. — Kápě č. kapučňa. — Kos a. č. drozd. — Kos u, morav. brko. — Kot a. č. máček. Kot u, č. členok. — Kotě ete, é. mača. — Koupě, kaupě č. kúpa. — Kyta č. i sl. — Kýta č. k. p. telecí kýta, stehno (mäso). — **L.** Láce č. lacnota. — Lagan sl. lump, darebák. — Lak sl. lakošná žiadosť. — Láka č. sud. L'alo sl. trulo, mamlas. Lán č. i sl. kus poľa. L'apa č. pasca. — Lata č. šplah. — Lava č. lavica. — Laz sl. lúka na hore. — Lem č. okraj, prám, zám. — Liče ete, č. kačička. — Líh č. špiritus, silná pálenka, silica, sám. — Liha č. sl. lieha. — Lich, licha č. nerovný počet 1. 3. 5 . . . Sud, suda č. rovný počet 2. 4. 6 . . . — Licha č. široký záhon. — Lis a, č. líška. Lis u, č. pras. — Lom, lôm sl. lárma. — Lopnúti si sl. nepekne si sadnúť. — Luk č. kuša. — Lůza č. sl. luza, čerňud. — Lůže č. loža, posteľ. — Louže, lauže, č. kaluž. — Ly č. špik, šmok. — **M.** Maňa sl. (detinský) mačka. — Meh. sl. mrhoľ, drobný dážd. — Mech č. mach, moch. — Méch č. mech, vrece. — Mfě č. lopta. —

Mír č. pokoj, smier. — Míza č. miazga. — Muka pl. č. muky. — Mouka, mauka č. můka. — Můl. sl. drobný so zemou smiešaný, riečny piesok. Muňa sl. i č. baka, šplah. — Můra č. mōra. — Moura, maura č. krava brnavá, brnoša, brnuša. — **N.** Náciť, nákať sl. lákať, baztviť dakoho. — Ňaňa, Ňanka, sl. (milene) Otec. — Nať č. zelina, vňať. — Nežit č. vred. — Noh č. báječný vták. — Nora sl. stín, tmola, vyzerá bleďo, ako nora. — Nůže, nůžky č. nožnice. — **O.** Ocas č. chvošť. — Odor sl. povala, fešenia nad hohumnicou. — Ohař č. chat, agár. — Olše č. jeřša. — **P.** Páka č. železo na vyvázenia nem. Brecheisen. — Paže č. rameno. — Píle č. pílovnost. — Píha č. peha. — Pola sl. polovica. — Polif sl. na poly delif. — Povyk č. krik. — Půle č. pola. — Pych č. samopaš, násilia. — Pyk č. liuta (Reue). — Pyk sl. mať pyk na niekoho, mrzeť sã, zlostif. — **R.** Ras č. jašo, draľa, šarha. — Ráz č. úder, črajch, zafatã, sotenia; na peniazoch ráz. Réva č. víny křik, viniga vinič. — Rež č. raž, rož. — Riza č. dlhá šata. — Říza č. ranã od porezania. — Rov č. jama, hrob. — Roub, raub č. štepny prútik. — Roucha, raucha č. šatka. — Roucho, raucho č. rúcho, oblek. — Rouno, rauno č. vlna na baranovi, ovci. — Roup, raup č. červík, húsenica. — Ruliť sl. a mōrav. tiecť, rinuť v žilách, v rúrach, vôbec v zavretej nútore. — Rýč č. kopáč. — Rýma č. náteha. — Rys č. hejús či hejrus. — **S.** Suk č. hrča, haluz na dreve. — Sup č. kaňa. — Šero č. mrak, mrkania. — Šik č. rad, šarag. — Šik sl. zlaté, strieborné, mosazné niti na šitia trību či zlatohlavu, pártu. — **T.** Ťažalo sl. jarmo. — Teď. č. teraz. — Tíž, tíže č. tíža, farcha. — Tiš sl. tišina, tichô miesto, závetia, zátulia: i na vode, tišina. — Tůně č. hlbinã, hlbočina. — Tút sl. túkať, tú tú, trúbiť; potom i puchnúť, hrubief tučnieť, dulief. — Toul, taul č. puzdro na strielky, šípy. — Tyč č. týka, týčka. — Týň sl. ohrada, oplotia i každý kus plota takého obyčajně to haluzy okliestené, volá sã týň, coll. týňa, týnový plot. — **U.** Uk sl. učený, múdry človek. — Uka sl. učenia sã; uka bez nauky, sú len samé muky. Nauka bez návky daromné rozprávky. Návka tolko čo praxis, od nav, navif, tolko čo konať. — **V.** Váb sl. č. vab, to

čo vábi čím sä väbi. — Vada č. chyba, gandža to čo vadí. — Váda č. vada. — Váchat, váchat sä, uváchat sä, od sl. vach t. j. prudkosť, rychlosť, teda prudkým tuhým robením sä umoriť, upotiť, uznojiť. — Vak č. vrece, vrecko k. p. vačkové hodinky. — Vaz č. väzy. — Ves č. i sl. dedina, šárišský: valal. — Veta sl. a č. propoveď, poved. — Vetíť sl. hovoriť. — Vieta sl. domyselnô považovania vecí (intuitio, contemplatio. — Vietíť s. myslive pátrať, pozerat, považovať (intuéri, contemplari). — Víko č. vrchnák. — Vír č. zákruta na vode. — Vor č. plť. — Výr č. sova. — **Z.** Zár, záre č. žiara. — Zeď č. múr. — Zob sl. to čo sä zobe. — — Zuním, zuňat sl. množstvo ľudí zuní na jarmoku. — Zúr sl. lúka kvetnatá, pažiť. — **Ž.** Žár č. žah, žaha, pál. — Žas č. úžas, vynáčenosť, velikô zadivenia — Žiha č. príha, pásik. — Žoch sl. velikô vrece na vlnu. — Žufa, žufka sl. polievka. Žuh sl. čierny ako žuh, uheľ a vôbec dačo na uheľ spálenô. — Žúžol sl. to čo žuh. — Žúžolít sl. spáliť na žuh na žúžol.

Prietlačky.

Chyby, ktorých sä nájde, najme v ohľade na znácky nad pismenami a medzi slovami, drahne, domyselník napraviť.

W. Mo.

M. S. ž.
12. 1. 1910

Maria Bajcova
Č i t a n k a.

I.

Čo dieťa môže a má vedieť o sebe?

1) Ja som dieťa. Ja som dieťa, to je málo, tak by niekomu sa zdalo; ale nech mi veľkí ľudia ktoríkolvek to povedia, či aj oni deťmi boli? a či inak sa stať mohli veľkými a dospelými? Museli tiež byť malými; boli takže to, čo som ja, o tom istô mám vedomia. Ale či to veľkí znajú, na čo malých vychovávajú? Hej to len ja môžem slúbiť, že na dobrô im chcem tu byť; Tá mi vôľa, to vedomia; to ja dieťa, hľa to som ja!

2) Ja som človek. Ja som človek a nie zver, ani kameň, ani ker, ani hora, ani strom, ani väža, ani dom. A viacej som leš to všetko; trebas ešte som len dečko. Číсар i kral, Pán i knaz čože vedia že sú viac? Čože môžu Otec, mať, že sú viacej povedať? „Ja som človek“ to povie každý, tak sa rád zovie. My sme ľudia všeci spolu, bližej ďalej, horu dolu. A kto viacej nad to vie, nech vystúpi a povie!

3) Vidím. Jasné bystré oči dve mám, nima na ten svet pozerám; šire, diale, na vysoko do-čahuje moje oko; berie v seba hory, stromy, mesiac, hviezdy, slnce, domy. Vidím! to je radosť na svete tá! Ach, neborák slepý nemá sveta!

4) **Slyším, počujem.** Slyším, počujem ja hlasy, zvuky, reči; Bože dajže počuť, len to čo sa svedčí! A počutô dobrô dobre si pamätať, dobrého umenia do hlavy napratať!

5) **Nuším (pácham, voniam).** To čo páchne, tuší, puší, smrdí, vonia, môj nos nuší. Lúka, hoľa i záhrada vôňou lúbou páchne rada; akže dietky kvietky sme my; čímže lúbe budeme my? Vôlou milou poslušnosti, vzácnym kvetom pekných cností.

6) **Šmakám, chutím.** Zdravý šmak mám na jazyku, ktorý vedľa svojho zvyku, jedlá chutí, okusuje, trpké horké, kyslé sladké, ako mudrák, rozsudzuje. Pravda, že sa mu po chuti len té sladké, té rád kutí; ale ja mu rozkazujem, lakôt paškrát sä varujem: keď mu príde horký liek piť, poviem mu: „hneď musíš užiť.“

7) **Čujem, cítim.** Nemilí mi hostia prichádzajú na dom; musím ich dnu pustiť, dokiaľ v dome tom som: hlad, smäd, bôl, mráz, pál, var, pot, pich, šib, rez, sek, bac, kop, bod. Nemôžem sä často týchto hosti sprostíť, ba ich musím telom mojím vlastným hostíť. Ale im vše nedám, čo by sä im chcelo, bo si maznať nechcem pre nich svoje telo.

8) **Hýbam sä.** Nohy, ruky mám, nimi ja hýbam; hlavou driekom, telom celým hnúť, mknúť môžem ruchom smelým; v chôdzi v behu pozor dám, vo slep divo neskákam, a po blate necápam: keď je do školy hodina, viem ja, čo ma ta pohýna, inšie nie, len vôľa moja, netreba mi koní, oja, ani biča pohoniča, ani hrozby od rodiča; ja ta idem z ochoty, by do hračky miloty.

9) Vravím (mluvím, hovorím). Ústa a v nich jazyk mám, chvala Bohu, vravieť znám, čo dobrého sa doviem, to i druhým rád poviem. Niekedy si zaspievam, každý den sa modlievam: Na otázky odpovedám, abo slušne sa dovedám; učiteľom, rodičovi neodvrávam zlými slový; nejazyčím, neklebetím, nevadím sa, nešemetím; starších s úctou pozdravujem, čo mám strpieť, nežalujem; mrzké reči nehovorím, podlízave sa nekorím; keď je treba, mlčať znám, starších reči poslúcham.

10) Myslím, rozumiem, pamätám si. Rád ma vidí otec, mať: ja si myslím, že to všetko je len preto, že ma chcejú vychovať na človeka práve Pánu Bohu k sláve a mne k dobrému: pamätám si, kolkoráz počul som ten milý hlas: „naše milô drahô dieťa! radi veru vidíme ťa! ale aj ty nás miluj! školu, knižky si piluj! pekne sa drž, počúvaj! dobre si to zachovaj, keď ťa vedú k dobrému.“ Rozumiem ja teda to, že to pre to a na to milujú ma otec, mať: budem si to pamätať.

11) Mám cit, chuť a vôľu. Keď ja vidím starších ľudí múdrych, dobrých, pobožných, sebe, iným osožných; tu sa mi hneď v srdci zbudí, že si žiadam tiež tak byť; to chcem, keď len budem žiť; to sa mi chce, to ma budí, keď ja vidím takých ľudí, to to po vôli mi je. Uvidí, kto dožije, či sa splní mi tá žiadosť, ktorú má už moja mladosť.

12) Spokojnosť poriadneho chlapca. Cit radosti. Sám ja neviem, ako je to, dnes som tak veselý, že by som sa neprečaral, nie, za ten svet celý.

Pán Učiteľ dnes tak milo na mňa pozerali a po škole dva razy ma pekne potapkali.

A to preto, že zo všetkých najlepšie som vedel, a keď druhí šantovali, ja som ticho sedel.

Po poludní mamka moja bozkala mi ličko; a tatuška povedali: „rád ťa mám Janičko.“

Ej keby som vždy mohol byť, ako dnes veselý, veru bych to neprečaral, nie, za ten svet celý!

13) Učí m s ä. Čo som s ä naučil, len to viem, to je viacej veru, leš čo zjem: lebo bez vedenia len je na biedenia človek na tom svete; či to, deti, viete? O ľuďach, o vecach, o svete, o Bohu, keď nič nevie človek, hrintu má na plecach, podloží mu nohu lyhár akýkoľvek. Ale ja s ä učím o Bohu, o svete, a za to si ručím, že ma kto ledakto, inak lebo takto, na zlô neňavedie, a tento svet so mnou veru nezametrie.

14) Spáv a m. Každú noc ja spávam; a keď hore vstávam, tak s ä dobre cítim; hneď s ä ku modleniu, ku práci, k učeniu väčšou chuťou chytím. A tak viem čo skúsím, že na to spať musím, by mi do roboty bolo viac ochoty, chuti, vôle, sily: na to Pán Boh milý do sna ma uspáva, odpôčinok dáva.

15) Jedáv a m. Sjedaň, obed, večeru potrebujem ja veru, a to síce deň každý tri čtyry ráz, vždy a vždy, ináč deti mrú hlady. Ale či viem, prečo je to? Pre nič inšie a len pre to, aby deti, ako jedia, zažívali tak čo vedia, čo s ä v škole naučili, aby s ä tým podúžili; rodičovské dobré rady aby zažívali všahdy, slovom božím s ä chovali, a tak dobre s ä mávali: ináč bez tej zpravy rady

mrely by jích duše hladu, a zomrely by na všahdy. A tak prečo jedávam, už ja z toho dobre znám, už viem ako robiť mám.

16) Hrávam sa. Ja sa hrávam, telo cvičím, to si s dovolením žičím; lebo to je milá vec; gaľo, laľo je chlapec, čo sa nezná pekne baviť, musí darmo ústa zäviť; a to dievča je len mazna, čo sa pekne zahrať nezná. Dobrým deťom dobrá hračka, ale zlým je len ruvačka.

17) Mám rodičov. Ó jak sa radujem a Bohu ďakujem, že dobrí rodičia od mladi ma cvičia, vedú ku mravnosti a božskej známosti! Pri tom, čo mi treba, mám šatky, mám chleba, mám klobúk, čižmičky, do školy knižtičky. — Ó rodičia moji, pri vás si v pokoji žijem bez starosti dni mojej mladosti! — Budem vás poslúchať, chcem vám byť po vôli, chcem že by ste so mnou vždy spokojní boli!

18) Mám bratov, sestry, rodinu. Bratia, sestry, rodina! dobrá nám je hodina, keď sa spolu radi máme, keď si verne pomáhame, pekne spolu nažívame. Dobrý Pan Boh rád to má, keď sme dobrí si doma: veď nás na to dáva spolu, by sme mali dobrú vôľu: lebo kde je v dome vada, tam to všetko hynie, padá. A tak už to dobre znám, prečo bratov sestry mám.

19) Mám Učiteľa. Všetky bez učenia deti sú len také svetské smeti, prošte, ledačiny také, hlúpe hlavy ledajaké, bez duše len samé telá, keď ich učiteľ nevzdelá. Tak viem, že ten, čo nás učí, priateľ je tých našich duší, druhý otec, rodič milý; daj mu Pán Boh zdravia, sily! a nám vďačnosť počú-

vania, peknô. slušnô sä chovania! Bo kto deti vyučuje, milý Bohu dar hotuje. Už ja veru dobre znám, prečo Učiteľa mám.

20. Dobrô svedomia poriadneho chlapca. Ja som chlapček poriadny, do školy rád chodím, na ceste som pokojný, zlého nič nerobím; s poslušnými žiakmi len spoločenstvo mávam, rozpustilcom sä vyhnev, s nimi sä nehrávam: v čas ráno hore vstávam, Bohu sä modlievam, vezmem knížku do ruky, pilne sä učievam. Knihy, šaty v poriadku, v čistote si držím, preto ma každý rád má, trestu neutržím. Dakedy aj pracujem v zahrade, na poli, pri tom bývam vždy zdravý, nič ma nezabolí. Pracovitým, poslušným, čistotným chcem vždy byť; pokiaľ mi Bôh na tomto krásnom svete dá žit.

21. Dobrô svedomia poriadneho dievčaťa. Hodnô dievčatko som vždycky a rada mám Pána Boha, lebo viem to, že od neho prichádza mi radosť mnohá. Vykonávam s nábožnosťou ráno svoju modlitbičku, po nej mi tak dobre býva, tak mi volno je v srdiečku. Tatuškovi a maminke dávam slušnô pozdravenia, viem, že mi od nich pochádza všetko možnô dobrodenia. Do školy rada chodievam, tam sä chutne, pilne učím a tam dušu moju mladú v umení a cnosti evičím. Čo mi k práci naloženô, to hneď konám bez meškania; lebo viem, že z pilnej práce hojnô býva požehnanie. Zachovávam si poriadok, šatočky si držím čisto; dievčaťu, čo dbá na sebä, kvitne veru šťastie istô. Preto chcem ja poriadnicou na celý môj život ostať, aby som sä z Boha lásky mohla k tomu šťastiu dostať

22. Dobrô a zlô svedomia. *Niet nič horšie, ako koho zlô svedomia pichá; zas niet lepšie, ako komu svedomia pokoj dá. Veru ja to musím vyznať, keď sa mi pridalo zle urobiť niečo, to mi srdce obádalo. Ale keď sa neviem v ničom zlom, to sladko padá, tichý pokoj na postielku moju ma ukladá: i lekcia i modlitba chutí mi aj jedlo. Daj Bôh, by tak mně i všetkým deťom sa vždy viedlo! Moja duša musí bývať spokojná a tichá; a kto je zlý, nechže ho tam zlô svedomia pichá.*

23. Modlievam sa. Tak Pán Kristus to povedal, že Bôh deťom Anjelov dal, čo mu v nebi česť dávajú, na tvár jeho sa dívajú. Keď sa deti modlievajú, s Anjelmi sa objímajú. Štastia, že rodičia milí modliť sa ma naučili. Keď vykonám modlitbičku, tak mi volno je v srdiečku; za rodičov, učiteľov, za rodinu, za priateľov, za dar Ducha Svätého, keď sa pomodlím skrúšene, tak mi je to potešene, tak mi dobre na duši; Anjel Otca nebeského má ma vtedy v náručí.

24. Ja som Slovák — Slovenka. Ja som Slovák (Slovenka som) od rodu, slovenského pôvodu, Vlast moja je kraj Tatriansky, kde býva rod môj Slovänský; Tu je moja otcina, kde slovenská rodina. Ja si kraj ten milujem a zaň Bohu ďakujem.

Ja som Slovák od rodu, slovenského pôvodu! Moja reč je reč slovenská, lubozvučná, roztomilá, v nej sa mi radosť nebeská po prvýraz zjavila, keď som začal rozprávať: „Otec môj a moja mať.“ Reč tú si ja milujem, Bohu za ňu ďakujem.

Ja som Slovák od rodu, slovenského pôvodu! Slováci sú národ milý, bystrý, verný, umelý; vo

vojne silný, zmužilý, aj pri práci veselý. Ja ten národ milujem a zaň Bohu ďakujem: Sláva je Slovanom byť, Slovan som aj vždy chcem byť!

25. Ja som Kresťan — Kresťanka. Ja som Kresťan (Kresťanka som) to je viac, ako človek samý, lebo tu je Pán Boh sám spoločlovek s nami; pri krste ma za dieťa božie večnô prijal, živôt, božie kráľovstvo do plienok hneď mi dal. Ani Cíсар, ani král, ani žiaden Pán, Kňaz; ani Otec, ani mať nereknú, že sú viac. Čo by komu Pán Boh dal slnce, hviezdy, zem, svet; Kresťanom byť, nad to viac nikde, nikdá niet, niet!

II.

Čo dieťa môže a má vedieť o druhých deťach aj o ľuďach, aby to vedelo z nich samo o sebe?

26. Poctivý, statočný chlapec. Miško našiel na ceste nôž; boly na ňom pekné črienky a v ňom dva ostré nožiky (klingočky, čepeľky) Miško sa mu veľmi zaradoval a odišiel do krevinky pekných prútkov si narezať. V tom prišiel pocestný a zchýľujúc sa ustavične, hľadel na všetky strany po ceste, ako by dačo hľadal. Miško zočil chlapa a hneď si pomyslel: tento, vraj, iste stratil nožik, čo som ja našiel, I príde mu na um, čo Pán učiteľ vo škole často hovorieval: že kto veci najdené nevráti tomu čie sa (vlastníkovi) to je tolko, ako keby je ukradol. Spýtal sa teda Miško chlapa, čo hľadá? Pocestný mu odpovedal: „Stratil som nožik,

synku môj!“ A Miško sa opatrne ďalej spýtal: „aký že bol?“ Na to pocestný povedal: „ešte cele nový, s bielymi črienkami a s dvoma klingočkama (čepelkama).“ Tu Miško vyňal z vrecka nájdený nožík a vrátil ho tomu pocestnému, neznámemu človeku. Tento poďakujúc Miškovi, povedal: „Ty si poctivý, statočný chlapec.“

27. O dva týždne potom šiel Miško so Samkom susedovie po záhumní do poľa. Na chodníku našli dvadsiatnik. „Hej chvala Bohu, povie Samko, budemeže mať na slivky, hrušky, jabĺčka! Vieš čo, Miško, budeme každý deň za dva groše si ovocia kupovať, dokiaľ nám celý dvadsiatnik dostačí.“ „Ba veru, povie na to Miško, to by bolo pekne! veď by sme boli zlodeji, akby sme nájdenú vec nevrátili tomu, čija je.“ Samko ale odvravel na to Miškovi: „Nuž Miško, veď my nevieme, či je ten dvadsiatnik; akože ho komu dať môžeme?“ Na to ale Miško odvetí: Dáme ho lebo Panu Učiteľovi, lebo Pánu Richtárovi; tí sa vyzvedia, či je dvadsiadnik. To chlapeci aj urobili. Pán Učiteľ ich za to pochválil. Na druhý deň sa zvedelo, že ten dvadsiatnik stratila varovkiňa od Židov z krčmy. Úbohá sirota! boli by jej z nájmu dvadsiatnik ztiahli, keby nie poctivý chlapec Miško a za ním aj Samko.

28. Chlapec milosrdný, dievča milosrdnô. Janík a Anička, brat a sestra, prišli zo školy domov a dostali od mamky olevrant (svačinu), po krajci pekného bieleho chlebička. I vyšli na dvor, ale sotvá počali jesť, prišiel k nim chlapec chudobný a vidiac ten pekný chlebič, riekol

lútosťive: „Moja sestra je mdlá (slabá) po nemoci, tej by sa zišiel kúštek takého bieleho chlebíka; ale my si ho kúpiť nemôžeme.“ Anička, dievčatko veľmi milosrdnô, hneď mu podávala svoj krajec, „na, vraj, na, zanes jej!“ Ale Janík povedal: „Dobre máš, Anička, že mu svoj chlebík dáš; ale takto bude lepšie, ty dáš polovičku tvoju jeho sestre, ja dám polovičku moju jemu; a tak sa všeci čtyria podelíme.“ To sa stalo. Ale chlapec chudobný, ako prišiel domov, dal i svoju polovičku sestre. Keď sa o tom Janík a Anička dozvedeli: to sa im tak ľúbilo, že potom jeden deň Janík, druhý deň Anička svoje mliečko na sjeďaňku (raňajšok) tomu chudobnému dievčatku donášali a sami na suchom chlebíku pristávali. Boli to za deti! Deti milosrdné, dobrotivé, dobročinné.

29. Žobráčik, neboráčik. Večer je, tmie sa; v izbách zažihajú sviece a pod kozúbkami zapaľujú lúče a triesky. Zvonia, že len tak znie. Vidno v chyžiach stoly prestierať na večeru. Každô to ide ku svojeti sa prichýliť. Len ten žobráčik neboráčik nikde prítuly prichyly nemá. Sirota, od malička žije na milostinách, almúznách. Mrie a trie hladý a trpí zimu, neboža, úboža! nôžky ako cievočky, rúčky ako triesočky, leďvá že sa vše zviecha, keď si kde sadlo. Ide, ide hore tou dedinou, drkotajúcim od zimy hláskom tichým si spievajúci: „Kdo se Ježíše nezpustí, neopustí ho, v svetě v štěstí i v neštěstí postaveného, od mladosti do starosti času žádného.“ Ide, ide. Či sa nájdu, pre Krista Spasiteľa! Ľudia, čo ho na noc pritúlia? Začína tuho mrznúť. Ach veď skrepenie to chůďa, ak ho nikde do domu neprijmu. Ide, ide; prejde viacej domov — neprijali ho. „Pán Boh vás požehnaj a daj vám dobrú noc!“ ešte tak sa im, tým nemilosrdným, poďakuje, neboža! A hľa na pokon ho prichýlil jedon statočný kresťan, dobrý gazda. Dali mu noc-

lah v teplej izbe, a domáci šli spať do komôr. V kasnič-ke za stolom mal gazda dvesto zlatých, deň pred tým za voly mäsniky utržených. Kýsi zlodej to vedel; prišiel peniaze ukradnúť. Vyvážil oblok a vťahnul sa nim dnu. Zobrácik sa zobudil, začal veľmi kričať „hej hej, zbojník, zlodej! nedaj, lapaj! hore gazdičko, hore, sem sa sem! Domáci sa zobudili a zlodej utiekol, peniaze ukrasť nestačil.

30. Dievča poslušná, chlapee nepo-
slušný. Zuzička prišla zo školy domov. Tomko, jej braček, mladší od nej, prišiel hneď za ňou, ale nevrlý — lebo utržil bol vo škole trest za to, že ani lekcii nevedel i že sa roztopašne držal, pletky šanty robil.

Sotváže položila Zuzička na miesto svoje kniž-ky, z ktorých sa vždy dobre učila, už ju matka zavolá: „Zuzička moja, choďte s krčahom po vo-
du; keď príjde otec z poľa domov, bude smädný. A ty, Tomáško, pozri len, tam kdosi nehal zahradu otvorenú, choďte ju zavrieť, lebo svine môžu vôjst a škodu porobiť.“ Zuzička vzala krčah a bežala po vodu. Tomáš nepočúvnul; lebo darovník bol, leňoch, a dobrej, pridobrej matere sa nič nebál.

Len čo Zuzička došla s vodou už tu bol Otec z poľa, napil sa čerstvej vody a riekol: „Zuzanka, choďte na záhumnia a zavolaj paholka domov. A ty, Tomo, choď a dones materi dreva do kuchyne; chudera, nemôže odísť od koryta.“

Zuzička bežala na záhumnia a vykonala; To-
máš, bál sa Otca, vyšiel z izby a šiel do sadu hól-ky a grmany jiesť. Bál sa otea, ale ho klamal.

Už bolo ku poludniu. Zuzička prestierala stôl. V tom otec šiel do záhrady a tam našiel šalát, ka-

pustu a inšie zeleniny pokvárené a zo šesť svíň a prasiat tam, čo tú škodu porobili. Velmi sa namrzeli nad takou škodou, zajaľ svine cudzie a šiel do sadu. Tu našiel Tomáša ležať na zemi a strašne stenáť. Spadol zo slivky, neposlušník a zlomil si nohu.

Rok na to, keď už bol Tomáš na nohu vyhojený, prišiel škarlát na deti té obe. Zuzička poslušná nechcela z prvu piť horký liek; ale na matkino slovo ho len vypila. Leš Tomáš už ani na hrozbu otcovu, ani na prosbu materinu nechcel piť horkô lekársťvo. Zuzička vyzdravela; ale Tomáš zomrel.

31. Vďačné deti. Janík a Anička idúc po ulici, našli jedon pugilár (tobolku). Ani nepozrúc čo je v ňom, oddali ho hneď Pánu Učiteľovi. Tento z písma, ktorô bolo v pugiláre s tisíci zlatými, zvedel že ten pugilár jednému velikému Pánovi, čo ho tam Barónom volali, náležal. Ten Pán si dal zavolať této pekné deti a daroval im po dukáte. Deti sa veľmi tomu radovali; ale prečo? nie pre to že dostali po zlatom peniazi, ale preto, že je mohli svojim drahým, dobrým rodičom dať a tak sa im zavdačiť.

32. Dobrý vďačný syn. Dobromil, synček chudobnej matky vdovy prišiel do susednej dediny a spýtal sa jedného Pána, či by ho do služby neprijal? Pán mu povedal: „Ak chceš husy, morky a pávy pást, dám ti chovu a šaty a desať zlatých od Ďura do Všetich Svätých.“ Dobromil vďačne na to pristal; ale prosil Pána, aby mu z toho nájmú každú nedeľu tolko vyplatil, koľko mu na týžden príjde. „Nuž a čože s tým chceš urobiť každú ne-

delu? spýtal sa ho Pán, hádam to chceš premárniť?“ „Bože chráň, odpovedal Dobromil, to nie; ale, vraj, mám chorľavú matku vdovu, jej to chcem každú nedelu zaniest, aby aspoň raz do týždňa mala niečo lepšieho zjiesť.“ To sa Pánovi tak zapáčilo, že rozkázal úradníkovi svojmu, aby chlapca tak vyplácal; ba i mať jeho chorľavú kázal do majera prichýliť a tam opatrit.

33. Chlapec úctivý (zdvorilý) a ochotný. Dvaja chlapci hrali sa pri ceste, ale zdvorile pozdravili počestného, ktorý tadiaľ šiel, a keď sa ich opýtal, kádiel vedie chodník najbližej do mesta, jeden z chlapcov tých ukazoval prstom rečúc: „Idte tadeľ po lúce, po tej medzi, k tomu krížu a hore okolo skaly k lesíku!“ Druhý ale riekol: „Poďte, ja vás povediem,“ a šiel a viedol počestného, aby nezablúdil. Kdo bol zdvorilý? kto bol i zdvorilý ale pri tom aj ochotný?

34. Chlapec svedomitý. Milko šiel vedľa pekného susedovho sádku. Tu videl na stromiech krásno zrelô ovocia visieť. Červené jablčka ho nado všetko k sebe vábili. Jedným skokom mal už byť cez plot v zahrade a druhým na strome. L'udia boli v poli, u susedov nebolo nikoho doma; nikto by Milka nebol videl. Už už mal preskočiť, lebo mu šla veľmi chuť na to peknô ovocia. Ale tu čosi v ňom zašeptalo: „Nepokradneš! a Milko nehal sad, stromy aj ovocia na strane.

Čože to bolo, čo Milkovi šeptalo, aby nekradol? To bolo jeho vlastnô svedomia. Svedomia je ten hlas v našom srdci a tak aj v srdciach detí, ktorý hovorí deťom „toto rob, to nerob (k dobrému

nás ponúka, od zlého nás varuje). Milko počúval ten hlas svojho svedomia; Milko bol *svedomitý*.

35. Druhý raz tenže Milko aj so svojou mladšou sestrou dostali sa do spižiernie. Otec odišiol bol po kupectve, už tomu tri dni boli, a matka bola odišla na trh do mesta, zabudnúc kľúče vo dverach na tej spižierni. Bolo tam ovocia mnoho, sušeného i sviežeho, ba aj hrozna, hrozienok, ba i cukru a iných lakomných vecí dost. „No, Milko, povie sestra, teraz sa už tu môžeme všetkého dobrého najesť do vôle. „Áno, povie Milko, keby nám bola mamka dovolila.“ „Nuž veď nás ona nevidí tu a nikto nás nevidí; čelaď je na poli, a stará mamka leží ešte v posteli,“ tak odvrávala sestra. Ale Milko sestre odpovie: „čože, nikto náš nevidí? a Pán Boh nie?“ Pravdu máš Milko, povie sestra; Pán Boh nás vidí, chocaj nikto by nás nevidel. Ty si lepšie dieťa, ako ja.“ Odišli odtiaľ, zamkli spižieren a kľúče doniesli starej mamke, ktorá ich za to veľmi pochválila a požeňovala.

36. Aký je to chlapec, ten Janík? Jahnáhle otvorí Janík oči ráno a zbadá, že je už jasný deň, hneď zíd e z postele. Vie on to, že sa poriadni a rozumní chlapi nedajú nútiť ku vstávaniu; — bo len lenoši plačú, škriada sa a maznajú sa, a treba ich nasilu z postielok vyháňať. Takí leniví chlapi zovú sa m a z n á c i. Janík vyskočil b y s t r o z postele, zadakuval n á b o ť n e Pánu Bohu za dobrú noc, vyčistil si tam von odev a obuv, to si on veru čistotne držiaval; potom si obliekol nohavice, obul čizmy, umyl ruky, tvár, hrdlo, prse v čerstvej vode, potom sa učesal a doobliekal. To mu veľmi chytro šlo, lebo on sa

s obliekaním ne ťar bal. Keď bol s oblekom hotový, zadakuval ešte raz Pánu Bohu za dobrú noc a prosil ho za pomoc, ochranu a za dar Ducha Svätého, aby ten deň dožitý dal mu pobožne, rozumne a osožne prežiť a rodičom na potešenia byť. Modlitbu dobrých detí Pán Boh vyslycha a požehnáva ich. Vtedy prichádzala aj mamka zo dvora. Bežal k nej Janík, bozkal jej ruku pokorne a úctive a povedal jej „dobrô ráno.“ Mamka ho objala a tešila sa, že je zdravý a veselý. Tak úctive a pokorne dal aj tatkovu dobrô ráno a potom milo a prívetivo aj svojím sestram.

37. Anička sestra Janíkova priniesla svojmu bráčekovi na sjeďaňku (raňajšok) pohár mlieka a krušek chleba. „Jedz Janičko a nezalej si šaty. Poriadni chlapci musia byť čistotnými. Od nečistotného človeka sa každému hnusí. Musia si poriadni chlapci varovať šaty, lebo šaty stoja veľa peňazí — a peniaze zarábäť, nadobývať je ťažko; to my deti ešte nevieme ako ťažko; ale musíme to uznať naším drahým rodičom.“ Janík jedol a pil všahdy pozorlivo, nie s chvatom, nie s hltom, ako niektoré pahlné deti. Janík jedával slušne, rozvažito, pomierne.

38. Janík prišiel do školy, sadol si ticho na lavičku a prečítal sa lekcii, ktorú sa už doma večer deň pred tým všahdy pilne bol naučil. Pilný je Janík, neunavene pilný; nikda neodkladá, neoddlieva s lekcii, ani s čím inším, čo má urobiť. Vie on to dobre, že každý človek pracovať musí. Kdo nerobí a robiť má i môže, to je daromník, netreba, povalač, naničhod-

ník; ten žije len z práce druhých. Človek taký nezaslúži na svete žiť! Rozumní ľudia si ho nevážia, za nič ho majú. Janík bude vše toľko pracovať, koľko poctivý a rozumný človek pracovať musí. Teraz je ešte malý a tak aj málo urobiť môže. Ale predsa toľko pracuje, koľko malý chlapec pracovať má i môže. Pán Učiteľ Janíka naučil, že jesú dvojaké práce. Možno je pracovať hlavou, možno je pracovať aj rukami. Každého človeka povinnosť je i hlavou i rukami pracovať. Teraz Janík bude pracovať hlavou, to jest, bude sa učiť z knižočky, bude rátať, písať. Bude počúvať Pána Učiteľa rozprávať to o krajinách sveta, o svete, o národoch na svete, o národe našom slovänskom, to o deťoch dobrých a zlých, pekné rozprávky. A bude počúvať pozorlivo, pozorne, nie tak ako niektorí, ba mnohi nepozorníci a nepozornice; vo škole sú telom, ale duše jejich a mysli niesu tam. Janík je šuhaj vo škole. Počúva všahdy a dá pozor na to: o čom je reč? čo je reč o tom? na čo je čo? prečo je čo? ako? kedy? kde? a iné také otázky alebo si on sám v mysli predkladá, alebo mu je predloži Pán Učiteľ, a on hned umele, domyselne, dovtipne na ne odpoveda. Dve, tri hodiny vytrvá tak vo škole a nezunuje. A keď by ho zúnava premáhala, nedá sa jej — popotiera si trochu rukou čelo a slychy — a zúnavenosť mu prejde. — Knižiek má Janík, koľko treba, ale si je aj varuje, šanuje, je varovčivý.

39. Keď Janík po skončenej škole vyjde zo školy pekne, slušne — teda, idúcky domov, čo robí? Najprú nakrátce si preopakuje v mysli všetko

to, čo práve tú hodinu v škole počul, lebo sa učil. Potom sa obozre po božom peknom svete, na oblohu, na oblaky tam hore, zúkol vúkol na hory a na kraj, pokiaľ ho môže vidieť, potom na vtáčky a vtáky, na stromy, na kamene, na byliny, na kvety, na domy, na ľudí, ktorých stretáva — slovom na všetko je pozorný a vie si o každom, čo vidí, niečo pomyslieť. Tak sa naučil Janík vo škole *myslieť* a tak sa stal aj *bedlivým, usilovným, úctivým, poriadnym, čistotným, svedomitým*.

40. Janík si na to často pomysľa, akô *šťastia* je to pre neho, že môže do školy chodiť, a tak sa učí *myslieť* a *vedieť* užitočné veci. Za to on pri každej modlitbe spomína to so *srdečnou vďakou* a vzdychaním Pánu Bohu, a len ho za to *skrúšene* prosí, aby mu Pán Boh nikdy nedal zabudnúť na toto veľkô nezaslúženô *šťastia*; *pokorne* si prosí od Boha, aby ho radšej k sebe vzal, ako aby kedy mohli a museli *povedať si ľudia*: „Janík mal dobrých a *zámožných* rodičov — veľkô *šťastia* od Boha, — ale ho nebol hoden.“ „Radšej zomrieť ako chlapec, leš by, keď dorastiem, *svedomia* malo ma bádať, že som dobroty a lásky mojích rodičov nebol hoden.“ Janík za *to* *šťastia*, nevyslovne bol vďačný i Bohu i rodičom. Veď on to vidí, jak veľa je detí, ktoré by sa vďačne chcely učiť, ale sa nemôžu. Rodičovia ích učiť nevedia, lebo ani oni neboli vyučovaní, a čo by aj boli, nemajú času *myslieť* na to a deti svoje učiť nestihnú. Musia, chudáci, chodiť po zárobku, musejú si výživu hľadať deň po deň. Do školy svoje dietky posielat nemôžu, lebo nemajú čím platiť; a keď aj dobrí ľudia Učiteľovia by darmo učili deti také, zasa nemajú rodičovia jích dať ím na knižtičky, na papier, na hábky a šafočky. Bože pomáhaj ím! to je bieda! Ja-

ník myslí o tejto biede takých ľudí ťubohých a jejich detí, myslí a cíti a tak sa zamyslí a zacíti vo svojom *dobrom srdci*, že sa mu i slzy vyronia, ba tíško plače nad biedou tou a myslí zasa, kto tomu spomôže? Pre to si myslí ako bude spomáhať biede tej, keď bude *na miesto*; robí si *nádeje*, premýšľa si o budúcom živobyte svojom. Taký je Janík chlapec, už tak počas chlapectvia svojho, *rozumný, ľudomilovný, citedlný, milosrdný, predsäberný* — no taký veru, že mu páru hľadáme. Šichníčka jedna — povážte len, šichníčka, reku, jedna, vdova, čo tam u jeho rodičov robieva, má chlapcov štyroch; všeci sa starší už lešon; najstarší má šestnásť rokov. No a čo vám poviem — Janík ích všetkých učí čítať a písať. Veru — Janík je chlapec *neobyčajný*.

41. Po škole beráva si Janík inú robotu pred seba — tú, keď sa robí *rukama*. Rukama sa môže všelijako robiť, ale najviac tak, ako robia *remeselníci, a roľníci, sedliaci*. Počul on už to vo škole, čo a ktorí sú remeselníci a čo sú roľníci, *gazdovia, hospodári*. Preto si pomyslel Janík takto: Mne síce pri mojích rodičoch by nebolo treba rukama pracovať; lebo Otec môj je zámožný a ja som jeho jemu veľmi milô dieťa. Ale keď ľudia druhí i rukama i hlavou pracujú, veru teda i ja budem; veď je to pekne i dobre; a Pán Boh tak prikázal: „budeš robiť!“ A tak Janík hneď v zahrade malým rýľom hriadky kopával, hneď motykou zeleniny okopával, hneď húsenice oberával, hneď vrabce z jačmeňa, zo pšenice na záhumní vydúral, hneď malou sekerkou na nátoni v drevárni tenšie drevo lebo preštepúval na ščeliny, lebo prerubúval na triesky, hneď zasa to i to kresal, hneď vozíky, sánočky, truhličky,

rebrícky robil, hneď išiol do ovčínca, hneď na pole za oráčmi a tam alebo poháňal alebo džuky sbieral, hneď zasa na lúkach seno roztriasal a obracal. A keď sám čo takého nerobil, teda sa bedlive prizerať hneď sedliakom, ako *gazdovské*, hneď remeselníkom ako *remeselnícke* prácerobili. Tak sa stalo, že Janík bol i *dúži*, *mocný* i *rozumný* chlapec; lebo pracoval i hlavou i rukama.

43. Janíkovi pri oběde vždy chutilo. Prečo? to budete si môcť pomyslieť. Ale Janík v jedení všahdy bol *mierny*, *zdrželivý*. Zjedol pol taniera lebo za tanierik polievky, kúštek mäsa, menší väčší a potom ešte dačo prívary. Ako raz pocítil, že je syty, potom už viacej nejedol, čo by to ako dobrò a vzácnò jedivo bolo bývalo. Vedel on to dobre, že keď sa človek najie, viacej nemá jiesť, hod'as by ho tými najchutnejšími vecmi ponúkali. Lebo kto i potom jie, to je *obžero*, *nemierny*, *nezdržanlivý*, *žrát*. To je špata! Janík to nikdá nebol, nikdá nebude. A najme na lakoty, paškrty, cukríky a tým podobné veci a lahody Janík je *nie nikdy lakošný*, *pachtivý* a *baživý*. K tomu ho priučila jeho Mamka už, keď hen ešte len dvaročný bol. Nedávala mu lakôtok a nezahubila mu zdravú chuť. Hovorievala mu, že človek to má jiesť najradšej, čo mu dá sily, nemá nikdy preberať medzi jedlami. Vela je biednych ľudí, ktorí nemajú takých jedál. Janík to dobre vie. A tak čo by sa mu dakedy aj zachcelo v dačom preberať, pomyslí si, že je to zle nedobre; zjje čo mu dajú, nepreberá, nenie *prieberný*. Ale on aj vyrastie na *dúžeho*, *mocného* šuhaja. Lebo

Marie Kopecká 1932

len miernosť a zdržanlivosť zdržuje človeku zdravia a predlžuje mu jeho život.

43. Teraz čo myslíte, ako sa držal Janík pri stole? ako stal od stola? čo vykonal po obede za užitô jedenia? Po poludní pred školou vyšiol trochu do zahrady, ako sa tam zabavil? Na popoludňajšú lekcii či sa pripravil? Ako išiol do školy? Ako sa vo škole držal? Ako išiol zo školy? Po škole či najprú šiol do hračky, či si prú ešte lekcii preopakoval? Potom išiol sa zahrať; ako sa pri hračke držal? Raz tiež v hračke uderil ho druhý chlapec, nechtiac, gánom po nose, že sa mu krú cochtla. Janík mocne preniesol bolesť a chlapcovi tomu len tolko povedal: „Vidíš, braček, aký si nepozorný, tebe sa je nie súce hrať, lebo pri hračke musia byť deti veľmi pozorné.“ Janík je trpelivý, zmužilý, pevný. Janík je smädný, ale rozhorúčený — či bude piť vodu vtedy? Janík hru nehal preto, že ešte mal veľikú chuť hrať sa; teda si žiadosti a chuti svojej rozkázal. Janík vládze sám sebou, je sebämocný, trpelivý. Janík prijde domov vždy na čas; nenie žiaden neskorník.

44. Po večeri Janík i s ostatnými deťmi domácimi zostával s rodičmi. Keď Otec doma bol, teda im ešte niečo rozprával, lebo pekné rozprávky, lebo im rozprával o veľkých horách, o valných riekach, o jazarách, o mori, o plavbe po mori na šifach, loďach, o ďalekých krajinách, o národiech, čo v tých krajinách bývajú, o veľkých mestách a všeljakých remeslách v nich; rozprával im zasa jednu, druhú biblickú historiú, alebo svetskú historiú o tom, aké boli národy, akí ľudia na tomto

svete pred sto a sto rokami, ako žili, čo dobrého, čo zlého urobili. Z takých rozprávok Janík náš mal i *radosť aj osov*; *radosť*, že sa o tom poučil a tým známosti svoje rozmnožil, *osov*, *úžitok*, že z takých rozprávok zavše lepšie zvedel čo je dobrô a čo zlô pri deťach aj pri starších ľudach, a že si zavše lepšie na úmysel a srdce bral, dobrô robiť a zlého sa varovať. Potom otec niekedy zavolať i čelad do svetlice, aj tým niečo užitočného rozprával a s deťmi i s čeliadkou *nábožnosť* vykonával.

45. Po večernej takej dobrej zábave bola potom ešte s deťmi *rodičovská skúška*. Akože to bývalo? To bývalo takto u tých rodičov s tými dieťkami: Každô dieťa rad radom povedalo, čo v ten deň robilo, či urobilo všetko to, čo malo urobiť? či dačo zameškalo, prenedbalo? či šaty, knižky, hračky lístky a iné veci, čo deťom dávajú rodičia, v poriadku si držalo? či dačo nepokazilo, nerozdriapalo? či sa deti spolu celý ten deň pekne snášali? či si zlého slova nedali? či sa nepoharkali, ba práve nepovadili, lebo chráň Bože, nepobili? či tak pekne sa i ku cudzím deťom držali? či čeliadke nejako neublížili? či sa ku starším slušne držali? a týmto podobné otázky bývaly deťom predkladané; a deti na ne odpovedali *úprimne*, *pravdive*; za svoje dobrô, čo vykonali, za to ďakovali Bohu a rodičom; v čom sa pomýlili a zvinili, to vyznali pokorne, netajili, nevyhovárali, ale *uznali* chybu a *slúbili* sa napraviť. A dobrí rodičia deťom takým poriadným chyby jejích *vytýkali*, od každej *vystrihali*, ako sa jej môžu varovať, *ukázali*. Náš Janík pri takej skúške skoro vždy dobre obstál. A keď sa

mu pridalo v niečom zviníť, teda si sám pokutu na-
ložil; povedal si „za túto chybu si odoprem hrania,
nebudem sa hrať za dva, tri, čtyry dni; alebo ne-
budem íesť na obed, na večeru, dám moju čiastku
niektorému hladnému, chudobnému deťatu. Tak po-
vedal, tak si predsävzal — lebo Janík je *odhodlaný*
chlapec; a tak aj urobil, lebo Janík si je *úmyslu*
a *slova stály*.

Po takej skúške deti alebô sa s rodičmi, alebo
každô o sebe, kläknúc pri postielke, pomodlili, dali
rodičom, sebe ba i čeliadké dobrú noc a poukla-
dali sa na odpočinok. Mamka popozerala milé deti
ešte, či každô dobre leží; poprežehnávala ích a
odobrala sa tiež na pokoj. Dobrú noc vám deti,
dobrú noc! nech vám je sám Pán Boh na pomoc!
Dobrú noc! zaspíte! v náruči anjelov zasníte! Do-
brú noc, Janíčko dobrú noc! nech ti je sám Pán
Boh na pomoc! Dobrú noc! dobre spi! nech sa ti
snivajú z neba sny!

Hej čo vám, deti, my ešte budeme rozpráva-
vať o tom Janíkovi slovenskom!

A o Aničke? Aj o tej.

46. Akô je to dievčatko, tá Anička.

Jestô jedno dievčatko vo Slovensku. Má do-
brého otca a dobrú matku. Volá sa Anička. Má-
sedem rokov. Je *dobrá, poslušná, pilná, poriadna,*
čistotná, pravdovravná, pobožná a nábožná. Rodi-
čov svojich veľmi miluje, Pána Boha sa bojí, ctí
ho a miluje ho nado všetky veci aj nado všetkých
íudí; *neklebetí, nejazyčí, neprieči, nekáni sa, hrie-*
chu sa varuje a cnosti sa nikdy nespúšťa. Jej ro-
dičia sa nevedia dosť natešiť z tohoto dobrého die

čiča a všetci ľudia hovoria „že Anička nemá páru vo vidieku.“

Anička včas ráno sama vstáva z postielky. Ne- treba ju zobúdzat a mamke alebo slúžke s ňou sa namádať a natahovať, a vadiť, a z postele ju von duriť. Anička na prvô zavolania mamkino z pod perinky (duchničky) vyskočí, zavinšuje dobrô ráno a začne sa obliekať. Ona vie, že si ústa čerstvou vodou má vypláknúť, biele zúbky počistiť, tvár, hrdlo, ruky umyť. Ako sedemročné dievčatko už nepotrebuje pomocnice pri obliekaní, iba jej mamka, tam kde sama dcérka nedočiahne, satočky pozapína a pozaväzuje. Učesať sa, vrkôčky pozapletať, pútečky rozdeliť, to ona sama už vie. Oblečená ne- zabudne nikdy Panu Bohu za dobrú noc a tichý odpôčinok v modlitbe *zaďakovať* a *prosiť* ho zasa, aby ju celý ten deň i vždy opatruval a od všet- kého zlého na duši na tele ochraňoval. Potom bozká ruky rodičom, sjedaňkuje (raňajškuje) a po sjedaňke vezme knižku do ruky. Číta, učí sa *be- dlive, pozorne*, neremze vo svet, ale s *rozmyslom* a s *rozvahou* sa učí. Čo nerozumie hneď, na to sa spýta mamky lebo tatku. Nikdy nenie treba nú- tiť a siliť ju do učenia; lebo vie ona, že sa to len deti lenivé nútiť dajú a ona nechcela nikdy a nech- ce byť lenivou. *Lebo človek lenivý, každému je ošklivý.*

Keď zo školy prijde, pomáha mamke, aby sa zavčasu naučila ženským prácam. Druhé dievčence, keď vo škole nevedia lekciiu, tým sa vyhovárajú, že musely mamke pomáhať; ale naša Anička i

mamke pomôže aj lekcii sa naučí. A preto ju Pán Učiteľ veľmi rád vidí a vraví, že je veru *pilná*.

Inšie žiačky sa černidlom zababrujú, jaknáhle pierko vezmú do ruky. Anička dosť napíše a predsa si nikdy ani prsty ani šaty nezafírka, nezacierni. Všetky jej veci vždy sú čisté, ako zlato. A preto Pán Učiteľ hovorí, že je Anička nie len *pilná* ale že je aj *poriadna* a *čistotná*. „A čistota je, vraj, pol zdravia,“ a „*pilnosť* je božie požehnanie.“

47. Anička je verná. V záhrade pred oknami stojí pekný štep. Na ňom byly v jaseň krásne veľké slivky *bystrické*. Otec Aničke prikázal, aby slivky strážila a z nich, dokiaľ zrelé nebudú, ani sama nejedla ani dakomu druhému nedala. Pred večerom prišiel k Aničke malý Macík od susedov a hneď ju navádzal, aby mu dala slivôk odtrhnúť. Ale Anička mu povedala, že sa ich ani nedotkne. Keď sa ty nedotkneš, dotknem sa ich ja,“ odvravel planý chlapec; vzal dlhý štiap (týčku, sochu, palicu) a začal slivky ráňať. Anička ale zavolala na apku, ktorý priam do záhradky vkročil a malého Macíka do susedov zaviedol, kde ho rodičovia hodne prútom vytali. Aničku pochválil otec za jej poslušnosť a vernosť. Potom na ulici ľudia na Macíka prstom ukazovali, hovoriac „tá je ten, čo ho na slivkách lapili.“ Ale o Aničke každý rozprával, že je hodná, poriadna a verná dievčatko.

48. Anička veľmi miluje svojich rodičov. Vonehda navštívil jej rodičov bohatý strýčik, na krásnom čtyrospražnom koči. Doniesol Aničke všelijaké od výmyslu sveta zá-
bavky, kartónové ba jedny aj hodbabné šaty, knižky s obrázkami a inšich pekných a drahých vecí mnoho. Veľmi sa mu zapáčilo malá ale poriadna dievčatko. Prosil si teda rodičov Aničkiných, aby mu ju dali za svoju, že on ju ako svoju vlastnú dcéru vychovávať bude. Ale naša Anička sa pustila do plaču a povedala: „Ja len doma zostanem; kdože by

mojick drahých rodičov na staré dni opatruval? Kdože by tatuškovi a maminke posluhoval? Ďakujem dobrému strýčikovi môjmu za dary; ale keď mi je len preto dal, aby som za ne k nemu šla bývať, len si je nech nazpät poberie. Ja doma radšej budem chodiť v tlačenej, ako inde v hodbabnej sukni. Všade dobre, doma najlepšie. Otec a mat sú mi po Pánu Bohu najmilší.“ Tak hovorila Anička a pán strýčik ju vzal do náručia, vybozkával ju a povedal, že by si za celý svet žiadal od Boha takô dieťa mat. Nevolať ju viacej k sebe, ale ju ako dobrú dcéru, hodne obdarovať a to jej prisľúbil, že jej všetko svoje bohatstvo poručí, keď aj naďalej takou vďačnou dcérou bude, a tak verne milovať svojich dobrých rodičov nikdy neprestane.

Sotvá odišiol strýčik, ochorela drahá maminka Aničkina. Anička bola vtedy osemročná. Ale čože je to osem rokov? Ona bola veru ešte len dievčatko. A predsa dňom aj nocou obsluhovala chorú mamku, od jej postele málokedy odišla, a keď neborkú mamku veľmi bolelo, slzy lásky a útrpnosti detinskej vylievala. Táto jej veľiká láska tak pôsobila na chorú matku, že skoro ozdravela a pred každým vyznala, že jej Aničkina láska, vernosť a dobrota tak ako za lekárstvo bola. Lebo veru dobré deti sú rodičom na veľikú potechu v jejích kríži. „Dobrý Pán Boh mi len moje radostnô dievčatko nech zdržuje, živí a požehnáva,“ tak často vzdychala Aničkina mamka, a doložila zavše: „verím že to Pán Boh učiní,“ lebo: „kto si rodičov miluje, toho sám Pán Boh zdržuje.“

49. Všeci ľudia Aničku radi vidia a vravia, že je tichô, nie klebetnô, že je cnostnô a pobožnô dievča. A majú pravdu. Žiadno dievča nevie sa vo spoločnosti pri ihrách a zábávkách, vo škole a v kostole tak slušne držať, ako ona. Keď sa druhé vadia, prezývajú, priečia, ona ticho sedí, alebo sa pokojne hrá a zabáva, ba velarazí svoje kamarátky ku pokoji, tichosti a poriadnosti napomína. Keď druhé dievčatá posudzujú šaty, stužky, ruč-

niky, sukničky, letnice, topánky, črievice svojích kamarátok, ona sã radšej shovára o kvietkach, o lane, o konopách, o kuchyni, o pančuchách (kapčekách, štrimflach). Pohovorí si o tom, ako treba dobre pliesť (štrikovať), čipky robiť, siať, priať, pradená navíjať, tkať, plátno bieliť, smačnú polievku navariť, pečenku spraviť a čo tomu podobnô. Dobre ona vie, že dievča, ktorá je *klebetnica*, je *daromnica*.

Ale ani *cnostnejšej* a *pobožnejšej* nieto od Aničky. A preto že je pobožná, je aj *úprimná*, *pravdovravná*. Ona svojích rodičov, ani nikoho iného na svete nikdá neolyhala (neocigánila). Ani len zo žartu nelyhá (nelyžie), lebo dobre vie, že „*kto lyhá, ten brehá*.“ Ešte aj len vtedy, keď druhého lyhať a neslušné reči hovoriť počuje, tak sã zapáli jako krú a hneď jej na um príde, čo počula často vo škole i doma: „*kto lež a mrzké reči hovorí, toho svetská hanba potupa umorí*.“

50. A kto že radšej chodíeva do kostola, a kto sã radšej modlieva, ako našã Anička? Ona v kostole *nábožne* sã drží, tíško sedí, neobzerá sã na všetky strany, nezahliada sã na šaty a druhé okrasy svojích kamarátok, nešiple, nenapravuje naveky dačo na sebe, nemädli, nehniezdi sã, nešepce, nesmeje sã so svojimi vrstovnicami, ale slúži milému Pánu Bohu z celej duše a z celého srdca. Spieva a poslúcha kázeň: a čo rozumie z nej, to si aj zachová a vie povedať mnohô z toho aj doma rodičom, bratom a sestram. Ale ju veru jak pán učiteľ, tak aj pán farár rád vidí. Budeže to radostná *konfirmandka* jeho! Budeže to Panna!

budeže to devina! Budeže to hviezda v obci! budeže to okrasa v cirkvi! Živ nám ju Bôh a všetky dobré a poriadne dievčatá s ňou!

51. *Chlapec lyhár.* Otec odchádzal do pola po práci a povedal svojim synkom: „Dokiaľ sa navrátim, niečo mi vykonáte. Martinko! ty pôjdeš ku strýkovi a spýtaš sa ho, či pôjde so mnou zajtrá do mesta na trh; a ty, Ondřík, vŕjdi ku susedovi a povedz mu, aby pršiol zajtrá k nám do roboty.“

Bol pekný čas, chlāpci sā hrali, až i zabudli na to, čo mali vykonať.

Len čo sā vrátil otec s pola, už sā sputoval: „Martinko, bol si u strýka?“ Prelaknutý Martin zlyhal, reknúc: „Bol som, ňanického; strýk slúbil, že pôjde s vami do mesta.“ „Nuž a ty Ondriško, volal si suseda do roboty?“ „Nie, otec môj, vrazil zahanbený Ondrej; odpusťte mi to. My sme sā tu oba hrali a zabudli sme na to, čo ste nám kázali.“ „Teda ani Martin u strýka nebol?“ pýtal sā prísne Otec. Chlāpci mlčali a otec poznal, že Martin zlyhal. Ondrejovi na ten čas bolo odpustenô, pretože pravdu vyznal a k vine svojej sā úprimne priznal; ale Martina lyhára otec náležite potrestal, doložiac to slovo: „malý lyhár, skoro bude veľký lagan, keď sā nenapraví.“

52. *Chlapec kradoš.* Malý Gažík svojim sestričkám kradnul všelijaké veci a hračky, špendlíky (gombačky), ihličky, bábky, stužtičky (pantličky) perá, grajciare a iné veci. Dlho nevedely sestričky, kto im to činí, až raz všetky pokradené veci medzi Gažovými knihami našly. O tom sā

doznal otec a Gažika vzal na otázku. Malý zlodej sa vyhovárал, že, vraj, to len chatrné veci a pletky pobral a potom že, vraj, to len svojim sestram a nie dakomu cudziemu urobil. Ale múdry otec len tým prisnejšie ho karhal a šibal, rečúc: „*najprú si toto zachovaj, nezdarný chlapče: „kto za mladi pletky kradne, ten neskoršie veľké veci pokradne a jako zlodej na šibenici odvisne: potom si zachovaj „kto sa doma naučil kradnúť, ten neskoršie kradnúť bude celému svetu. Malý kradoš Gažík na hrachu, veľký zlodej Gažo na vešale. Naučil sa kradnúť doma, teraz mu je v celom svete ako doma.*“

53. Chlapec výkrutný. Kubo brúsil hore dolu; — Prijde domov, sadne k stolu a káže si, že, veru, aby dali večeru. „*Tu máš vajce!*“ matka vraví: *ale Kubo krutohlavý, miesto: ďakujem pekne „to mi málo“ odsekne. A keď mu dve dávať chcela, Kubo zasa: „to mi veľa,“ s krikom povie a s plačom; zmúdreł ale korbáčom.*

54. Spachtoš. Už slniečko nad krajinou dosť vysoko stálo, a Ďuríkovi sa ešte sladkô buvikalo. „*Vstávaj Ďurko!*“ matka k nemu po tretie už vraví; ale Ďurkovi je dobre, on sa hluchým správi. „*Čakaj spachtoš!*“ a tichúčko ku posteli kročí, plný pohár čerstvej vody šustne mu do očí. Vychytil sa jako jeleň a dal sa do plaču: — „*vidíš, Ďurko, tak z postele frišní chlapi skáču!*“

55. Deti vypálili celú dedinu. Imríchovi a Žofke povedal Otec: „*Deti, nože sa vy netýkajte týchto zápalôk (syrôk), lebo sa môžete popáliť.*“ Ale deťom hlúpym a nepočúvnym sa to páčilo, len

tak črajechnúť zápalkou a už ohň tuli! , Vieš čo, Žofka, povie nešťastný Imrich, keď práve otca doma nebolo, a matka musela odbehnúť na záhumnia, poďme na pôjd, tam si budeme té drevcia zapalovať.“ Vykradli sa s paklíkom zápalôk na pôjd a tam si sadnúc do suchých konopí, začali zápalky zapalovať. Sotva že ale Imro jednu zapálil a horiacu odhodil, blk tu konope! Chytil sa od nich dach; a že bolo veterno, zažli sa hned susednie domy a celá dedina sblčala a do gruntu shorela. Deti nestíhnúc ujst s pôjda, shoreli tiež tam. Habany nešťastné, nepočúvne! Tak je to!

56. *Chlapec všetečný. Ďurko, ten sa rád vozieva, z toho mal byť dáky pán; — kde len čuje voz zahrmeť, beží sa ulapit naň. Nič on nedbá, čo sa mu aj bičom neraz dostane, len si on môže dohoniť, či to vozík, či sane. Raz to ale naučilo všetečného vyskoka, keď ho tak bičom začiahli, že hned ostal bez oka. Od tých čias s tým jedným okom, kde len kolvek chodieva, všetci vravia: „to ten Ďurko, čo sa tak rád vozieva.“*

57. *Matej, čo zná maľovať. Matej krásne zná maľovať, že sa musí počudovať, kdo naňho pozoruje; kde len chodí, tam je stena figúrami okráslená, lebo všetko cifruje.*

Raz, keď stenu tak cifroval, hospodár ho spozoroval; „tu si!“ a počne ho drať. Maliar kričí: „ach nebite! už ma viac nevidíte nikdy po stenách babrať.“

58. *Chlapci a starček. V zimnom čase na rybníku chlapci sa kĺzali a na starčoka biedneho*

posmešne volali. „Chlapci, chlapci, — povie starček, — vy zle obstojíte, keď sa z ľudí posmech strojiť, Boha nebojíte!“ Ale samopašní chlapci nič na to nedbali, — a behajúc horé dolu, tým väčmi sa smiali. V tom sprášalo! nehrubý ľad prelomil sa zrazu, deti hupli do rybníka, a tam vzali zkasu.

59. Chlapci a vtáčky. Podte chlapci, zvolal Miško, nehajte té hračky; ukážem vám jedno hniezdo, vyberieme vtáčky.“ Dupočul to starý vtáčik, a bol veľmi smutný: „Nehajte mi moje mladé, nebudte ukrutní!“ Ale samopašní chlapci nič na to nedbali, len hore vysokým stromom k hniezdu sa driapali. V tom keď už pri vtáčkach boli, kónár sa odlomil, a ten, ktorý druhých zväbil, tresk! nohu si zlomil.

60. *Chlapec a pes.* Starý Dunčo na reťazi, akonahle koho čuje, že sa k nemu približuje, veľiký jazyk vyplazí, okálami iskry kreše a hrozným hlasom zabreše.

Ferko, chlapec rozpustený, prostopašný a šialený, často drážil psa starého, na reťazi lapaného; lúčal skalami do neho, striekal vodu na psa zlého.

Dunčo vrčí a len sedí, — raz sa ale rozpadí, skočí — reťaz sa pretrhne — a pes sa na chlapca vrhne.

Kriči tu Ferko na ratu, volá matku, volá tatu; ale darmo, pes pluhavý chlapca drhne a zadlávi. Smutne zvony vyzváňali, keď Ferka pochovávali.

61. *Šibenice.* Kdože je to, čo ho tamto ve-

dú? tvár má jako stena bledú.“ To je vrah a lúpežník, zaviedol ho mrcha chodník; nemyslel si že tá príde, povrazom zo sveta zide, keď prvýraz susedovi obral stromček čerešňový.

III.

Čo dieťa môže a má vedieť o svete a o veciach i ľudach na ňom? čoho sa môže a má o tom samo dočítať, dopýtať a domyslieť?

1. *Svetovid a svetoviet.*¹⁾ Každý človek, už ako dieťa, vidí svet, vidí veci na nebi i na zemi; teda každý človek, už ako dieťa, má *svetovid*. Ale nie každý človek rozumie a vie to, čo vidí. Prečo? Lebo nevieta na svet a veci v ňom, nevie o nich nič povedať, nenie o nich poučený, díva sa len tak, ako hus do neba. To je zle! Prečo? Lebo človek je len tak rozumný ako rozumie a vie.

2) Teda človek má, už ako dieťa na svet vieť, to jest, má rozumne svet a veci na ňom považovať, má spytovať: čo je čo? ako je čo? z čoho je čo? na čo je čo? A načo to tak má? Na to, aby vedel o tom sebe aj druhým vetiť, hovoriť, poviedať. Ak to nevie, teda sa na svet a veci v ňom len bez rozumu díva tak, ako tela na nové vráta. Ale ten, kto to vie a rozumie, čo vidí na svete, tak že môže o tom sebe i druhým vetiť (rozprávať, poviedať), ten má nie len *svetovid* ale aj *svetoviet*.

3) To je sama vôľa Božia (sám Pán Boh to chce tak) aby sme na svet a veci v ňom vietili, je považovali a poznávali. Pre čo? Lebo nám rozum dal na to. Naši slovänski predkovia, čo už dávno, dávno žili, menovali Boha *Svetovidom* a *Svetovítom*, preto, že on všetko na svete a celý svet sám najlepšie vidí a vie.

4) My ľudia všeci nemôžeme všetko vidieť a vedieť tak, ako to Bôh sám vidí a vie. Bôh je sám vševidúci a vševedúci. Ale čo nám on dal vidieť na svete, to máme aj vedieť. Na čo? Aby sme poznávali a znali a uznávali moc a dobrotu Božiu. (Že je Bôh náš i najmocnejší aj najdobrotivejší). Potom na to máme to vedieť, aby sme poznávali, znali a s radosťou uznávali našu ľudskú prednosť nad iné stvory na tom svete, ktoré vidíme: (Že my ľudia sme najprújši, najprednejši).

5) My deti kresťanské a všeci ľudia kresťania a kresťanky len tak budeme hodní a spôsobilí Bohu Otcu, Synu i Duchu Svätému sa modliť a počúvať ho, keď budeme najprú vedieť o svete a veciach na ňom. Lebo Pán Ježiš Kristus ten Syn Boží tak povedal: „Všetky veci sú mi dané od Otca môjho. Daná mi je všetka moc na nebi i na zemi“ A tak všetko je Božie a naše; lebo nám to Bôh Otec v Synu svojom všetko daroval; a ešte viac, a to je, aby sme my boli jeho na veky, tak ako je on náš na veky. Ale to treba vedieť, že je to tak. Ináče, keď nevieme to, teda nevieme o svojom štěstí, a vidiaci, nič nevidíme.

6) Vidím každý deň, že je deň, vidím každú noc, že je noc. Prežívam a dožívam dni a noci.

Deň a noc sa deje, stáva vŕahdy. Teraz je čo? A čo bolo včera? A čo bude zajtra? a pozajtre? a popozajtre? Čože môžem navietiť a navetiť (namyslieť a navraveť, navidiieť a navedieť i napovie-dať) o tom?

Deň a noc.

1) *Ráno.* Ráno ide byť. Už sa brieždi. Už svitá. Už sa zori, už sa zore. Dnie sa, rozodnieva sa. Rozvidnieva sa; svet vidnie, vidným sa stáva. Kam dial tým je vidnejšie. L'udí a veci u nás dnu i tam von už dobre vidíme, už ich dobre rozoznávame. Ale tam na tej strane, tam nad tou horou, nad tým vrchom, tam je to najviacej svetla, jako by horelo, viac a viac. Čože? či nám odtiaľ deň príjde. Áno odtiaľ. A prečo nie odinal (odinuď)? Preto, že tak Pán Boh dal. Viac a viac to svetla tam sa dvíha a šire dialé po nebi a po zemi sa roznášia. Hejže už vidím! Čo vidíš? Ach, Bože, krása moja! Oheň, žiha, žizava číra; samý jas a jag jasie sa a jagá sa. Najprú len taký hrbček, taký bahriček; ďalej vyššej dvíha sa to; už je bahor, už je pol kola, už je vyše poly, už je celô. Už nad horu sa zdvihlo. Už nemôžem naň hľadieť, oči mi slepí. To je východ slnca. Tu je ráno. „Vi-tej utěšené ráno, heslo lásky Boží s tebou se mi nová množí radost žití, jenž mi s hůry práno.“ Modlime sa!

Po modlitbe sjedaňku (raňajšok) užime. Potom do knihy a do školy. Výndem von. Všetko živô na ulici. Všetko ide po svojej práci. Tam ta na role, pole lúky, pltnicu idú rolníci (hospodári,

gazdovia), pltníci; tam ta do dielne remeselníci; tam ta po ceste ďalej, ďalej do sveta vozári (furmani). Vtáky hniezda nehali; aký jaskot, štebot, piskot, čirink robia! Statok na pašu ide. Pastieri trúbia, tuturujú. Všetko znovu ožilo. Každá duša rozumná, dobrá Bohu ďakuje. Všetko je čerstvejšie, usilovnejšie. Aj so mnou je tak. Chvala Bohu! Ľudia si vinšujú dobrô ráno a na zdravia odpôčinok.

2) *Celý deň, od rána do poludnia a od poludnia do večera.* Slnce na nebi (na oblohe nebeskej) všahdy vyššie a vyššie vystupuje. Deti vo školách sa učia; ľudia v domiech svoje remeslá, na polach, na rolach svoje práce hospodárske vykonávajú. Kupci vo sklepach a v krámech predávajú. A slnce ide len vždy hore vyššie, až nám na tej nebeskej dutine nad samé naše hlavy vystúpi. Vtedy vrcholí slnce. Výndem von a hladím si na svoju tónu a vidím, zkusím, že si ju prekročiť môžem. Tu zazvonia na väži (na zvonici). Ľudia to počujú, prežehnajú sa, složia ruky a tíško sa pomodlia. I ja sa pomodlím. Vtedy je poludnia. Dvanásť hodín. Mamky, gazdičné už navarily. Sídu sa ľudia a deti okolo stolov a pomodliac sa, obediajú, jedia, čo komu Pán Boh požehnal. To je obed. Ľudia stretávajúci sa, vinšujú si dobrô poludnia. Po obede zaďakujúc Pánu Bohu, ľudia idú zasa po svojej práci. I ja idem po mojej. Už je po poludní. Hned sa počne slnce dolu s najvyššieho, vysoka spúšťať (počne schádzať); a níži sa kamďial väčmi až nad samú horu. Len čo chvíľa sadne na horu a schová sa za ňu, zapadne; bude večer.

3) *Večer*. Slnce zašlo za horu, zapadlo. Ten jas nebeský schoval sa, nevidno ho viacej. Ale tam na tej strane neba, kde sa schoval, od samej hory, až vysoko do neba je ako plachta plamenná, tak ako by zpoza tej hory vyhárало. To je taká rozpacha plamenná. Leš táto rozpacha pomalý prestáva, až jej nevidno viac, len taký prúh plamenný; plamennosvetlý. Potom len taký prúžik je vidno. Svetla ubúda, temnoty príbúda. Už i ten prúžik nad horou zmiznul; už je *mrak*, už *mrká* (je *súmrak*); už sa zmrklo, už je večer. Zvonia. Modlime sa. Ľudia idú od práce, z poľa, z lúk, z hôr domov; remeselníci prestávajú robiť; a tí čo sa na ulici stretajú (stretajúci sa), vinšujú si dobrý večer.

Statok, čo bol na paši, domov ide, (bučiac, bľaciac, alebo behom a krikom ako ošipalé). V chyžiach zažihajú sviece alebo triesky pod kozubami. Potom sadajú ku večeri. Navečerajúc sa (keď sa už navečerali), trochu si posedia, porozprávajú o dni minulom a práci vykonanej (o dni, čo sa minul a práci, ktorú vykonali); pohovoria si o zajtrašej robote a pomodliac sa i zaspievajúc si nábožne (keď.....), idú spať, aby unavenô telo si vypočinulo a do zajtrašej práce silu dostalo.

I ja sa pomodlím, poručím Pánu Bohu seba, rodičov, Pána Učiteľa a všetkých domácich (poručiac.....) a idem spať. Ľudia rozchádzajúci sa, (ti, čo sa.....) vinšujú si dobrú noc.

4) *Noc*. Tmilo sa, dotmilo sa, zotmilo sa, tma je. Už je noc. Zanocilo sa, znocilo sa. V izbách ticho je. Ľudia usnúvajú, usnuli. To je prvosnia. Na dedine, v meste (na nádediní, na námestí)

všetko utíchlo. Len hlásnik (hlásny) lebo tam na väži, lebo idúc dedinou, hlási: „Chvál každý Duch Hospodina i Ježiša jeho Syna, dobrotu Ducha Svätého; už vybila desiata hodina. Opatrujte svetlo, oheň, aby nehol ľuďom škoden; spočívajte s Pánem Bohem.“ Lebo Pán Boh nespí, on bedlí nad všetkými. Iba tam bedlivá matka nad chorým deťaťom kuší. Úbohá, dobrá mať!

Na poli všetko ticho. Vtáci na stromách, v kríkach učupení, lebo vo hniezdach teplých usadnutí, čušia. Len tam, kde sa močiare a močidlá, žaby krkajú, munkajú a kvakajú. A na obnoci tam na poli obnociari spievajú, na píšťelach pískajú, na fujarách fujarujú. Už nikde svetla nevídat. Len keď pozreme nad seba, na jasnô nebo, tu vidíme to ligotať sa, mnoho, mnoho je toho, po celej oblohe nebeskej. Mihoce sa to, ligoce sa to, blyští sa to. To sa ligôtky, to sa blyškôtky! To sa hviezdy!

A čo je to tam? Tam kde sme videli dnes ráno slnce vychádzať; alebo aj trochu inde, leš na tej strane, tam sa jasnô kolečko ukazuje a svetlo šire diale po nebi po zemi roznáša. Ale to svetlo je nie tak jagavô a jasavô, ako to zo slnca; ono sa len tak ligoce, len tak, akoby sa na slnce ponášalo. Čo je to za svetlo? To je mesiac (luna). Komuže on svieti, keď ľudia spia? Svieti on počestným, čo musia i nocou ďalej ísť a tým, čo majú pilnú prácu tak, že musia brať noc na pomoc a ani vtedy si nedajú odpôcinku.

D e n a n o c .

Noc a den se stále po sobě střídají. Den jest světlý, noc tmavá. Milé jest podívání na východ slunce. Nejprvé se šerí. Z ponenáhla svitá; jasná záře ohlašuje příchod slunce, které pak jako ohnivá koule na oblohu pořád výše a výše vystupuje:

Mrak slunci zaclání; a když vítr oblaky přehání, běhá stín po polích. Každá neprůhledná hmota nechává za sebou stín. Mezi jitem a večerem jest poledne. Kdy za dne bývá stín nejkratší, kdy nejdelší?

Při západu slunce bývají někdy červánky, konce oblaků vyhlížejí tehdaž jakoby byly zlatem obroubeny. Jakmile zajde slunce, ubývá denního světla; mrká, tmí se; po večeru nastává noc. Po práci lidé odpočívají. Poklid a spání jich posiluje.

I jiní živočichové spějí. Jen šelmy dravé opoustějí v noci brlohy své a vycházejí na loupež. Těm podobní sú lidé zlí, kteří vycházejí v čas noční, aby se do příbytku lidských vloudili a kradli. Bodejby raději ve dne poctivě pracovali! Bodejby přemýšleli o zvelebení řemesla neb živnosti své!

3) My deti sme už každô prežily niekoľko rokov. Koľko? . . . A tak sa rozpomíname, že sme každý rok niečo dožily. Jedny sme toto, druhé sme inô dožily, doma i vo škole. Ale všeci ľudia i všetky deti každý rok sme dožili a prežili čtyry časti roka. Tě su: jaro, leto, jaseň, zima. Těto časti idú jedna za druhou, čriedajú sa. Mám vietiť na to, považovať to, čo každá z týchto častí má o sebe.

J a r o.

Na jar býva utešená chvíľa. Vtedy sa lúky, polia, nivy, sady a háje zelenejú: lipy, javory, topole, jasene, buky, borovice, duby, brezy, jahody, osyky a rakyty, slivky, jablone, hrušky, vrby, ba aj byliny a zeliny sa zasa novou miadzou nalievajú, potom pučia, rozvíjajú sa, kvitnú. Ruže, fialky laliže, ruta, materina dúška a druhé kvety pukajú a rozvíjajú sa, kvitnú a lúbežnú vôňu vydávajú. Túto vôňu tiché vetričky všade roznášajú.

Dolu dolinou tekúce potôčky do rieky sa ponáhľajú. Vtáci veselo spievajú a malé deti, ba aj mužovia a ženy této milé jarnie hlasy rádi počúvajú. Tam kukučka kuká; tu zasa nad oráčinami škovránok vesúci sa (vznášajúci sa), vysoko nad námi vrliká; tuto lastovička vrtiká, šteboce a hniezdo si robí; tuto belorýpka rýpkajúc, hniezdo si pod ústreším muruje; tam slávik šteholí.

Ludia gazdovia idú role orať pod jarinu a jarcu. Pohoničia im pohánajú voly. Do zoranej role zasievajú zbožia a ženy im ho ponášajú. Potom zasiat zbožia zabráni. Tak ho nehajú na zrast a dorast pod božím nebom v pôde (v zemi). Tu ho dážd a slnce dorastí. (Zíde, rastie, cievči, sype sa, klasie, zreje).

Keď je nedela, po poludní po kostole idú parobci, šuhajci a dievčence za dedinu na lúky sa zabávať, hrať, chlapani motýle lapajú alebo píšteľe krutia; lebo *purgu* (pygu), lebo na *loptu* (pílus) sa hrajú. Dievčatá spievajú; Hoja Ďunda hoja! alebo sa hrajú *lokeš*, lebo *gelembúz*, lebo *kdetriu-*

dri, lebo o ditiatka, lebo na *helušku* a iné hračky.

Hoj ty milô utešenô jaro! Ako ťa my malé deti radi vidíme!

Každého jara býva Velká noc. To je tá radostná jarnia slávnosť, že Syn Boží, ktorý za nás umrel, vo hrobe neostal, ale slávnne z mrtvých vstal.

Jaro. Pěkný, milý, jarní čas jde po zimě, těší nás; louky, pole zelené kvitnou kvítky milené; i hory se rozvíjejí i teplé větríky vějí, zpěv ptáčeků se ozývá, slunečko nás ohřívá. Veselé si zahráme, zpěvem jaro vítáme: vítej, vítej jaro milé, vítej u nás této chvíle!

L e t o.

Po jare býva leto. Vtedy je najteplejšie. Často je veľiká horúčosť; tak je sparno, že už páli, pripeká. Chlapci dievčence a ženy vychádzajú na lúky, aby čo chlapi kosci trávy nakosili, oni to poroztriasali, potom sušili, obracali, do petrencov, do kôp kladli (hromadili). Potom suchô seno na senné vozy nakladajú, potláčajú, žrdami pripínajú a domov do senníkov, na šopy vozia (zväžajú). To je *košba*, to sú *senné roboty*.

Keď na roľach všetko už dozrelo, nastala *žatva* (žeň). Tu žnú ženci a žnice (žnečky) pšenicu, žito (raž) kosákami lebo srpami a kladú na hrste. To je žnivo — pri ktorom si veselá chasa mile prepevuje: „Čieže je to jarnie žitko pod horami“ a iné spievanky. Chlapi kosia kosami o hrabcach jarec (jačmeň), polovinu, rychlík, ovos a pohánku a kladú na radky. Zožatô lebo zkosenô zbožia viažu viazači do snopov, kladú do krížov alebo do

kôp. Zvážači ho na rebrinových vozach do dediny, do humán, na ôdry, do záčinkov zvažajú.

Unavení, ustatí, uznojení poľní robotníci chodiajú do sadu, alebo pod košaté, tónisté lipy, aby sa vo tóni a chládku ochladili, aby očerstveli, osveželi.

Ráno a večer v lete je chladnejšie. Vtedy padá rosa. Od poludnia až do havránkov je najhorúcejšie. Naraz počnú oblaky ako väže (túrne) nad vrchami vystupovať. Homolia sa, černejú, mračnejú; chmáry sa stanú čiernaťou. Tu sa zablacia, zachmári, zamrači nebo. Začína padať, pršať dážď a na to sa liať. Je leja. Blýska sa a hrmí; hrom rachoce, búrka žúri; povetra (víchor) povstáva, duní, hučí; často i stromy láme: často aj blesk uderí do stromov, do väží, do domov a do výsočín. Často i kamenec (hrad, ladovec) padá a všetky rastliny ničí. Často padne taká leja, tak, príval, že sa stáva povodeň. Ľudia a iné stvory sa rachotu a durkotu takej búrky boja. Škody a nešťastia sa stane dost.

Ale po takej búrke všetko očerstvie, osvežie. Opadlé zrastliny sa zotavujú. Aj ľudia sa potom radujú, vediac (lebo vedia), že aj také búrky Pán Boh milému ľudu svojmu na dobrô obracia.

V lete sa deti a starší ľudia kúpavajú. Čo treba o tom vedieť? ako sa tam opatrné deti držia?

V lete bývajú *letnie skúšky* (exámeny) a potom čo? Skolské deti, čo sa len pre skúšku učia a nie pre živôt. Čože o takých myslíš?

Léto. Slunce vždy víc hřeje, peče, po tváři pot dolu teče; předce každý k práci běží, jen lenoch ve stínu leží. Louky jsou už pokosené, už i seno vysušené; zatím žatva přichodí, nový chléb se urodí. Žencům třeba jasný čas. Než v tom slyšno hromu hlas; na nebi se mračno dvíhá, blesk ho křížem už probíhá; déšť se leje; ale zase vyjasní se v krátkém čase. Po bouři svět pěknější, květ člověk čerstvější. Léto dobré, léto jasné, děkujme zaň Bohu krásně!

J a s e ň.

V jaseňi ubývá tepla. Potom ta ďalej sa schladieva. Nastáva nestála, priemenlivá chvíľa. Ovocia dozrieva, slivky, jablká, hrušky. (A čerešne? ...) Jedno ovocia sberaju rázštepami, druhô trasú a sbierajú; onô odkladajú na zimu, toto ale vyvárajú na lekvár, alebo vypaľujú na slivovicu. Zemiaky, (švábku, grule) kopú, vyerajú, oberajú a obratú do jám sypú, alebo do pivníc dávajú. Kde majú vinice, tam oberajú hrozno, potom ho vo veľkých kádach nohami tlačia, vytlačenô ešte do prasov (lisov) dávajú, tými prasami vyžímajú (vytiskajú). Tak vytlačenô víno sa *mušt* volá. Tento mušt potom nalievajú do sudov, do bočiek, do ordovov, a do pivníc ho dávajú, aby tam vykyslo a bolo *vino*.

Oráči zase orú pod oziminu. Ozimina je zbožia (pšenica, raž) zasiato na zimu, aby ho tam Pán Boh opatril do jari. Niekedy ale sa stáva, že ozimina na viacej miestach *vyprie*. Čo je to? a jako?

Niektoré vtáky a vtáčky idú od nás do teplejších krajov a tam zimujú. Také vtáky menujú sa *preletáky*, (vtáky *vandráky*, že vandrujú.) Ktoré sú to? Zimovať k nám priletujú len čvíkoty a tr-

skoty. A ktoré vtáky zostávajú tu aj na zimu? ...

Potom už keď je ďalej ku zime, to sa vtedy volá *podzim*. Tu je na poli už pusto. Len oziminky nízko na zemi sa zelenajú. Líšta na javoroch, topoliech, lipách, bukoch, duboch, jablňach, hruškách, slivkách vädne a na zem padá. Kvietkov už nikde nevídať, len tu i tam utrápený *bujačník*.

Dni sa krátia, noci sa dlžia. Chvíľa je nestála. Pršky sú časté. Hmly zahaľujú zem a všetko zúkol vôkol je tak, akoby smútilo za letom a jaseňou. Ale ten, kto si usilovnou prácou nahonobil a nazásobil potrebných vecí na zimu, raduje sa a ďakuje Pánu Bohu a prosí ho, aby mu dal i jeho deťom nado všetko to dar Ducha Svätého.

Lebo čoby človek za celý svet si nahonobil a nazásobil živnosti, zbožia, ovocia, teda veru, ak je nie pobožný a dobrý človek, nuž je len veľký nerozumník, a toľko je ako zver, čo si tiež viesbie-
rať na zimu. Ktoré sú to zvery, čo majú zásobu na zimu.

Jeseň. Mračný, chladný čas prichodí, nechť príjde, všetky úrody už dozrely v zahradě na poli; naplníme komory, stodoly. Dozrela nám ovocina, máme hrozna, máme vína. Komu se z jara, v léte nelení všeho nashromaždí v jeseňi. Přijdou sic mrazy a slota; ale nás nezajde psota.

Z i m a.

Už ku konci podzimu začalo zamrzávať. Ešte kedy tedy niektorý deň slniečko ohrialo prituhlú zem rozvlažilo. Ale taďalej i to prestáva a zem zamrzne ako roh. Zamrznutô, ustúpanô blato na

ceste je chrochoť. Vtedy po takej ceste je zle cho-
diť; aj keď sa vezieme, teda sepká (hegá).

Zachmári sa. Napadne sňahu. Hory, vrchy,
polia, lúky, cesty, všetko to prikryje sňah. Rieky,
potoky, mláky, močidlá, plesá, jazará, ľadom ako
kôrou sa pokryjú. Ryby, raky, žaby aj tam predsa
vyžijú. Keď je ľad čistý a priezračný, teda vidno
ryby pod ľadom.

Na poli pusto. Vtáčika vrábika nevídať, nepo-
čuť. Len vrany a pipišky vidieť a počuť; aj té
keď je tuhá zima, po ceste a po dedine hladajú si
živnosť. Iba vrabce zle gazdujú, do humán, do zá-
činkov plných sa tisnúc a čvirikajúc, gazda som!
gazda som! Iné zvery zimujú s nami pod pokrový,
vo stajňach, vo dvorach našich, pri domiech na-
šich. To sú té krotké, domáce živočích. Ale té
divé hornie, lesnie zimujú kde? Kto je živí? kto
je zaodieva?

Oziminy na roľach sňahom ako perinou sú pri-
kryté. Iné rastliny, tráviny a byliny tak sú, ako by
sa boly voľakamsi podely. A predsa sú premno-
hé na mieste svojom lebo v korigkách, lebo v se-
mienkach svojích. Vyššej rastlé stromy sú skre-
hnuté (zmeravené), ošumelo spustlo vyzerajú. Len
jedle, svrčiny, limby a borovice sa nad bielou
sňaznou pokryvou zelenajú.

Zima je, len tak hviždí; len tak ten sňah pod
šlapami nôh vrždí. Túžava je, že len tak šindoly
trieskajú, klince skáču, (trieskajú, treštia). Máme
sanicu. Na saňach, na vlačkách, na korbách vo-
zia, a vozia sa ľudia. Keď je veľmi zamrznutô a
nieto sňahu, vtedy máme *holomrazy* a *holomrazni-*

cu, hololadicu, ladovicu. Potoky a rieky sa vydávajú. Tu sa chlapci kľžu a starší, čo to vedia, tí kraplia (na kraplach, na krčulach sa kľžu), korchujú sa. Večer chodievajú, dievčence na priadky; tam si spievajú nábožné i národné (svetské) piesne, alebo si rozprávky (poviestky, pripovedky) rozprávajú. Súsedi do súseď, rodina ku rodine idú si na posiedky a na besiedky. Tu je zakúrená pec veru milá vec. A tak aj zima dobrým ľudom od Boha dobrô donáša.

Vždy v zime bývajú Vianoce, božie hody, božie narodenia (Kračún). To je radostná Slávnosť pre všetkých ľudí, ale zlášte aj pre deti. Lebo vtedy Syn Boží sa narodil, s nami sa ľudským deťatom stal, aby nás deťmi božími na veky učinil. Vtedy radostne spievavame: Čas radosti, veselosti svetu nastal nyní, neb Bůh večný, nekonečný narodil se z Panny: v městečku Betlémě, v jesličkách na slámě leží malé pacholátko na zimě.

To dal Bůh Otec všetkým dobrým ľudom a deťom na veky v jednej zime a dáva každú zimu.

Zima. Listí opadlo, pustý háj; pominul se letní ráj; sněhy pokryly pole i loučky, zamrzly bystré, čerstvé potůčky; vítr studený jen věje; i to slunečko nehřeje. Kamže před zimou ujdeme? ku teplé peci sedneme. Zatopená teplá pec, to je v zimě milá věc. Však milé i sankování, milé chlapcům i klouzání. Necht jen mrzne a bude i zima, chválíme i za to Hospodina! Skoro zima přestane, znovu jaro nastane.

4. Č a s.

Do roka počítáme tři sta šedesát pět (365) dní.

4. Č a s.

Do roka rátame tri sto šesťdesiat päť (365) dní.

Přestupný rok — každý čtvrtý — má o den více.

Den má čtyry a dvacet (24) hodin, a hodina šedesát (60) minut.

Ze slabikáře víme, kolik dní se čítá do téhodne.

Umíme také jmenovati dni a měsíce, jak po sobě následují.

Březen, Duben a Květen jsou měsíce jarní.

Červen, Červenec, a Srpen jsou měsíce letní.

Září, Říjen a Listopad jsou měsíce podzimní.

Prosinec, Leden a Únor jsou měsíce zimní.

V kterém měsíci připadají Vánoce?

Kterým dnem počíná Nový Rok?

V kalendářích jsou všechny dni do roka vyznamenány.

Na každý den, vyjma svátky výroční, připadá památka nějakého Svatého, a neb o zvelebení Církve Kristovy nad jiné zasloužilého muže.

Lidé vymysleli všeliké nástroje k měření času.

Známe hodiny stojací, visací, opakovací, bicí, povězní, a kapesní hodinky.

K čemu jsou na ciferníku ručičky?

Priestupný rok — každý čtvrtý — má o deň viac.

Deň má čtyryadvadsať (24) hodín, a hodina šesťdesiat minút.

Zo slabikára vieme, koľko dní sa ráta do týždňa.

Umieme takže menuvať dni a mesiace, ako jeden za druhým nasledujú.

Brezeň, Dubeň, a Tráveň sú mesiace jarnie.

Lipeň, Klaseň a Srpeň sú mesiace letnie.

Jaseň, Rujeň, Studeň sú mesiace jasennie.

Mrazeň, Veľký Sečeň, Malý Sečeň sú mesiace zimnie.

V ktorom mesiaci pripadajú Vianoce?

V ktorý deň sa počína Nový Rok?

V kalendárach sú všetky dni do roka zaznamenané.

Na každý deň, výmuc sviatky výročné, pripadá pamiatka dajakého Svätého, a lebo o zvelebenia Církve Kristovej nad iných zaslúžilého muža.

L'udia vymysleli všeljake nástroje na merania času.

Známe hodiny stojace, visiace, bijúce, opakovacie, väžové a vreckové hodinky.

Na čo sa na ciferníku ručičky?

Živobyťi člověka netrvá
vždy rovně.

Umírají děti, chlapci, mladíci, muži i starci.

Věk náš jest buď kratší
nebo delší.

Nevíme; kdy nás Bůh
povolá na věčnost.

Připravujme se na tu pouť
do života věčného!

Čas nemrhejme zahálkou!
Zejtra, zejtra, neříkejme!
Dnes, co možno, dodělejme!

Živobytia človeka netrvá
všahdy roynako.

Umierajú deti, chlapci,
mladíci, muži i starci.

Vek náš je buď kratší lebo
dlhší.

Nevieme, kedy nás Bôh
povolá do večnosti.

Pripravujme sa na ten pút
do života večného.

Čas nemrhajme záhalkou!
Zajtrá, zajtrá, nehovorme!
Dnes, čo možno, dorobme!

5. N e b o.

1) Vidím nebo, vietim naň. Ono sa mi ukazuje ako veľiká, vysoká, široká, sinavá (belasá, modrá) dutina: alebo ako dákô sklepenia (klenba, klenutina). Peknô je to nebo jasnô Čože viac môžem a mám o ňom vedieť?

2) Nebo sa volá ten veľký, nesmierny priestor nad námi, ktorý aj *oblohou nebeskou* menujeme. Tam vidíme slnce, mesiac a hviezdy. To sú *telesá nebeské*.

3) Nepazdávaj sa, dieťa že je to nebo ako daký sklep, ako nieaký pôjd a padláž. Nuž a čože je teda? To je nesmierny priestor, to je nesmier (nesmír). To jest, to nemá konca kraja, to nikto nevymerá, a čoby ho za sto tisíc rokov meral; tomu nikto konca nedôjde, a čo by priam ako guľa z flinty za milion rokov létel. Iba ten ešte väčší a najväčší ho v každom okamžení prejde. Kto je to?

4) Obloha tá nebeská ukazuje sa nášmu vidomu belasá (modrá, sinavá). Ale to je len povetria belasô: lebo keď je toto čistô, teda i hory a lesy sa nám belasejú, a predsa nie sú belasé.

5) Potom, nenazdávaj sa, dieťa, že je nebo *sklonitô*, a že tou sklonitosťou svojou je až na zem zníženô, ako daby ležalo tam na zemi rovine, tu zas na zemi vršine, (vrchu, hore). Nebo nenie nikde opretô; ono sa neníži, nekloní; ono sa ani neotvára, ani nezatvára. Ved' ono je len samý nesmierny priestor; a nie žiadna dutina, klonka, nie žiadno sklepenia.

6) Ale tuto máš to vedieť, že to kolo (ten ôkol) tu dolu, kde sa ti zdá, jako daby nebo na zemi ležalo, menuje sa *obzor* (ináčé aj *horizont*).

7) A to nebo, do ktorého všetci pobožní a dobrí ľudia a všetky dobré deti idú, je onô, čo ho ani oko nevidalo, ani o ňom ucho neslýchalo, to je v samom Bohu. A Bôh je kde? . . . Kto verí v Boha a v Krista Spasiteľa a miluje ho, kto je z tej viery a z tej lásky pobožný a dobrý, ten v Bohu býva a Bôh v ňom. A v Bohu bývať, to je viac, ako v samom nebi. Lebo ved' Bôh stvoril nebo; on je viac, ako všetky nebá, čo by hneď ich tisíc takých nieb (nebés) bolo. A toto nebo, ktorô vidíme, je len brána do toho večne slávneho neba, do ktorého všetky dobré deti a dobrých ľudí poberie Bôh Spasiteľ a do ktorého sám on po predku vstúpil.

6. S l n c e.

1) *To je veličiznô teleso sveta. Väčšie ono je, ako všetky této vrchy a hory, o moc premoc väč-*

šie; ba tisíc a tisíc ráz je väčšie, ako celá táto zem. Ono je tak veľikô, ako ty dieťa si ešte ani pomyslieť nemôžeš. A predsa kto je viac a väčší u Boha, či slnce, či dieťa-človek? Prečo . . .

2) Že sú ti slnce takô malô byť vidí, to je preto, že je ďaleko vysoko, predaleko prevysoko od nás a nad námi. Keby do slnca dakto cvalom na kom bežal, teda by ani za tisíc rokov ta nedocválal. — Preto je to div boží, že je tak ďaleko od nás, a predsa nám toľko svetla a tolko tepla svojimi lúčami dáva. (Lúč, prumeň, papršlek, pablesk).

3) Brez slnečného tepla a svetla by ani človek ani zver nemohli žiť; bez toho by nič nemohlo sú urodiť, nič rásť, žiadna bylina, žiaden strom. Viete, ako na jar všetko ožije? Prečo tak?

4) Ale nenie všade na zemi jednako teplo. To vieš aj ty, že na jar je inak ako v zime, v lete zas inakšie teplo, ako v jaseňi, lebo na podzim. Na jar a v lete dáva nám slnce väčšie teplo, ba i páli, pečie, pripeká pruje. A to preto, že jeho lúče prostejšie idú na zem, a v zime lebo v tvrdej jaseňi (na podzim) idú šíkom (šíkmo, po šíku).

5) Jesú také kraje na zemi, kde nikdá zimy nebýva. Tam je všahdy jaro a leto. Tam úrody a ovocia neprestávajú; jedno zoberajú a druhô im už zakvitáva. Noc a deň skoro vždy rovnako trvajú. Ale aj horúčosť býva tam neznesná, tak že v piesku, od slnca rozpálenom, vajce sú na tvrdo upeče. Leš jesto i také kraje, kde je skoro ustavičná zima, kde nieto stromov, iba malé kriaky, kde nieto kvetov, iba mach, a kde za viacej mesiacov trvá deň — (vtedy je tam slabô leto) — a

za viacej mesiacov trvá noc — (vtedy je tam tuhá zima). Prečo je to tak, o tom sa neskoršie poučíš. Aj o tom sa budeš učiť, čo ti teraz po predku len tak poviem, že slnce ani nevychodí ani nezapadá, ani sa nevýši, ani sa neníži na nebi.

7. M e s i a c:

1) Aj mesiac je velikô teleso sveta, leš nie tak veľkô, ako naša celá zem. Ale preto sa zdá byť väčším, ako slnce, že je bližej k nám.

2) *Mesiac nesvieti.* Slnce svieti nám i v noc, tak, že dáva svoje svetlo na mesiac; a to svetlo slnečné z mesiaca odsvieca sa (odsviecuje sa, odráža sa) k nám. To je takto: V chyži celkom tmavej zrkalo je tak temné, akoli ktorá iná vec v izbe. Keď je tma, všetko je čierno. Teraz ale zažni sviecu proti zrkadlu, teda čo aj na zrkalo nepozeraš, predsa yidiš od zrkadla svetlo lebo na stene, lebo na zemi dakde sa odsviecuvať. A tak zrkadlo samo nesvieti, ale svieti svieca naň a od neho sa to svetlo odráža. Rozumieš teda to, že mesiac nesvieti?

3) Už aj vy deti môžete pozorovať na mesiaci *premeny*. A to je to, že je mesiac hned ako rožtek alebo bahrik, hned ako tanierik: hned ho zasa v noci ani nevidno, akoby sa volakamsi podel, bars i za jasnej noci plno hviezd bez neho vidíme. To ludia hovoria, že *sa mesiac mení*. Ale teraz ti ja poviem, že *sa mesiac nikdá nemení*, že je ani menším ani väčším nie, ale že je vždy *jednakým*. Akože je to? O tom sa neskoršie poučíš.

8. Hviezdy.

1) Koľko ich je tam? Ó dieťa moje, choď na Váh a počítaj piesok! To je nemožno, povieš. Pravda. Ale tak nemožno je aj hviezdy počítať.

2) A čo sa to té hviezdy? Myslíš si, že sú to len také ligôtky a blystočky? Nie, dieťa moje, to sú *svetotelesá*, to sú celé svety, to sú slnca a mesiace, to sú svety tak, ako táto celá zem a tisíc ráz väčšie. Vidíš, čo sa to všetko dá navietiť o tom božom svete! Vidíš, aký je Pán Boh dobrotivý, že to človeku, hneď už ako dieťaťu, vedieť dáva! Raduj sa v Bohu, boj sa ho a miluj ho nado všetky svety! Lebo Pána Boha milovať a dobrym, pobožným byť je viac, ako všetky svety mať.

3) Niektoré z tých hviezd vidíme hneď tam hneď inde na nebi, Ako je na príklad tá jasná hviezda, čo ju vidáme hneď ráno na východe, hneď večer na západe. Keď ju vidíme ráno, voláme ju *zornicou*; keď ju vidíme večer, voláme ju *večernicou*. Takéto hviezdy menujú sa *planéty* (bludice). Té nesvieta svojim svetlom, ale tak ako mesiac, odsvecujú sa od slnca. Taká hviezda planéta je i táto zem. Aj táto s tymí hviezdami planétami si po nebi chodí a tak aj ona je v tom nebeskom priestore. Teda ti teraz tu poviem, že *táto zem nestojí, ale ide a hnie sa neprestajne, a ide veľmi chytro, len tak letí*. O tom sa tiež budeš učiť.

4) Zasa iné hviezdy sa niekedy len ukiažu a majú chvosty. To sa *kométy* (vlasatice), preto tak menované, že té chvosty jejích, ako vlasy rozčesané vyzerajú. Této vlasatice tiež majú len požičanô svetlo od slnca.

5) Napokon sú hviezdy, čo majú svoje vlastné svetlo a ktoré vždy vidíme na tom istom mieste jednu vedľa druhej vychodiť i zapadať. To sa hviezdy *stálice* rečené. Taká hviezda stálica je aj naše slnce. Ale ako slnce ani nevychodí ani nezapadá! *tak aj té iné stálice ani nevychodia ani nezapadajú.* O tom sa neskoršie poučíš.

9. Svetlo.

1) Vo svetle vidíme, čo vidíme. Preto sa volá svetlo aj *sviet*, že s ním vieme. Svetlo je rozídené všade všade po celom tomto nesmiernom božom svete. Ono nám ale najjasnejšie ide zo slnca tými lúčami, (prumenmi).

2) Svetlo slnečné volá sa ráno *zora*, *svit*, večer *žiara* (zore zapálené, červánky), cez den *jas*, *jag*. Ale *jas* a *jag* volá sa aj každé svetlo na zemi, ktorô veľmi svieta. *jasie* sa, *jasá* sa, *jagá* sa. V povetrí dáva svetlo mižnô *blesk*, to je tiež taký *jag*, čo oči slepí.

3) Na zemi dáva svetlo oheň, keď plameňom horí, páli. Potom svieta i *svetlonosi*; to sú zapálené výpary na marastných, barinatých miestách. Aj hmyzy niektoré svieta, ako svatojanská muška. Ba i hnilô drevo svieta.

4) Zahádam ti hádku. Ja mám takú komôročku, nie väčšiu, ako hlávočku; na nej sú dve okienocká, nie väčšie, ako trnočka. Tymi okienocký do tej komôročky vnesiem vrchy, hory, háje, lesy, bory, role, polia, roviny, domy, mestá, dediny, celé kraje, stolice, mesiac, hviezdy, stálice, oblohu a oblaky, hmľu a chmáry a mraky, ľudí, zvery a

stromy, čo sa mi len zvidomí, všetko, na čo pozerám, ta si ho ta poberám, tými okienočký do tej komôročky. A čo by priam sto rokov žil, nikda bych ju nezaplnil.

5) Akože my to vidíme? čože ša to v očiach našich stane vtedy, keď niečo vidíme, uvidíme, na dačo pozremo, keď na dačo hladíme, očíme? O tom sa neskoršie budeš učiť.

10. O h e ň .

1) Oheň dáva svetlo a hreju (svieti a hreje), dáva teplo, horí, páli, blčí, dáva plameň, pečie, pruje, žahá, žihá, ožihá, topí, škvari, vari, dáva žah, keď žahá, žihá, je žah, žaha, žihava, žiža, žižava. Je jag, keď veľmi svieti, jagá sa. Dym je, dočím sa neroznieti plameňom. To čo shorí, je žuh, žúžol, uhel, hlaveň, a cele zhorenô je popol. Plameňom hore vyhodенý popol je plápol. Nasadaný dym a čad je sadza. Väčší oheň menuje sa vatra lebo vaškra: odtiaľ to slovo vatriť lebo vaškriť.

2) Oheň je ľudom i veľmi osožný, ale aj veľmi škodný, záhubný. Ako a kedy je osožný? ako a kedy je škodný? Oheň povstáva trením suchých drev, alebo kresivom; keď ocieľkou na kmeni do práchna (trúdu) iskry vykresujeme; alebo sa robí sirkami, zápalkami a iným kunštovným nietivom. (Nietivo, nietiť, zanietiť, roznietiť, obniecať.)

3) Oheň niecáme (udržiavame ho, aby horel) suchým drevom (ráždím, haluzím, trieskami, čeci-nou, slamou, polenami, ščelinami, káčkami). Inde ľudia si robia oheň z kamenného uhlia a z istej hlíny zeme, čo sa rašelina (torfa) volá. Na dolnej

zemi, na Uhríech, kde nemajú dreva, kúria si, varia si slamou, ba i suchým hnojom.

4) To čo ľudia potrebujú na oheň, menuje sa *pálivo*, ktorô sa potrebuje na kúrenia peci a zahrievania chyží, to sa volá *ohrev*. Aby z ohňa mali svetlo, teda na to potrebujú *lúče, fakly, sviece* z loja i vosku, *olej* (v kahancach, kahanec, kahan, a v lampách) To čím si ľudia svetlo robia, menuje sa *svetlivo svietivo*. *Svietilo* lebo *svietidlo* je samo to, čo svieti. Veci, ktoré môžu horeť, sú horľavé, menujú sa *horľaviny*. Pušný prach je prudká horľavina. Jesto na zemi aj také vrchy, čo z nich oheň a dym sa skoro vždy sopí či soptí: preto sa volajú *sopky*. O tom sa budete učiť.

11. P o v e t r i a.

1) Vidíš ho? Nie. Teda ho cítiš. Tu ti blízko tváre zaviecham rukou, pocítiš vietor. Alebo fúk-
nem na teba, pocítiš takže. Alebo keďby si si zapchal ústa i nos, tak že bys nemôhol dýchať, či budeš cítiť, ako ti bude? nevydržíš to dlho.

2) Ľudia a zvieratá, aby žili (ku životu), potrebujú tak povetria, jako ryby vodu. Ani rastliny by bez povetria nerástly. Bez neho nebudenič horeť; bez neho by sme nepočuli žiaden hlas a zvuk, čo aký hrozný a hromný. Akože my to počujeme? čože sa to vtedy v našom sluchu, v našich ušiach stáva, keď dačo slyšíme, počujeme? O tom sa budete neskoršie učiť. Deťom pozorným a dovtipným niečo z toho i teraz poviem.

3) Tam hore na vrchách je povetria redšie, leš tu dolu. Preto sa tam hore musí väčmi dýchať.

Ale keď je hustô, parnô, sdusenô, dušnô, smradlavô povetria tu dolu, teda je ťažko dýchať. Tam kde je zavretô povetria, kde mu niet prievanu, kde niet úvetria, je tak. L'udia hlúpi nikda neotvárajú obloky, aby chyže prevetrilo. Preto aj vyzerajú, ako nory, bledo; a sú chorlaví. Povetria z uhlia žeravého, z vína nového, keď kysne v pivnici, zadusí človeka do smrti. Preto či je dobre uhlím v hrncach v chyži sá hriať? Potom, ako sá má ísť do takej pivnice, kde vína kysnú? . . .

4) Najcitedlnejšie povetria nám je vietor a najme zimný, studený: to i telom cítíme i sluchom počujeme. Vietor veje, fúka, fučí, duje, hučí, dúní, hvízda, búri, borí, rúca (strechy, domy, dachy, stromy), a na mori lode troskoce. (Je veja, fujak, dujak, chuja, chujava, šmárava, dážd' so sňahom — v zime —, búra, povetra či povetrica, víchor, víchrica či víchorica). Či ste počuli o šarkanovi? Čo si máte myslieť o tom?

5) Vietor je teda pohyb (ruch) povetria. Na čože je? Keby nie vietor, nuž by toto povetria, čo nám je tak treba na dýchania a žitia, sá zosmrdelo a zhnilo by, tak že všetko by muselo pomrieť. A potom vietor ženie lode na mori a mlyny na suchej zemi. Kde nemajú vodních mlynov, tam majú *veterné mlyny*.

6) Povětří obkličuje celou zemi, na kteréž bydlíme, kteréž ale nikdy z cela čisté není, poněvadž se ze země, jako ze všech jiných těl, ustavičně paří. Tyto páry se vznášejí a pohybují v povětří; odkud proměna *počasí* povstává.

12. Oblaky, dážď, hrmavica.

1) Oblaky sú pary, ktoré zo zeme, z rastlín, z potokov, riek, jazár, plies hore do povetria vystupujú a tam sa vznášajú (vesú sa), preto že sú ľahšie lež povetria. Ale najviacej tých oblačných pár ide z toho veľkého mora, čo je na západe medzi Európou a Amerikou. Vietor je doháňa sem do našich krajov. Aj od juhu prichádzajú k nám. Keď teda vietor od západu alebo od juhu veje, býva dážď.

2) Oblak temnejší volá sa chmára, keď ich je viacej šire na oblohe, to sa volá chmárava. Ešte temnejšie oblaky menujú sa mrákava a najtemnejšie čierňava. Tu hovoríme: zaoblačilo sa, zaneslo sa, zachmúrilo sa, zachmárilo sa; ide mrákava, čierňava sa valí. Taký jedon oblak má viacej ako tisíc centov vody v sebe. Nechby sa to naraz sošustlo dolu na zem a na príbytky naše, nuž by nás i pod pevnými krový a sklepý zahrúzilo a pobilo. Ale Bôh všemocný zariadil to tak, aby to len dážďom dolu padalo.

3) Dážď prší vtedy, keď kropuje vody sa ťažšími staly, ako je povetria. Dážď poprcha, mrholí (mží), prší (je prška), padá, leje sa, (je leja), leje sa ako z cieвок, pluští, (je plušť, pluta), vetrom hnaný je slota, plieskavica, šmárava; náramný, prudký dážď je príval, z ktorého povodeň povstáva. Ale aj z plušte, keď dlhšie trvá, povodeň tiež býva. Dážď, čo kratšou prškou prejde, menuje sa dúlej (prehánka); dážď, čo po celom jednom kraji dlhšou a povšechnou prškou padá, volá sa húlej. Na čo je dážď? Kedy je suchota?

4) V lete býva často blýskavica a hrmavica (hrmava), blýska sa, hrmá, býva búrka, (hrôza). Hrom nikdy neuderí, ale blesk udiera. Do čoho? Či je to dobre počas búrky bežať, pod strom sa uchýliť, lebo proti búrke zvonit? Prečo? — Kamenec (hrad, ladovec, krupobitia) je v oblakoch zamrznutý dážď, ktorý vo väčších lebo menších kryžkách (kryžek, krehlý kúštek) dolu padá a na rastlinách veľikú škodu robí.

5) Rosa je sadnutá para z povetria. Zamrznutá rosa je mráz. Hmla sú sišlé na zem oblaky. Kedy človek chodí v oblaciach? Hmla v zime, keď mrazom sadá na stromy a iné veci, volá sa osuhel. Mráz v zime nasadnutý na stenách, dachách, ale zlášte na vode, keď začína zamrzávať, volá sa srieň. (Voda sa srieň, srieň ide).

Sňah je tiež zamrznutý dážď, ktorý potom ako chúmele (chúmel, chúmelok), dolu padá. Keď husto padá, to sa volá chúmelica; vetrom hnaný sňah je chujava, metelica, s dážďom je šmárava, dlho padajúci je sniadza. Keď sa v zime oteplí, teda padne odmäk, keď odmäk zamrzne na poli tak, že sa noha nebára, to sa tiež volá srieň. (Čo je to, dal mi tvrdý toliar, ako srieň?). Po ceste zamrznutý odmäk je ladovica. Keď sňah kape a na tolko zkape, že sa hneď po pôde, hneď po sňahu môže ísť, to sa vraví, že kopnie, že je kopno.

6) Duha, (naský: dúha). Kedyž v podvečer pri tichém dešti zároveň svítí slunce, ukazuje se duha na protější straně oblohy. Obyčejně se mluvívá, že duha jest sedmibarevná; jsou však jen tři barvy pouhé a nesmíšené: žlutá, červená a modrá.

13. V o d a .

1) Voda je plynnô, tekutô teleso: plynie, tečie, leje sa, valí sa, luní sa; — cícerí, cíhorí, kvapká, strieka, kropí, močí, mokne, mokvá, sianke, vlaší; — člapčí, rieči, žblunká, blboce, šumí, duní, hučí.

2) Tekúca voda je: *prameň* (studnička), *jarček*, *jarok*, *potok*, *rieka*, *velrieka*. *Žriela* sú podzemné žleby, voláme je aj *žily*, kadiel voda rúli. Kde sú tieto žriela otvorené, tam voda vyviera, tam je prameň, studnička. Z prameňov rinie voda jarčekami do jarku, jarkami do potoka, potokami tečie do rieky, riekami do velrieky, velriekami do mora.

3) Všetky tekúce vody rinú tečú na dol, to sa vraví že majú *spad*. Tento spad je väčší lebo menší. Svojím spadom tekúca voda sa volá *prúd*. Bystrý potok prudko tečúci volá sa *bystrina* či *bystrica*, alebo i *ručaj*, že ručí, ryčí voda v ňom. Niekde padá potok alebo rieka dolu s vrchu, so skaly, lebo s iných výsočín s veľkým hukotom a dunotom, to sa volá *vodopad*, alebo *vodoprah*. Keď rieka unesie plte a lode, volá sa *splavná* (plavnica). Každá voda rinúca a tečúca robí si po zemi výmolu, to sa volá *riečisko*. Kraje riečiska volajú sa *brehy*. Pravý breh je, hľadiac dolu vodou, po pravici, lavý po ľavici. Voda podmýva brehy a robí *podmoly* (*podmola*). Keď prúd sa od brehov odráza a v prostred toku sa sráža, to volajú naši pltníci *žvák*. Kde sa v toku krúti, to je *zákruta* (krútilo, vír). Kde rieka tečie hlbokým riečiskom pomalý, to sa volá *pleso*. (Šútovskô, Turiansko

pleso na Váhu). I *pláň*, *pláňa* sa to menuje. Kde potok vteká do rieky, rieka do veľrieky, táto do mora, to sa vola *ústa*, alebo *vrútok*, *vrútky*. Všetky vody tekúce tečú do mora.

4) A z mora kamže sa voda podieva? Vyparuje sa, z tých výparov sa robia oblaky, z oblakov dážď, sňah: to potom vsiaka do zeme, rúli žrielmi, žilami, vyviera prameňmi, rinie jarkami atd. Tak to ide na vŕokol v gazdovstve božom. Nič sa nestratí tam; lebo sám Pán Bôh to všetko porátal.

5) Voda je dobrodenia božie; ona je ľuďom, zvieraťom a rastlinám ku životu a rastu potrebná. Ľuďom je najlepšia od smädu, potom na mytia, prania, varenia, kúpania, potom na hasenia vápna, ohňa. Voda čistá, čerstvá, ždiarna, súca na pitia (pitná) je bez pachu, farby a bez všetkej inej chuti, ako svojej, vola sa aj *sladká*. Kyslá voda menuje sa aj *mädokýš*, *slatina*, *šťavica*. Je všelijaká; má niekde chuť sirkovatú, páchne sirkou (švábľom). Inde je zasa horká; inde slaná. Takéto pramenité vody sú liečivé; ľudia je pijú aj kúpajú sa v nich. Zo slaných prameňov vyváraajú soľ, čo ju voláme *varienkou*. Teplá voda, kde vyviera, je *teplica*. Voda zamrznutá je ľad. Ako sa dá voda krušiť, rúbať, lámať?

6) Ako prechádzajú ľudia cez vodu? Brod most (drevenné, murované, železné mosty); *prievoz* (čln, kompa, prám, plť, loď). Vodnie mlyny; tu žlebamí tečie voda, sbiera sa do úpustu, potom ženie kolesá lebo spodkom, lebo vrchom.

7) Stojatá voda je, čo nemá odtoku, ale stojí

v kaluži, v močiarí, v marasti, v močidle, v baringe a trasovisku, v krúhu, v jazare, v plese (morské oká v Tatrách). (Štrbskô pleso v Liptove). Niekde ľudia stavujú vodu, robia hate proti nej, to sa volá *stav*, *tajch* aj *úпуст*, *rybník* (na držania rýb). Niekde sú jazará veľmi veľké, väčšie ako táto celá Stolica; a tečú do nich veľké rieky. Takô jazaro veľkô, po ktorom sa už i veľké koráby plavia, volá sa aj more. Ale more samô je tá veľká spústa, dialava, širava vody slanej, ktorá medzi čiastmi zeme (ktoré sú ony?) na stá, ba na tisíce míl na šír a zdĺž je rozliata. Ona je niekde aj na viac tisíc siah hlboká; inde je zasa tak jazarne priepastná (hlboká), že ju ani vysahat (vyčahať) nemôžu. More sa vždy pohybuje, luní: keď príde búra, teda valí luny, ako vrchy. Tu sa lode troskocú, tu ľudia na stá, ba tisíce hynú. A predsa len idú na to more!

14. Z e m.

1) Keď povietiš po tomto vidieku, teda uvidíš, že túto zem je rovná; to je *rovina*; tuto je zvýšená hneď väčmi, hneď menej, hneď tak veľmi, ako by do neba dočahovala; to je *výšina*; tam zasa medzi výšinami dvúma, alebo i viacej je akoby veľiká priekopa, ktorou tečie voda, vedie cesta; to je *dolina*. To všetko spolu, keď vezmeš k tomu ešte aj vody, volá sa *povrch* (površia) zeme.

2) Zem rovina, dolina, výšina, všade, kde sa nohou stupiť na pevno môže, volá sa *pôda* (púda). Teda jesto na povrchu zeme pôda *rovinatá*, *vrchovatá*, *vrškovatá*, *hornatá*, *lesnatá*, *skalnatá*, *kamenistá*, *piesočnatá*, *štrkovitá*, *hlinastá*; ale jesto aj

a volá sa pôda *vodnatá, močaristá*. Prečo sa každá tak menuje? *Rúdnatá* pôda je, kde sa kope na *rúdu*. Najužitočnejšia pôda je tam, kde je *prst*. Kde je táto prst masťná sama sebou, tam je pôda *úrodná*. Ináče je pôda *neúrodná*.

3) Pôda, čo sa dá orať, kopať pod úrody, volá sa *orná pôda, ornica*. Na ornej pôde sú teda *oráčiny, role, kopanice, nivy*. *Lúčina* volá sa pôda tá, kde sú lúky. Kde lesy, háje, luhy, (bory, dúbravy) sú, to je pôda *lesina, lesnatina*; kde hory, *hornatina*; kde vrchy, *vrchovatina*; kde skaly, *skalnatina*; kde piesok, *piesočnatina*; kde je hlina, tam je *hlinačka*; kde vápno, tam *vápenina* či *vápenačka*; kde rúda, tam *rúdnatina* či *rúdnačka*. *Pustatina* sa volá kus pôdy väčší, menší, úrodnej lebo neúrodnej, kde ľudia nebyvajú, ale len statky sa pasú, lebo sená zrábajú. Také pustatiny sú na rovinách dolnozemských (na dolnej zemi).

4) Malá výšina na zemi-pôde je *chopec* (kopec). Keď je chopec zúkol vúkol zaokrúhlený a sám o sebe lebo na rovine lebo na výšine stojí, volá sa *homola* (inde aj mohola, moholica). Pod tými homolami sú pohrobení od predávnych rokov, bojovníci, kráľovia, vojvodovia, o ktorých ale už viacej ani chýru ani slychu niet u nás. — Väčšia výšina, leš je chopec, menuje sa *vršek*; *vrch* je už veľká výšina. Vrchy sú menšie, väčšie; nižšie, vyššie. Najvyššie sú té, na ktorých samom vrchu nikdy sňah nezkape. Té sú aj na tisíc, ba na viacej tisíc láktorov vysoké.

5) Samý vrch to jest vrchovec vrchu menuje sa *končiar*, keď je končitý. Ale dobre sa volať môže

sokor, *sokorec*, alebo *kosor*. Stred vrchu voláme *úbočia*, spodok *úpätia*. *Grúň* sa volá vrch s druhými v rade, keď má svoj sokor, driekom ale s druhými tými sa drží. *Úbočia grúňa* volá sa *stráň*. Holé vrchy vysoké volajú sa *hole*, na ktorých ešte paša je pre statok. Lúky na menších vrchách, na úbočiach menujeme *lazy*, (laz, lazno seno). *Brhlia* je kamenistô úbočia vrchu. *Bralo* je skala veľiká.

Hora je výšina lesnatá, leš aj na rovine volá sa les často hora a síce *rovná hora*. Medzi horami, vrchý a grúňami sú *doliný*. Menšie dolinky voláme aj *úval*. *Úvoz* alebo *závoz* je hlboká cesta. *Šúplaz* je taký žleb, taký výmol dolu úbočím vrchu.

6) Bôh dal človeku túto zem za bydlisko. Zo zeme máme všetko, čo pre telo naše a pre tento živôt náš zemský potrebujeme. Zo zeme máme kameň, vápno, hlinu, piesok, to na stavivo, to na cesty, to na riad potrebný (ktorô na čo?); zo zeme máme kovy: zlato, striebro, meď, cín, olovo, železo. Na pôde zemskej rastú stromy; z toho je drevo tiež na stavivo, na všelijaký potrebný riad a potrebnô nám náradia, na naše bývaliská a do našich bývalísk: potom drevo na ohrev, na páливо a na iné mnohé potreby.

7) Do zeme sadíme stromy ovocné, z jadier a kôstok zídené; v zemi ony rastú, tam sú zatknuté koreňmi, zo zeme berú vláhu, šťavu, miazgu. Do zeme sejeme zbožia, strovu a pradzu; sejeme, sadíme a presádzame zeliny a zeleniny. Tam to rastie, odtiaľ máme chlieb, živnosť a odev. Na zemi rastie paša pre statok, čo nám robí a z ktorého my živnosť aj odev máme. Bez zeme nikam ani

človek, ani živočích, ani žiadny tvor, ani rastliny. Zem je matka všetch stvorov; ona ich u svojom lone ustavične nosí a ťaruje. A keď pomrúme, teda nás do matky zeme, do jej lona pochovajú. Odtiaľ nás nikto nevyvolá, len sám Bôhčlovek Spasiteľ náš, a sice dobrých na vzkriesenia života, zlých na vzkriesenia súdu.

15. 1) *Celý svet, i ten čo ho vidím, čo maň vietím, i ten čo ho nevidím, ale si ho myslím, menuje sa vesmír (to je ves = všetok, mír = svet) Môžeme ho menovať aj nesmier, prečo? lebo je nesmierný, nemá smiery, miery pre nás; my ľudia ho vymerať a konca kraja mu dôjsť nemôžeme: len sám jeho Stvoriteľ ma jeho mieru. My ľudia tento svet delíme na nebo a zem. A ľudia veľmi učené premerali len túto zem a na nebi niektoré telesá, k. p. mesiac, slnce, planéty. I to veľiký dar od Boha.*

2) *A zasa všetko, čokolvek je na nebi i na zemi, rozoznáva sa na telo a na ducha. Telo je všetko to, čo sa na istom mieste či v istom priestore nachodí, čo má istú svoju mieru (je dlhó, krátko, širokó, úzko, hrubó, tenkó, vysokó, nízko, je tu, lebo tam, bližej, ďalej), potom, čo má istú svoju furmu (tvar, podobu, spôsobu — je okrúhlo, gulató, obló, šulató, vajnó, hranató, uhlastó, hladkó, hlanó, hrbolató, končitó, tupó, krivó, prostó, rovnó), potom čo má predok, zadok, sriedok, povrch, spodok, boky. Pre rozdiel (aby sme ho rozoznávali, rozdeľovali) od samého tela človečieho, menujeme to aj teleso.*

Duch ale je to, čo nemá ničoho toho, ale sa-

mo seba má, pretože sa vie, že vie samo o sebe aj o telese každom (a žiadno teleso ani telo nie nevie) a čo si ja len myslieť môžem.

3) *Bôh stvoril i každô teleso a telo i každého ducha. Len sám Syn Boží večný a Duch Svätý sú nestvorení, ale sú pred všetkým stvorením od večnosti s Bohom Otcom jedno. A tí duchovia, ktorí to veria a vedia a v tom žijú a preto sú dobrí, že to vedia a veria, tí sú tiež na večnosť. Čo je stvorenô, to menujeme jedným slovom stvorenstvo božie.*

4) *V tom stvorenstve božom rozoznávam tvory a stvory. Keď poviem tvor, teda rozumiem niečo takô na svete, čo nežije, necíti, nevie, ale je stvorenô a nie od ľudí urobenô. Keď ale poviem stvor, teda rozumiem to, čo žije, cíti, má ducha, má dušu a vie. Všetky tvory sú jedným slovom tvorstvo, všetky stvory jednorekom sú stvorstvo. A zasa tvorstvo a stvorstvo spolu menuje sa príroda.*

5) *Čo z prírody povstáva, to je prírodina, (prírod, úrod; k. p. na poli úrod, na statku prírod) či plodina. Čo človek mocou svojou, ako vie a rozumie, urobí, to sa volá úrobina (úrob, úrobok, výrobok). Jednorekom to tam je prírodinstvo či prírodstvo, úrodstvo, to tu je úrobinstvo či úrobstvo. Príklady na to i na toto.*

6) *Prírode tejto dal Bôh čtyry moci, bez ktorých sa nič ani uro diť ai urobiť nemôže. Té sa: povetria, (vzduch, vietora) oheň, voda, zem. To sa volajú čtyry živly sveta. Živol sa menuje ináče aj element. Slnce, mesiac, hviezdy, svetlo, oheň, povetria, voda, zem sú tvorstvo v prírode, ktorú*

volajú veľkou prírodou. Na to všetko som už vietil. Ale teraz idem vietiť na tvorstvo a stvorstvo v prírode, čo ju volajú menšou; a tá je tu na tejto zemi.

16. Tri ríše prírody.

1) Keď na túto prírodu vietim, teda pozorujem, že jesú také stvory, čo majú dušu, žijú, z miesta na miesto sa pohybujú, hlavou, driekom, údami hýbajú, ústami živnosť do seba dávajú, ju zažívajú a to, čo je nezáživnô, zo seba vydávajú. Vidím pri týchže stvoroch, že sa rodia, plodia, plienia, liahnu, lažú ako také malé, že rastú do istého času, že majú po tých päť smyslov: zrak, sluch, nuch, šmak, čuch alebo cit a té, ktoré jedon druhý ten smysel nemajú, ale majú všetky cit (cítia, čujú); vidím, že napospol majú krú, že teplo, svetlo a povetria ku životu potrebujú; vidím že umierajú, alebo samy od seba, alebo keď je dakto, lebo dačo zabije. Této stvory menujú sa *zvieratá, živočichy* (živoky). Keď všetky této živočichy dovedna si myslíme, teda sa to menuje *ríša živočíchov*, alebo jednorekom *živočívstvo* (živoctvo).

(Vysvetliť to príkladmi k. p. kôň, vôl, a t. d. hýba sa, hýbe údami, plodí sa atd.)

2) Ale vidím v tejto prírode na zemi také *tvory*, ktoré žijú tiež a rodia sa, plodia sa, plienia sa, malé sú, rastú, každô do svojej istej miery; ktoré ku životu (aby žili) takže svetlo, teplo, povetria potrebujú a po čase zomierajú (lebo samy od seba vyschýnajú, vädnú, bütlejú, dudlavejú, alebo keď je niekto vytne, vytrhne, zkosí . . .); ktoré ale samy od seba sa z miesta na miesto nepohybujú

(nepremiestujú sa), smyslu a citu žiadneho nemajú (teda nevidia), miesto krve štavu, miazgu majú a živnosť nie ústami (lebo ích nemajú), ale rúlkami, takými žilkami svojho tela, prijímajú. Tého tvory menujú sa *rastliny*. Keď všetky tieto rastliny dovedna si myslíme, teda to sa menuje ríša rastlín, alebo jedným slovom *rastlinstvo*. (Vysvetliť to príkladmi k. p. lipa, vrba majú miazgu . . . žilky v dreve, na lísti Potom nájsť, čo majú spoločného živočíchy a rastliny? . . .)

3) Vidím ale napokon aj také tvory v tej prírode na zemi, ktoré nežijú, nerastú, mŕtve sú, menšie väčšie bývajú nie rastom (nie, akoby rástli), ale pribudou zvonku (že ím pribúda, že sa to na ne pridáva nie z nich samých, z jejích vnútornosti ale odinaľ), ktoré neumierajú, ale veky a veky trvajú, alebo sa len tak rozpadávajú. Tého tvory menujú sa *minerále* alebo *nerasty* (nerast). Keď si tieto tvory dovedna myslíme, to sa menuje ríša *minerálov*, alebo ríša *nerastov*, či jednorekom *nerastenstvo*. (Vysvetliť to príkladmi k. p. Kameň, skala keď kameň rozmrviem, či som ho umoril? . . . čo má spoločného rastlina a nerast? . . .).

4) A tak máme tri ríše prírody. Keď si teraz myslíme všetky té tri ríše spolu, to sa menuje *trojriša prírody* alebo *prírodstvo* či *prírodenstvo*; a každý stvor i tvor v tom prírodenstve menuje sa *prírodina* či *prírodnia plodina*.

5) Té prírodiny, čo žijú, rodia, plienia sa, rastú, volajú sa *ústrojné*, preto že majú spôsoby (náčiny), ktorými berú do seba to, čo ím treba na zrast a na žitia a ktoré spôsoby sa *ústroje* menujú, (u-

čených ľudí slovom *organy*). Té ústroje sú: ústa (pysky), pažerák, hrtan, plúce, srdce, žalúdok, črevá, (bágne, biale). Živnosť ide do žalúdku, tam býva strovená, zažitá obracia sa na krú a na mäso. Krú ide zo srdca žilami po celom tele. To je tak pri zvieratoch: a pri rastlinách? . . . Té prírodiny ale, čo tých ústrojov nemajú, menujú sa *bezústrojné*. To sú všetky nerasty.

17. Šesť čried živočítva.

1) Keď ja srovnám této živočíchky spolu: koňa, hus, žabu, pstruha, chrústa, červíka, teda nájdem to, že této živočíchky sú si nerovnaké, že sú rozpodobné. (V čom? ako? Vedľa toho: ako sa ktorô plodí? ktoré má čiastky, údy tela? ako sa ktorô pohybuje? ako ktorô je začetô? akô je ktorého telo, mäso, krú aká? z čoho ktorô žije? aký osov dáva ktorô človeku? . . . Týchto šestoro živočíchov tak rozličných prináleží každô do svojej čriedy. (Nájdite živočíchky do čriedy koňa . . . ? potom do čriedy husy . . . ? a t. d.).

A tak riša živočíchov delí sa na šesť čried. V prvej čriede sú *sajáky* lebo *ssajce* (ssavce), v druhej *vtáky*, v tretej, vo čtvrtej *obojživelce* *ryby*, v piatej *hmyzy*, v šiestej *červíky*.

2) *Prvá črieda živočíchov*. Do tejto sa rátaajú všetky té zvieratá, ktoré *ssajce* (sajáky) voláme. Ssajce sa volajú preto, že svoje mladé doja, teda že této ssajú, (sosajú, cicajú). Jesto ssajce *krotké* a *divé*. Krotké sú, čo pri ľudach bývajú; divé sú, čo v horách, v pustatinách sa držia, pred ľudmi utekajú, alebo sa i do nich oddávajú.

Krotké ssajce: Kôň, somár, či osol, mól (mulica), vól, krava, koza, ovca, sviňa, pes, mačka, (mys,

potkan). Ktoré sa z nich volajú hovädá? ktoré statok, dobytok? .. Jejich mladé: koničä (hača, žriebä), osla (mulica má mladé? nie, nikdy) telä, kozlä, jahňä, prasä (svincä), šteňä, mačä, (mýšä, potkáňä).

Mýš a potkan aj neškodná lasica preto sa rá-tajú medzi krotké ssajce, že pri domiech, v ľud-ských bývaliskách sa držia, ináče ale sú *plaché*. Taký ssajec je aj netopier. Ale jesto aj myši polnie, hornie, a vodnie, ako aj netopiere v jaskyňach a v bralách sa držia.

Divé ssajce u nás jesú: med'ved', vlk, líška, hejús (rys), jazvec (borsok), divá sviňa, divý brav (kanec) jelen', srna, zajac', mrcúň, vydra, kuňa, tchor, sysel, veverica, jež, krt. Zajace a kuny sú i domáce; tchor sa tiež pri domiech drží. Ale jesú ešte v iných čiastkach zeme v Azii v Afrike ssajce krotké a divé, akých u nás nieta k. p. slon, lev, týger, pardal, levhart, hyéna, velryba, všetko divé, len slon býva aj krotký. Tava (vel-blúd) a dromedár sú krotké, ako u nás kone. Byvol sa drží v Amerike divo po celých čriedach: v Europe je domár. Opica sa na človeka ponáša a má čtyry ruky.

3) Zvieratá ssajce majú všetky ústroje na žítia a na zrast, všetky majú teplú krú, sebebodobnú mlad' na svet donášajú to jest, žrebia sa, telia sa, kotia sa, prasia sa. Premiestujú sa čtyrmi nohami; preto sa menujú aj *čtvornohy*, iba hacier lieta bla-námi a velryba pláva plutvami. Bývajú na suchu: len velryba býva vo vode, a vodnia mýš? .. Vydra býva pri vode a môže dlho vydržat i pod vodou,

keď ryby loví. Niektoré bývajú na stromach, k. p. veverica; niektoré pod zemou k. p. krt. Sysel, mercuň vo svojích podzemných dierach^o na zimu zavše zkrepenajú a na jar ožijú.

4) Každý ssajec si svoj odev (srst, vlnu) na svet donesie. Na podobu tela sú ssajce si rozpodobné (rozličné). Srovnaj koňa s volom, mačku so psom, ovcu so sviňou, kravu s kozou, somára s koňom, netopiera s myšou a nájdi to, čo je pri nich rozpodobnô (nájdi rozliky). Jedny majú rohy, druhé nemajú; (ktoré majú? ktoré nie?). Jedny majú zuby *rezáky*, lebo žijú zo zversta, z mäsa druhých zvierat; druhé majú zuby *žuváky*, té žijú z rastlinstva. Té čo žijú zo zverstva, menujú sa i *dravé*: krotké domáre žijú napospol z rastlinstva. *Selmy*, lúta zver, menujú sa divé ssajce: lev, tyger, medved', vlk a jiné väčšie. Dalej majú jedny kopytá, druhé zas ratice, paprčky, tretie dlaby (tlapy, laby), paznehty a pazúry (ktorý čo má? .). Iné majú dlhý chvost (ocas), iné krátky, len taký mrcôl, mrcôlik. (Aký ktoré? . . .)

5) Aký úžitok má človek zo ssajcov? veľký a viaceraký, rozličný. Mäso mnohých jieme, mlieko jejích pijeme, jejích tuk (loj, salo, slaninu veľrybácinu tukovinu) na omastu aj na svietivo potrebujeme; maslo z ích mlieka za najchutnejšiu omastu máme; ba i z ích krve, čriev, trusu, rohov, kopyt, paprčiek, a zlášte z kože, zo srsti a vlny ošoh máme. Oni sú robotníci naši, poddaní naši mlčenliví, jedni nám ťahajú ťarchy, iní nosia i ťahajú, nosia i nás, tí zas strážia domy, tí pasú ovce a strážia je pred vlký, títo zas poľujú zver, (divočinu, divinu),

tí kantria nám škodné živočíchy. (Vyrátajte, čo ktorý? . .) Čo je povedanô *všeobecne* (povšechné), povedzte to *osobitne* (zvláštne, najme).

6) *Vlastnosti zvierat domácich také, čo sa menujú takto: to je jejích prirodzenosť.* — Aby bol človek dobrý, musí sa z novu narodiť, musí sa narodiť z Ducha Božieho. Keď deti chcjú byť dobré, teda musia mať svedomia, musia to vedieť, že dobrým byť, je vôla božia. Keď to tak vedia a tak robia, teda už nie sú len prirodzené deti, ale sú deti Ducha Božieho, už sa tak znovu narodily.

Alé zvieratá to tak nemôžu; té ostávajú pri svojej prirodzenosti. Aké sú, také sú, inakšie nebudú. To je ích prirodzenosť. To je nie hriech; lebo zvieratá nemajú svedomia. Ale človek, akby len prirodzený ostával a nechcel sa z Ducha Božieho narodiť, z novu zrodiť, teda to by bol hriech.

Té prirodzené vlastnosti zvierat domácich sú nám ľuďom dobré i zlé. *Pes* je verný, strážny, bedlivý, kúsavý, žravý, lakošný, túlavý. *Besný pes*. *Psí bes*. Porekadlá: Nezná žartu, ako pes. Hryzú sa, rujú sa, ako psi. Pestvo mu nedá. — *Mačka* je čistotná, úlisná, lovná, falošná, hamizná, paškrtná, kvárna. *Tela* je vyrgnô, skočnô, sprostô. Porekadlá: Ty tela! Sprostý, ako tela. Hladí, díva sa, ako tela na nové vráta. — *Vól* je silný, pokojný, počúvny, (na jedno ča! sasá! hejs! kájho! počúvne), ťarbavý, hlúpy, sprostý, trkavý, klavý. — *Kôň* je hrdý, rýchly, prudký, robotný, krotký, počúvny, tvrdopyský, durný, vyrgavý. — *Somár* je sprostý, lenivý, trpelivý, s ledakrmom spokojný. —

Ovca je tichá, trpelivá. — Koza je skočná, túlavá, záškodná, pachtivá. —

Divých ssajcov prirodzenosti sú: Medveď je dudravý, vlk je hltavý, zajac je bázlivý, líška chytrá, falošná, úlisná (líškať sä). — Lev je veľkodušný, tyger je ukrutný, slon je rozvažitý, učelivý, citedlný.

7) Rozprávky o zvieratoch. Ako to zvieratá, svojou prirodzenosťou, ľuďom dobré boly. —

Jedon istý kupec cestoval na vrchovom koni so svojim psom z jedného mesta domov. Mal u seba veľa peňazí v bočnom vrecku, v tobolke. Čosi z vrecka toho si vyberal a z nespozoru vytrhnul si aj tobolku z vrecka, tak že padla na cestu pod koňa. Pes, za koňom idúci, vzal tobolku do pysku a niesol. Tak išli ďalej. V tom predstaví kupca zbojník a „daj, vraj, Bohu dušu a mne peniaze.“ Čože mal robiť, chudák neozbrojený kupec, proti ozbrojenému zbojníkovi! Vol nevol zišiol s koňa. Zbojník pristúpi a čiahe do vrecák tomu kupcovi, ale ani v jednom nič nenájde. Leš dočím zbojník peniaze hľadal, obzre sä kupec po psíkovi a vidí mu tobolku svoju v pysku. „Bež domov, čučko, môj, bež domov! povie mu, a pes (malý bol, preto ho nemohol zahuckať do zbojníka) a pes, reku, hybaj všetkým behom domov! Zbojník nespozoroval z toho nič. Ale keď všetko všade za peniazmi nadarmo poprepátral, povie kupcovi, keď, vraj, nemáš peňazí, teda ti koňa vezmem,“ a v tom chce vysadnúť na koňa. Ale tu sivko sä zopne, a z rúk zbojníkových sä vytrhnúť, šmihom skočí, zvrtné sä zadkom do zbojníka, vyrgne doňho a tak zrazi na zem, že tento ako mrtvý sä skydne. Tu sä kupec vyhodí na svojho konička a hybaj! cvalom domov, kam pes jeho s peniazmi práve čo bol dobehol. Neobmeškal kupec to hneď Úradu oznámit. Dvaja hajdúsi hneď ta leteli na koňach a našli zbojníka tam. Už sä bol zviechal z toho uderenia kon-

ského a začal sa do hory poberat; ale ďalej ísť nestihnul, hajdúsi ho dostihli.

V Petrohrade (kde je to ()) jedon ruský Velpán (velký Pán, Gróf) vyšiol si raz i so svojim synkom v kočiariku o jednom koni na previezku*) Šiol s nimi aj pes, ako zavše. Pes to bol veľký, silný. Pán sa vezie, sám kočišujúci, popri jednej veľkej rieke. Zrazu sa ohnivý, durný kôň čohosi zdurí, začne frkať, zpínať sa, skáruje na bok, priekom cesty a začne spätkovať s kočom tak, že už už koč i s Pánom do hlbkej rieky sa mal zviest, kde by sa všeci boli na veľky zamárnili. Ale v tom vyskočí pes, chvatne koňa silným pyskom za zubadlo a zadrží ho, dokým Pán i so synkom z kočiara nepovyskáčali. Ľudia dvaja tí sa oratovali, ale, chudiak pes to smrťou zaplatil; lebo si železo zubalnô medzi zuby tak zahryznuť, že viac pysk rozvrieť nemohol; ani nebolo tej sily ľudskej, čo by mu ho bola rozvrieť mohla, leda že by mu boli sánky polámali. Musel ho, s veľkou ľutostou zastrelit sám Pán; ale v bolestnej nevoľi nad tým zastrelil si najprú koňa.

To sa stalo mnohoráz a stáva sa na svete, že psy a kone tak radi svojích Pánov videli, že od žiala nad smrťou jejích (keď ich páni zomreli) nič nechceli žriet a pozdychali.

Ba práve aj divoké šelmy byly a bývajú dobré ľud'om.

To je už veľmi stará rozprávka o tom levovi a o tom otrokovi. U starobylých pohanských Rimanov**) mali sluhov

*) Keď sa ľudia pešo prechádzajú, to je *prechádzka*, keď na koni, to je *prejazdka*, keď na koči, voze? . .

**) Čo už pred poldruhatisíc a viacej rokami boli, mestania mesta slávneho Ríma (Rím).

takých, čo boli otroci, rabi *), (čo to boli za nich?). Raz jeden taký rab utiekol pánovi svojmu z takej otrockej služby. Preto že nemal nikde medzi ľuďmi príchly, zašiel ďaleko do hôr a tam si našiel bytovisko v jednej dúpne (v jaskyni, v pečere). Ledvá tam čosi kamsi pobudnul, príde ta lev, revúc a na jednu labu kľuhajúc. Rab, neborák, sa na smrť nalakal. Leš lev mu nič neurobil, ale otrčal mu labu. Človek sa spamätá, domyslí a osmeli prizrieť sa zverovi na tú labu. Tu nájde, že lev má veľký trň v nej hlboko uviaznutý tak, že mu odberalo. I hneď vytiahne rab ten trň, vytlačí a zaviaže labu šatkou. Levovi to skoro zacelelo a tak bol tomu rád, že rabovi ulovenú zverinu donášal a tak ho živil. Ale ďalším časom zunuvalo sa to rabovi bývať v tej dúpne. Chcel sa daťakosi dostať medzi ľudí. Za čas pobudnul medzi ľuďmi nepoznatý. Leš akonáhle ho poznali, tak ho chyteného i hneď zašikovali do Ríma. Tu ho, ako úskoka, odsúdili na smrť, aby bol šelmám lútým hodný a rozsápaný. I pustia tu nášho veľkého leva, ktorému dva dni už nič neboli dali žrieť, aby tým pažravejší bol. Vybehne s revom hrozným, letí prosto do človeka, toho raba. No bude to chrupot! mysleli si tak tí pohanskí Rimania, čo tam boli na divákach. Aha! počkajte si! Len veru vám lev, miesto aby skočil na toho raba, vrazu zastane, zatíchne, vo čtvornoh uľahne, prilazie k nohám otrokovým a začne mu je, by hoďasaký milý malý kotužník, lízať. A rab sa skloní a ak hladká tak hladká, tapká po hrive si leva. Čo to bolo? L'udia diváci sa čudovali a spytovali sa raba, že čo, ako je to? Tu im rab vyrozprával, akí sa oni kamaráti. Lebo to bol ten lev z tej dúpny. I jeho boli ľudia lapili a do zverinca dali, málo pred ním. Ako rab to ľuďom tak vyrozprával, tak sa nad tým docitili, že mu život, slobodu i leva darovali. On potom s tým levom, ako s daťakým verným psom po svete chodil.

*) Boli to ľudia kúpení, tak ako u nás dobytok, nemajúci žiadneho práva, ale pánom svojím tak povinní a poddaní, že ich páni mohli zasa predať, alebo pre malú vinu aj zabiť.

Všade, kam prišiol, sä na tom ľudia divili a raba tak hojne obdarúvali, že mal z toho žiť nadost. A takto sä na nich ukázovalo: „Toto je, vraj, lev človekov, a toto je človek levov.“

Jedon krotký slon mal vartáša a opaterčího takého, ktorý, ako surový človek, zle s ním zachodil; bjal ho, píchal ho do nuchtáča, všahdy harušil (slon i to cíti), a čo iní protiveň mu robieval. Slon mu to dlhé časy prenášal: ale raz ho ten vartáš ledakto našiol v takej vôli, že ho nuchtáčom schváti, zdvihne výsmihom do hora, (výšmihne) jako hrušku a plaští o zem tak, že všetky kosti v ňom sdruzgly a že v tom okamžení mrtvý bol. Žena vartášova to, s veľikou hrúzou, vidiac, vezme chlapca svojho a s plačom s krikom priloží ho k otcovej mrtvole a povie slonovi. „Ty oplan, keď si mu otca zmárnil, teda zmárni aj jeho, lebo ho nemá viac kdo opatruvat.“ A slon nie len že chlapcovi neublížil, ale si ho vysadil nuchtáčom na chrbát a bol od toho času krotkým tak, že, dočím chlapec za vartáša trochu podrástol, len samej tej žene opatruvat a spravovat sä dal. A potom, keď sä chlapec súcim stal za opaterčího, teda mu bol povolný a dobrý až do smrti. Ale i človek ten lepšie s ním nakladal, leš jeho nešťastný otec.

O jednom slonovi v Ríme starobylom, zapísaná je v knihách od tých čias rozprávka táto. Komedianti jedni mali viacej slonov, s ktorými sä chceli pred cisarom rímským preukriazať, ako vedia všelijaké kunšty aj sami aj slony jejích. Medzi inšim učili té slony aj po povraze chodiť a tam všelijaké posúnky tela (čo je to?) robiť. Ale jednému slonovi to učenia veľmi ťažko išlo. Komedianti vedeli to dobre, že slon to cíti, keď ho pochvália a keď ho pohania. Teda toho neučelivého slona veľmi hanili a jeho učelivých kamarátov, jemu v oči, chválili, potapkováli, a tu i tu lakôtku im podali. Biť ho, nebili; len ho harušili, dohovárali mu. Slon to tak cítil, že v noci pri mesiačku, keď všetko pozaspávalo, chodieval na lešenia a tam po povraze chodiť a té všelijaké kunšty robiť sám od sebä sä cvičieval, až sä náležite vy-

cvičil. No a kolko je takých detí, čo im dohovárať môžeme, ako chceme; omi sú z toho nedocítia a sú len daromné, neučelivé, lenivé ničigy!

8) Ako človek má a môže byť dobrý zvieratom?

Má im byť dobrý opaterčí, keď je má; a žiaden človek, žiadno dieťa nemá zvieratá sužovať. Ľudia suroví, čo vošlep bili, mlátili, nebožatá hovädá, upadli potom do toho, že ieh ľudia bili a zabili. V Písme svätom stojí takto: „Spravedlivý človek pečuje o život hovädka svého; srdce pak bezbožných lidí ukrutné jest.“

Ale zasa keď ľudia väčmi sa starajú o svoje telce, voly, kravy, kone, ako o svoje deti? keď lepšie opatrujú, chovajú svoj statok, ako svoje deti vychovávajú? keď rodičovia vria, „musí naše dieťa telce, barany pásť, nemôže ísť do školy! Čo že je to? To hriech, za ktorý Pán Boh ľudí tresce hlúpostou a surovostou takou, že sú horší, ako ten statok.

Raz prišiel jeden múdry človek do jedného mestečka. Dočím sa tam bavil a poobzeral, teda skúsil to, že statok mali tam tí ľudia veľmi pekný, dobre opatrený, vykŕmený, upasený-hah! to bola potecha na to len hľadiet. Ale deti randavé, orašmané, griňavé, grobianske, divé habany a fagany také a sprosté, neučené, že ani len Otče náš nevedeli; a čítať? písať? o tom u nich ani slychu! Práve sa tí meštania tam brali do sbierky (vietnice, radnice, meského domu). Aj on ta vnišiol a sídeným spolu všetkým takto povedal: „Dobří ľudia, ja bych u vás radšej bol telatom a volom, ako detatom, človekom. Prečo, vraj, spýtali sa ho namrzení. Hm, vraj! No — prečo? čo im odvetil na to?

9) Druhá črieda živočíchov. a) Do tejto čriedy rátame vtáky, vtáctvo, alebo i vtač. Vták sa menuje tak, že vieta. Vietať je staroslovenskô slovo

a znamená to, čo lietat; preto sa vpraví aj vták le-
ták, vtáčik letáčik. Vtáky sú rozličné. Akože je
rozčriedime? Najprú by sa ti videlo je rozčriediť
tak ako ssajce, na *domáce, krotké a divé*. Vieš
ktoré sú domáce u nás? Volajú sa spolu aj *drúbež,*
režima (že je režeme). Ale bude lepšie, keď vš-
etku vtač, buďsi domáca krotká lebo divá na šestoro
rozčriedime, na vtáky *dravce, pevce, lezce, ku-*
rice, bahnáky, pluváky.

b) *Dravce* sú (preto sa tak menujú, že dravia,
lapajú druhé vtáky, alebo radi mrcinu), orol (volá
sa kráľ vtákov) kaňúr, krahulec, jastrab, kaňa,
sova, krkavec, havran, sokol, vrana, kavka, straka,
aj ešte iné.

c) *Pevce* sú (že pejú, spievajú): slávik (naj-
slávnejší pevec), škovránok, drozd žltý a čierny,
stehlík, čižik, penica, pinka, králik, liska (traso-
ritka), lastovička, hýl, dlask, krivonos, vrabec,
škorec, sýkorka, červenka, konôpka, strnádka (čo
tak pieva: „zle, zle, zle, zle bez detí, keď vycho-
váš, uletí), a ešte iné.

d) *Lezce* sú: (že dobre, rýchlo môžu liezť)
dudok, vlha, žlna či žuna, datel, strakopúd, ku-
kučka a ešte iné.

e) *Kurice* sú: (že sa tak chovajú, ako kury),
holub domáci a lesný (dupnák), hrdlička, sliepka
(kura, kohút), kuropta, jarabica, prepelica, hlu-
cháň, tetov, bažant, moriak, perlička, páv, pštros,
(v Afrike, čo si vajcia nevysedí, ale je zahrieba

do piesku, a tam sa mladé od horúčosti vyliahnu).

f) *Bahnáky* sú: (že na bahnách, mokrad'ach a marastach... zrenivo hladajú) bocian, čajka, rybár, slúka aj ešte iné.

g) *Pluváky* sú: (že po vode plujú, plávajú) hus (divá i domáca), kačica (téz tak), labút, pelikán.

h) U nás je najväčší vták orol a kaňúr; najmenší králik. Najväčší ale na celej zemi je *pštros* alebo *štruc*, je vyše na stáce chlapa, aj na osem nôh, keď stojí. Lietať nelieta, len rýchlo uteká, krieliami veslujúc a viechajúc. Jeho peria nosia panie na klobúkach. A najmenší vtáčik medzi všetkými vtáčatými je *kolibri* či *madosos*, tolký ako čmela. Má prekrásno piera, vajíčká tolké, ako nevelký hrach; mladé, keď sa vyliahnu, sú tolké, ako izbové muchy. Panie v Amerike nosia celého vtáčika tohoto v zausniciach. — *Papagáj* vták krásnoperý, mnohodruhý (že ho je mnoho druhov) ponáša sa všelijakým hlasom (napodoňuje hlasy), hneď mumle ako med'ved', hneď ručí, ako byvol, hneď vrliká, ako škovránok a tak ďalej. To je opica medzi vtáky. Nohy a lapky vie tak upotrebiť, by dajaké ruky a prsty. Naučí sa i vraveť, ale len niektoré vety. — Peviec *kanálik* je též vtáča z cudziny.

i) Živočíchy vtáky majú všetky ústroje na žítia a na zrast. (Teda ktoré to ústroje?) Všetky majú teplú krú, ale sebedobnú mlad' na svet nedonášajú, leš vajcia nesú. Tého vajcia sú rozličnej veľkosti a farby; niektoré sú biele, iné zelenkavé, iné modravé (svetlavé do belasa),

iné badkasté. Na týchto vajciach vtáky sedia na jar i v lete, tak že tým teplom vajcia sa zakrúcajú; to je zárodok; zo zárodku je mlad, ktorá po istom čase cez vajca škrupinu sa predube — vlastne ju len svojim rastom preborí — a jako *holiča* (hola; holatá, holiatka, holičence) z neho sa vyliahne. Teda vtáky sa tak plienia, že sa *liahnu*, *lažú*. Niektoré sa lažú len raz do roka, iné dva, tri razy, niektoré i deväť ráz. Viacej razí sa lažú len kurice a pluváky, k. p. sliepka dva, tri razy, holub i deväť. Lažú sa v hniezdach na stromoch, v kríkach, v skalách, pod strechou, pod dachomale i na zemi. Niektoré hniezda sú veľmi umele (kunštovne) spravené.

k) Vtačí pysk sa dobre volá *i zobák* či *zoban*. Je tvrdý, rohový, hneď kratší, hneď hrubší, hneď tenší. Dravcemajú napospol pysk zakrívený (ohnutý), aby mohli mäso, mrcinu trhať, lebo z toho žijú. Bocian a slúka majú pysky dlhé, aby mohol ten z bahán (žaby) a táto z mokrade živnosť dostávať. Teda pysk je na čo? a jaký je k čomu? Najviacej žije vtáctvo zo živočístva; drobná vtač zo hmyzu a červáče. Vtáky, čo zrno zobajú (zob za pokrm majú) opatrené sú zogoný (zogon, hrvol, krop), kde sa im ten zob umäkuší prú, leš by do žalúdku im prešiol.

l) Každému vtákovi, po vyliahnutí sa, narastie piera (peria) a narastú mu perá. Peria je to menšie po celom jeho tele, to najfajnejšie menuje sa *páperia*. To je vtačí odev. Perá sú té väčšie na chvoste a v krielach, volajú sa *letky* čiže *parute* (letka, paruť, peruť), alebo aj *brky* (brk). Naj-

me samô prvô pero v kriele menuje sã brk. Čias-
tky pera sú: *brko* (tá cieвка, čo je v nej tá púcha
lebo púka, ináče i duša rečená), *brkalo* či parutina
a *kostrn* (kostron, kostrnka, kostonka). Piera a
perá sú rozličných faréb na niektorých vtákoch;
niektoré zasa majú len dvojfarbisté, iné jednofar-
bisté. Ktoré aké? Páv? Jarabica je jarabá,
Straka je strakatá. Havran je vranný, počerný.
Krkavec (od krk! krk!) je čierny. Holuby vra-
víme že sú dubisté, železnaté, hlinkasté, sivé, me-
nisté, aj ešte inakšie.

m) Vtáky sã pohybujú (premiestujú) krielami,
ale aj nohãmi. Jedny majú dlhé, iné krátke nohy;
jedny chodia, behajú, druhé skáckajú. (Koľko kro-
kov urobí vrabec do roka?). Iné majú na nohách
rozčezné (rozdelené, rozostavené) prsty, ktoré sã
lapky alebo i *ratky* menujú; majú na nich nehty,
ako háčiky, ktoré *pazúrami* (pazúr) alebo i *znoht-*
tami či *znochtami* (znoht, znocht) voláme. Plu-
vãky majú ratky blanou spojené (majú medzi rat-
kãmi kožu), aby mohli vo vode plávať.

n) Zo vtãctva má človek tiež osoh. Potrebuje peria
jeho na periny, (duchny) na hlavnice (vankúše), perá
na písania, na ometania i na ozdobu: mäso jeho jie či
uvarenô, či upraženô, či upečenô; (pečenka z pod pier-
ka). Vajcia jeho tiež sú príjemná zãživná potrava, (vajcia
na mäko, na tvrdo uvarené, praženica). — Z viacej vtãkov
síce nevidíme osohu pre človeka; ale osoží mu predsa tak,
ako sám nevie, k. p. krkavce čistia povetria od smrdutých
mrcín. Bocian od žiab a od hadov čistí celé kraje. Vrabec
robí škodu na žite, ale za to žerie húsenice a jiný škodný
hmyz, a tak robia to aj iné vtáky a vtãčky.

o) Vtáctvo je peknô stvorstvo božie. Buďme mu radi a poznávajme ho. Ako sã musíme diviť múdrosti božej pri vtákach! Pomyslite, ako verne si opatrujú svoju mlad! (Len kukučka znesie vajciã do cudzieho hniezda a tam si dá druhým svoju mlad vyliazť a vykřmiť; preto sã vraví: nevďačná kukučka). Pomyslite, keď si tak vysoko vo vietore (v povetrí) lieta vták akoby plával. A to smižnô preletovania tej vtače, to sã musí páčiť ľuďom. Ako by pusto bolo či v lese, či na poli, či v dedine bez tých milých vtáčat. Keď povieme „vtáčika, vrábika tam nevídať,“ teda rozumieme, že je tam už tupo, pusto, nemilo, clivo. Ani jaro ani leto by sã nám nepáčilo tak, jestli by nám je spevom, štebotom, jaskotom a hvizdom vtáčky neokrásili, neomilili. A či sã nemusíme diviť vtákom preletákom (vandrákom)? Vidíš, dieťa moje, tá lastovička, ktorá má pod vášho domu krovom svoje hniezdatko, príde rok za rokom, dokiaľ len žije, zavše na svoju starú milú hospôdku. A či vieš, že ona cez zimu na sto, päť sto, ba možno i tisíc míľ bola preč v iných ďalekých teplejších krajach? a hľa z takej diale príde to naše milô domoviatko!

p) A čo je to tej vtače, toho vtáctva! Keď letia vysoko vo vietore divé husy, gágajú, keď letia bociane vysoko po nad najvyššie hory u nás—teda to je až mrákava. A iných všelijakých vtáčkov čo je toho v lese, na poli, v dedine okolo dedín! a to všetko predsa Pán Boh opatrí! Či dobré deti a dobrých ľudí, verných dobrých rodičov Otec nebeský neopatrí? Preto nás Pán Kristus učí aj skrze vtáctvo, hovoriac: „Hľadte na ptactvo nebeské, žeť nesejí ani shromaždují do stodol, a však Otec váš nebeský živí je: i zdaliž vy jich mnohem neprevyšujete?“

q) Holub má tú prirodzenosť (tu prirodzenú vlastnosť) že je tichý, milý, spolkový, dobrý vták. Môže si ho človek tak naučiť, že mu zavolá tubú! tubú! a priletí a bude

mu zrno z ruky zobkať. To je milá vec! Preto nás Pán Kristus aj skrze holubov učí, hovoriac: „Budte úprímní, ako holuby! A preto má náš národ slovenský pre svoju dobrotu to privlastnenô meno, že je národ holubičí. Ale tá dobrotá nemá byť hlúpostou a nedbanlivosťou: má byť ona dobrotá opatrná, bedlivá a svedomá!

r) Vtáčky trápiť, hniezda kaziť, vajcia z nich len tak zo samopaše vyberať, mladé vyberať a hynúť im dať, to všetko je hlúposť, to je bezboha; za to Bôh deti a ľudí tresce.

Bola v jednom kraji jedna neveľká dedina. Tí dedinci poľa mali neveľa, záhrad sadov, štepníc malí velej. Aj z ovocinárstva sa teda viacej ako z gazdovstva živili. Čerešne, slivky, jablká, hrušky, ovocia výbornô, roznášali na predaj, po susedných krajach, viete, v takých to košach cez koníka preložených. Dobré im to šlo zadlho. Aj dobrí to ľudia boli, ale neboli opatrní, nevedeli nič, nedávali deti do školy, daže ani školy tam nebolo. Teda si vo svojom sprostom nepoučenom rozume takto pomýšľali: Hm, vraj, keby nebolo tejto psej vtače toľko, nuž by sme ovocia ešte viacej predať mohli. Ale táto vtač daromná mnoho nám jej požerie. Načo to len dáva ten Pán Boh také stvory ledačiny, potvory? I prišli na tú myšlienku deťom prikázať, aby vtačie hniezda všade kazili a mladé ničili. Huj tu deti, ako divosi, do toho! Ale neprešlo mnoho čias a, pravda, vtáčky sa vyplienili, ale hmyz, chrobač, húsenice tak sa rozplienily, že rok z roka všetky stromy obžraly a na vnivoč doniesli. Dedinci, ani stary ani deti nemajúc tam výživy, museli sa z väčšiny rozísť po svete.

Adam Kukoňovie zišiol s pôjda ku druhým deťom do dvora, nesúc v obach rukách lastovičie holičatá za nožičky zvisnuté. Pištaly, nebožiatka mladé, a staré oblétuvaly okolo tadiaľ a takže žalostivo piskotaly; ľalad, vraj,

chlapci, pozrite, pozrite! vybral som lastovičky a nad hlavu vysahujúc rukama, holíčatý za uôžky lapenými, drmancoval a combílal „Daj im pokoj! na čo si to urobil? či máš svedomia? či nám to nenie vo škole zakázanô?“ tak povedovali, tak naňho kričali druhí chlapci lepší. Ale Adam na to nedbal. Zasa mu chlapci povedali; „či vidíš, Adaš, ako staré tam obletujú a pištia? veru to žalujú na teba! Daj pokoj mladým! zanes je nazad do hniezda,“ „Ba veru! odvraví Adam, veď som už aj hniezdo pokazil, a tam ešte zo čtvoro mladých piskoce a dvoje som zadlávil.“ „Oj ty bezbožník!“ vynde s tým slovom Otec Adamov z nenazdania z komory a vyfarbí ho náležite. „Hľadže, vraj, nezdarňý chlapče, keď ty za mladi to necítiš a nevinné živočichy trápiť sa nebojiš, teda, keď narastieš, ľudí trápiť budeš.“

Adam ale, už veľmi zbezbožnelô chlapčisko, — Pane Bože, len kde sa vzal taký? veď rodičovia jeho boli veľmi poriadni ľudia! — už, reku, Adam, na to nič nedbal. Na druhý den išiol do školy: šiol s ním i jedon spolužiak. Pri ceste stála šmikeň (vyheň, kuzeň) a pri šmikni kôň priviazaný, na podkuvania. „Adam! povie ten spolužiak, už vidím že očíš na toho koňa, chceš mu dačo urobiť? noženo! veru sa ti zle povodí!“ Ale Adam, nenapravná, neskyvätná sotona, vezme pateku a začne koňa bádať. Kôň vytriel zadkom, a sám Boh vie, ako sa tak stať mohlo, — bác Adama do prsú tak, že mu je hned prerazil. Na tretí deň bol pohreb nešťátnikovi Adamovi.

10. *Tretia črieda živočíchov.* a) Do tejto sa rátajú všetky té živočichy, čo je *obojživelce* menujeme. Obojživelec je taký živok, čo i vo vode i na suchej zemi žije, teda v obojom živle. Aj táto črieda sa na dve podčriedy delí. Do prvej náležejú obojživelce tak rečené *lezúne*, že majú po čtyry nohy a lezú. To sú: všetky žaby a ropuchy,

potom jašterice, slepý jašter, veľiký aj na čtyry siahly dlhý Krokodil v Egypte v Afrike, čo aj človeka, ba vola zmôže a zožerie. Do druhej podčriedy rátajú sa *plazúne*, čo nemajú nôh, ale zohybom dlhého tela svojho sa pohybujú, teda plazia sa. To sú všetky hady. Hady nie sú všetky jedovaté. U nás máme *vrietenicu* jedovatú a jiné neškodné hady.

b) Obojživelné niektoré sa kotia, leš koťatá nesaajú, napospol sa ale z vaječ lažú, nie tak, ako vtáky, žeby staré sedeli na vajciach a teplotou je vyliahli, ale po barinách, mlákach, po zemi nanesené vajcia sú ako dajakô semä, ktorô samo zide. Mladé žábätá s chvostikámi voláme *žubrienky* (žubrienka či žibrienka). Majú červenú studenú krú, dýchajú plúcami, ale nepotrebujú tolko dychu, ako ine živoky, čo majú plúce, k. p. žaby žijú roky a roky v dierach, kde niet im povetria, nieto potravu, medzi kameňmi zaseknuté, v múre zamurané. Niektoré žijú len vo vode, niektoré len na zemi. Živnosťou im sú hmyzy, červáč, chrobač; toho nesmierno množstvo zkantria, preto itak sú osožné. Hady, krem hmyzu, žerú i žaby: nevelký had, a veľkú žabu vprace, vtytle do seba. — Uši zvonká nemajú, ale zdnuká, ktorými ale dobre počujú. Niektoré, ako jašterice, veľmi smižno sa pohybujú. Žaby na zemi skackajú a lezú nespôsobne, ale vo vode smižno plávajú. Aj na stromy vedia liežt. Korytnačka je na zemi veľká ťabra.

c) Živočíchý tejto čriedy sú človeku odporné a hnusné. Žabu lebo hada vziať do ruky, kolko z ľudí sa nájde, čo by to mohli? Preto zlým, odporným, pluhavým deťom do

žiab nadávame; alebo i „tého hady“ ich nazývame. To je tá príčina (to je preto), že človek sa má vidieť sebä i v takých stvorach, aby vedel, o čo viac má a môže byť onakvejší, hodnejší. Lebo dieťa každô je skrze Syna božieho na milosť božiu prijatô, aby bolo dieťa, božie, a keď ale dieťa sa nedá poučiť, napraviť, keď nepočúvne, teda veru nám je, ako had a žaba, odpornô. Ba pýtam sa vás, či je to potom dieťa-človek? keď nechce ľudskô dieťa byť deťatom božím, povedzte mi, čímže bude, čímže byť môže?

d) Ale oškliviť si a hnusiť si stvory také, to nič nestojí: ba práve báť sa ich, to je slabosť. Stvory sú také, aké sú, aj také budú, inakšie nie. Oškliviť si a hnusiť si máme a môžeme len to, čo je zlô, to čo je hriech pri deťach i pri starších ľudach. Keď rodičovia vypravlia dieťa do školy, dajú mu všetkú dostač, šaty, knižky; opatrujú, pestujú ho ako drahô svoje miliatko; a tu keď prídu mu na skúšku a Pán Učiteľ, chudiak, so žalosťou musí jím povedať takto: „veru vaše dieťa bolo cez celý školský rok nepozorlivô, lenivô, šantovná, samopašná, nepokojná, luhárska, kradošná, ani na prosby, ani na hrozby nič nedalo, ani na všetky potresty nič nedbalo, vaše dieťa je nanič“ no—čože vtedy úbohý rodič pocíti? neoškliví si tak všetky žaby a hady na svete, ako toto takôto svoje naničhodná dieťa; ani hada jedovatého by sa tak nenalakal, ako sa nalaká naničhodnosti svojho deťata (toho, že mu je dieťa tak naničhodná). Lebo keď by ho had uštipnul, teda zomre za dva za tri dni; ale keď mu je dieťa nanič, teda zomiera roky a roky. Rozumiete teda, deti, čo to znamená, keď naničhodné deti žabami a hadý nazývame? Zachovajte si to!

11. *Čtvrtá trieda živočíchov.* a) Do tejto čriedy počítujeme všetky ryby. (Iba ktorú nie? tú najväčšiu). Ryby majú akoli obojživlce, červenú studenú krú, ale nemajú plúc, dýchajú žiabrami.

To je to, čo voláme uši, ale to sa nie uši, lebo ryba uší nemá. Tými žiabrami ryby dýchajú tak, že vodu berú neprestajne do seba pyskom; táto voda tými žiabrami vše im vyteká (hladte, ako sa im té klapky zatvárajú a otvárajú), ale prá leš by voda žiabrami vytekla, vdýchne ryba do seba povetria z vody, lebo bez toho povetria by nemohla žiť. Preto že ryby plúc nemajú, ani teda žiadneho hlasu vydávať nemôžu. I tak sa dobre vraví, nemý, vraj, ako ryba. Ač aj uši nemajú, ale nie sú bez sluchu.

b) Všetky ryby žijú vo vode; to je jích živel; a bez vody skoro hynú. Len čík a mieň výndu si aj na breh, na sucho a môžu byť dlhšie i bez vody. Ryba nôh nemá, nechodí, ale pláva, pluje, a to veľmi smižno. Čím to? *Plutvami*, (plutva) to sú jej to, čo vtákovi kriela a chvost. To, čo menujeme na rybe chvostom, to je tiež plutva, ktorou, ako veslom, seba samú kermenuje; brušnými, pobočnými plutvami sa šmihá. Tak ryba plavá. Teraz ti poviem, ako ryba vo vode hrúziť lebo nuriť sa môže? To je takto. Má ona v sebe istý mechúr (dušou ho voláme), ktorý sa jej zavše naduje, keď sa vynurí, (keď ide hore ku povrchu vody), ktorý jej ale splasne, keď sa hrúzi (keď ide hlbšie pod vodu, lebo práve na dno).

c) Odeté sú ryby jedny šupinami, druhé majú len hladkú šliamovitú kožku. Rybie kosti menujú sa vlastne *kostice* a *osti*. (*Kostica*, v jednoráku, je tolko čo fišpán). Ryby žijú v mori, v riekach, v potokách, v rybníkach; niektorým sa páči len sladká, iným len slaná, tretím obojia voda. Žijú

z červáče, z chrobače, zo žiab a veľké ryby žijú z malých. Vo veľkom mori sú aj také ryby, čo jedna človeka prehltnú. Čerstvá, chladná voda je najviac rybám najmilšia. Ani v zime nezamrznú, len tak, jestli voda celkom zľadie (na ľad sa obráti, celkom zamrzne), teda ryby sa zaľusia. — Rozplodzujú sa vajcami, ktoré sa *ikry* volajú. Takých ikár sa nájde v niektorej rybe na tisíce, ba na stá tisíce k. p. v kaprovi tri sto tisíc. Keď idú ryby na *trlo* (keď sa idu trieť), teda ikry té zo seba púšťajú. Ikry sa sem tam v rieke lebo na rastlinách, lebo už na čom inom zachytia a tam z nich slnečnô teplo vylázie mlad. Ako mladô rybä vynde z vajca, už hneď plavá a hľadá si živnosť.

d) Ryby u nás: jelšovka, hláč (hlaváč) plž, ostica, belica, mrena, lipen, pstruh, kapor, podustva, mieň, hlavátka a iné.

e) Ryby sú u nás jestné (jedlé) všetky; sú ony dobrou zdravou stravou ľuďom, veru inakšou, ako švábka (zemiaky). Upečená, upražená, uvarená ryba nepotrebuje moc prípravy, aby sa mohla chutne zjesť, lebo sama v sebe už má prípravu, totiž tuk. Hja veď, povieš mi, keby sa ryby daly siať a množiť tak, ako švábka, nuž by to bolo. Pravda. Leš práve aj ryby v niektorých krajinách vedia ľudia siať. Nuž ako? Ikrami v rybníkach, v ktorých potom vyľiahnuté mladé a od väčších rýb oddelené chovajú.

f) Pri veľkých rybnatých riekach a pri moriach tisíce ľudí majú i svoju živnosť i svoj obchod z rýb. Ľudia z rýb stravu majúci sú onakví, bystrí, umní, čerství ako ryby. Sám Pán Kristus vyvolil si ry-

bárov za učenníkov svojích. Zo dvúch rýb a z päť chlebov nasýtil päť tisíc ludu. Po vzkriesení svojom častoval svojích priateľov pečenými rybami a chlebom. To znamená, že živnosť z chleba a z rýb je samým Duchom Božím ukiazaná. To znamená, že tí ľudia sa zle naždávajú, čo myslia že bez pálenky a švábky by žiť a pracovať nemohli.

g) O tej rybe, čo Jonáša požrela, ste počuli? To tak treba vedieť, ako Pán Kristus učí. Moci božej nikam neujdeš, a čo by si za desiato more sa preplavil. Ale milosť božia ťa z najhlbšej hlbiny morskej vynesie, keď sa jej pokoríš a oddáš. Pre človeka je najhlbšia hlbina smrť a hrob. Čo tí požrú, na to povieme: „to je tam, čo vléko, čo ryba ham!“ Ale to je milosť Božia v Kristu Ježišovi, že Otec nebeský nás i z tej hlbiny vynesie. Teda ryba Jonášova zlým je od Boha na to znamenania; dobrým ale je sám Pán Kristus viac ako takô znamenania; on im je sám ten život. Tak to rozumejte!

12. Piata črieda živočíchov. a) Do tejto sa ráta *hmyz* alebo *hmýr*, to sú: muchy, chrústy, chrobáky, motýle, (lepky) húsenice, pavúky, mravce, včely, osy, húčele (čmely) trúty, strečky, šiašky (koníky), raky a jiné žížaly. Tého živočíchov majú napospol viacej ako po čtyry nohy, majú najmenej po šesť k. p. mucha, motýl, chrúst, po šesť, rak desať, osem menších a dve väčšie, čo sa volajú *knipy*, *klepetá*, žížavka čtrnásť, stonoha sto i dve sto. Jedny lietajú, druhé len lezú. Kriela jejích sa menujú *letky* (letka, letica). Na tele jejích vidno ako rezíky a rováše. Letky niektorých sú takým pancierom prikryté k. p. chrústov, roháčov. Hlava oproti ostatniemu telu je veľmi malá. Pozrite na chrústovu hlávočku. Odeté sú hmyzy rozlične; jedny, ako už rečenô, pancierom k. p.

raky a chrústy; druhé majú vlásky po sebe k. p. včely; iné majú oblek menistý, krásnofarebný k. p. trasový chrúst, španielska muška, božia kravička. Svätajanská muška (svetluška) vo tme svieti. Motýle sá nádheria letkami krásnych farieb. Miesto krve majú hmyzy len taký biely smok (šťavu, vlhčinu). Pliuc nemajú, akoli aj ryby; ale po bokách majú také dierocky, čo nimi dýchajú. V jejích hlave, žalúdku a v črevách nachodí sá červený smok, leš to nenie krú.

b) Niektoré majú po dve oči; ale napospol ích majú po viac: k. p. pavúk má osem, izbová mucha má ích osem tisíc a motýl práve čtyry a tridsať tisíc. Na hlave majú najviac *týkadlá* (to čo rožky voláme, ale rožky sú inšie). Tými týkadlý makajú aj počujú. Niektoré majú *cucáky*; (cucák), že ním k. p. krú cucajú, ako muchy, komáre, blehy, ploštice). Iné majú zas inakšie žeradlá a hryzadlá. (ústroje na žrania a hryzenia). Živia sá z líšťa, zelín, mokvín (čo mokvá, mokró je k. p. víno, pivo), potom zo šliamu, hlienu, mäsa, mrciny, koží, (mole) remeňa, dreva, (červotoč), korenčekov, zelín. Niektoré majú tak ostrô hryzalo, že sá do dreva vhryzú. Niektoré zase nemajú ani úst ani žeradla, hryzadla, lebo za tak krátky čas žijú, že ani živnosti nepotrebutú.

c) Hmyzom nevidno zvonku žiadnych uší a žiadneho nosa, ale musia predsa dobre nušiť, lebo sotvá že niekoľko minút mrcina vyhodená postojí, toť už plno múch na nej. A keď máte včely u vás, teda len čo vynesieš na dvor trochu mádu na miske, už tuliby včely naň.

d) Najväčší hmyz je rak, (keď má dvadsať rokov, nuž je aj na stopu dlhý); najmenší je *roztoč*, čo sa ích na jedno pšenovô zrnko tisíc takých smiesti a ešte bude miesta. Keď si teraz pomyslíme, že takô živatko (takô malicindrô zvieratko) predsa svoj cucák, hlávku, prse, žalúdok, črevá, svojích šesť nôh, všetko tak akoli aj ten najväčší hmyz musí mať; teda musíme sa s pokorou diviť moci božej, ktorá takéto malicindriatka tak ústrojne stvorila a je zdržuje.

e) Hmyzy sa plienia vajcami. Do zeme, na zeliny, do mrcín, do dreva nanesú vajíčiek, z ktorých mlad sa liahne, alebo lepšie rečúc, sama, teplom jarním a letným zarodená, vylieza. Ako vyleze z vajíčka, taký *pandrav*, dostane ponečase kožku na seba, takú rohovatinu, v tom zavitý leží nepohnute a volá sa *pupa* (pri chrústach *kuklá*). Ale o nedlho pukne sa tá kožtička mu na chrbte a rozoškerí, a toť, výnde ztade dokonalý hmyz (taký, ako má byť).

f) Takôto plienenia sa hmyzu je pekne zrejmô (dá sa pekne vidieť) pri hmyzach, čo majú letky! ako k. p. ktoré? A sice to sa dá vidieť, ako taký *pandrav* červík z pupy výnde ako leták (čo lieta). Kto by sa nazdal, že červík bude kedy lietať? A pozorujte na húsenicu, aká to nezgabná žížala! Žerie a plúha neprestajne. Ale keď jej príde čas, tu sa zakrúti sama do svojho vlákna, potom sa zapupí (stane sa pupou), tak zapupená leží alebo visí dakde, za dlhší, kratší čas, i cez celú zimu; potom ale konečne výnde z pupy pekný, smižný letáčik, lepka, motýl, pekný to živôček oproti hnusnej húsenici.

g) Najužitočnejšie hmyzy sú: včela a hodbabník,

(hodbabný chrobák, búrek). O včelárstve sa budete neskôršie učiť. Hodbabný chrobák je húsenica z vajca jednej lepky. Prú ako sa zapupí, zavinuje sa do vlákna, to sú samé, veľmi tenké hodbabné nitky. Potom keď sa zapupí, teda už nedajú vynásť z pupy lepke, ale do vriacej vody ju dajú, potom z oschnutej, té nitky hodbabné svíjajú.

h) Naučte sa reč Písma svätého o pílňom mravcovi a o naničhodnom lenochovi. „Jdi k mravenci, lenochu, shlédni cesty jeho a nabuď moudrosti; kterýž nemaje vůdce, ani zprávece, ani pána, však připravuje v létě pokrm svůj, shromažďuje ve žni potravu svou. Dokudž, lenochu, ležeti budeš? Brzoliž vstaneš ze sna svého? Maličko pospíš, maličko zdrímeš, maličko složíš ruce, abys poležel; v tom přijde, jako pöcestný, chudoba tvá, a nouze tvá, jako muž zbrojňý.

13. Šiesta črieda živočistva. 1) Do tejto idú všetky *červíky* (červiaky, červy) jednorekom *červáč.* To sú: dáždovec (vlastne tak rečený červík), hlísta, motolica, uhör, pijavica, slimák, mušľa (lastura). Sú to živočíchy, čo majú bielu krú, taký smok a nemajú nôh, ani oči (teda jakési to badky), ani uši, nemajú iného smyslu leda ten, že cítia a tak si myslíme, že aj šmakajú. Vraví sa, že sa i červ zvíja, keď ho pritisnú: a potom, tak mu je, vraj, dobre tam, ako červíkovi v chreňe.

2) Hlava, prse, brucho červáče, to je všetko tak spolu, ako by celý živočích len samý chvost bol. Pohybujú sa stahujú a roztahujú telo. Po-
vetria vdychujú do seba cez kožu, ktorá je u niektorých holá, u druhých škrupinou odetá (sli-

máky). Žijú vo vode, vo vlhkej zemi a v črevách iných živočíchov, teda žijú zo zverstva, z rastlinstva aj z nerastenstva. V útrobe človečej žijú hlísty a tá dlhá hlístka na viacej rýfov, čo ju *pásomnica* voláme. Ale to je len choroba niektorých ľudí. Motolice žijú v modzgoviciach ovčích; preto sa ovce v tej chorobe krutia, točia. Pijavice cicajú krú zvieratom a ľuďom. Užitočné sú vtedy, keď sa od úrazu lebo údov tela, lebo aj útroby dačo zapáli. Deťom na štekatar (zádus). Slimáky žijú zo zelín a sú jestné. Slimák, slimák, vytrč rožky (to sa jeho čudlá, čo nimi čuje, tak ako u hmyzu tykadlá) na parožky; ak nevytrčíš, zapálím ti dom a ty zhoríš v ňom. Tak deti hovoria ku slimakovi. Ale za to nemajú na daromnicu kaziť jeho domček.

3) Červiaky majú veľmi tuhý, držobný živôt. Niektorý červík, čo ho na dve poly rozrežeš, teda lebo polovice obe predsa žijú, alebo jedna; a časť odrezaná zasa narastie. Keď slimákovi hlavu odrežú, nezdochne, žije; ba narastie mu hlava druhá. Divné to má stvory ten Pán Boh náš! Ale najdivnejší je predsa len ten, čo sa na to stvorsto dívať vie a naň s rozumom a povedomím vietí. Kto je to?

Riša rastlín, (Rastlinstvo).

1) Rastliny sú tvory, ktoré nevidia, neslyšia, nenušia, nešmakajú, nemakajú, necítia (teda smyslov nemajú) samy od seba sa nehýbu (nepremiestujú) preto je menujeme tvory; ktoré ale samy zo seba rastú a žijú. To sú:

Stromy: lipa, dub, buk, jedľa, svrčina, vrba, jablň, hruška, slivka, čerešňa.

Kre (kriky, kriaky): lieska, vrbä, boriovka (jalovec) baza, trň, a jiné.

Zeliny a byliny: kapusta, šalát, zemiaky, hrach, pohánka, šošovica, fazuľa, bôb, mrkva, cibula, cesnak, ďatelina, vika. Iadník, a jiné.

Trávy: pšenica, žito (raž), jačmeň, tenkeľ, pšeno či proso, polovník, ovos, a jiné.

Huby: hrib (grib), dubák, rýdzik, tančeky, hlivy, jelenice, smrčky, kuriatka, plávka, mlieč, a jiné. Plesen je tiež huba.

Machy: mach, pľucovník, lišajník.

Z toho vidíte, že rastlinstvo všetko sa na šesť čried rozličuje. (delí).

2) *Prvá črieda rastlinstva.* a) Do tejto počítujeme všetky té rastliny, čo je stromy voláme, teda jednorekom všetko *stromovia*. (Strom sa volá tak, že strmí, trčí, hore koncom stojí). Vidíme stromy, že jedny majú líšťa, té sa menujú *listnaté*. To sú všetky *ovocné stromy*, čo majú ovocia lebo *jadrovitô* (jadrá) k. p. jablôň, hruška, alebo *kôstkovitô* (kôstky) k. p. slivka, trnka, čerešňa, višňa, broskyňa, moruľa, orech. Preto že najviac vo štepnicích v sadiach rastú, kde je štepiá, sadia, presádzajú, očkujú, spojujú, voláme je aj *sadovými záhradnými stromy*, dokial sú mladé, *štepami* (štep). Nesadené, nešepené stromy ovocné, čo sa len tak samy zasiali, volajú sa *plánky*, aj ovocia tak, zvlášte plané jablčka. Moruša má jahody (drevené jahody); z líšťa jeho má stravu hodbabník.

b) Neovocné stromy listnaté sú: lipa, vrbá, jelša, javor, breza, brest, topoľ, jaseň. Ovocné stromy *lesnie* sú: dub, čo má ovocia *žaluď*, buk, má *bukvu*, (oboje dobrô na žír pre ošípalé), drieh, mukyňa, garabína.

c) Vidíme ale, iné stromy, čo nemajú lístia, ale takô *ihličia* (čecinia, črcinia), preto sa volajú *ihličnaté stromy*, a sú napospol stromy lesnie. To sú: jela čiže jedľa, svrčina, smrek, borovica, limba či limbora.

d) Kde je hora s listnatými stromami, to sa volá *lúbeň* či *lúbina*; kde je s ihličnatým, to sa volá *syheľ* či *syhlina*. Mladé stromky ihličnaté volajú sa *syhliaky*. Ihličnaté stromy nesú šušky, v ktorých sú jadrá, čo dávajú semä. Toto semä sa lebo samo seje, keď šušky so stromov padajú, alebo ho ľudia sbierajú a horu sejú. Limba má chutné jedlé jadrá.

e) Čiastky, zo ktorých teleso stromu sostáva, sú: *koreň*, *peň* či *kmen*, *konáre*, *haluzy* (menšie konáre), *chvoje* (vetve, vetev, chvoja), *ratolesti* a *letorasty* (čo za jedno leto narastie) a konečne *vrchovec*. Na vrchovci stromu ihličnatého letorast sa volá *hýč*.

f) Poodtínané haluzy a chvoje so stromov menujú sa *klesť* (že sa kliesti, kliesni) *haluzia*, *haluzina*. Zoťaté mladé stromky ihličnaté volajú sa *pavúzy* (pavúz), listnaté stromky zoťaté, keď sú trochu dlhšie, volajú sa *rážgy* (rážga) a spolu na hrbe *rážda*. Peň od koreňa až po konáre odrezaný volá sa *klát*. Ihličnatý strom nemá konáre, ale haluzy, preto sa z neho kláty dajú rezať i tam, kde boli haluzy. Strom od vetra z koreňa vyvrátený menuje sa *vývrat*. Syhliak ba i každý listnatý stromok i každý väčší ker, čo do hora nerastie, ale tak husto do šira sa na daromnicu rozrastá, menuje sa *košút*.

g) Keď peň priekom prerežeme a na ten prierez hľadíme, teda vidíme z kraja *kôru*, potom *drevo* a v prostriedku toho dreva *stržeň*, (púku, púchu). Teraz už keď *kôru* zlúpime, teda nájdeme medzi *kôrou* a drevom (toby sa malo volať *drevina*), nájdeme, reku, smok (štavu, mokvu), čo sa menuje *miazga* (mliazga, mliadzga). Na drevine na priereze vidíme krúžiky, ktoré idú od *kôry* menšejúc až ku stržni. *Kôra* sama zostáva zasa z trích čiastok, z tej povrchnej kože, čo sa menuje *koráb*, či *korava*, potom z *lyka* (lyko) a *bele* (bel). *Kôra* je odev stromu: keď sa mu ta zlúpi, teda vyschne. Ihličnaté stromy olúpené voláme *podlupky* či *sucháre*.

h) Teraz je otázka už: akože stromy rastú? ako žijú? To je takto: Zrelô jadro, *kôstka*, semä má v sebe to, čo sa menuje *kol*, či *kliuk*. Keď príde jadro, *kôstka*, semä do zeme, teda vlhcou (mokvou) zeme sa rozšíri, napuchne, lebo ten *kol*, *kliuk* sa kole, kluje. To, čo má byť koreňom stromu, kluje sa dolu do zeme, to čo má byť pňom a konármi a t. d. kluje sa hore von zo zeme. Koreň je to stromu, čo ústa sú živočíchovi; ním ssaje strom tú mokvu zo zeme a táto mokva ide hore pňom, takými rúlkami, cievočkami (to sú ako žily v tele živočíchov) ide hore do konárov, do halúz a t. d. To je tá *miazga*. Táto pod *kôrou* stane sa každý rok v lete hustou, pevnou (zhustne), to je tá *bel*. Táto *bel* zasa každý rok ztvrdne, zdreveneje (obráti sa na drevo), to sú té krúžiky; tak že koľko tých krúžikov je na drevine na pni, toľko rokov má strom.

i) Čože ale strom rastí? to jest, čože je to, čo robí, aby strom tak rástol, žil, pučil sa, zelenal sa, kvitnul a ovocnel? To pôsobí teplota slnečná, svetlo a povetria. Teplota vyvára tú moku a privodí ju do hnutia, svetlo dáva farbu listu, kvetu a ovociu, povetria dáva vlahu zemi i stromu. Lebo líšta takže ssaje z povetria živnosť pre strom, akoli aj koreň. Povážme líšta stromov, ako je rozličnej podoby! Ale pozorujme zvlášte, ako každý list má žilky. Tého žilky samé lepšie uvidíme, keď list odreme. Ako to? namoč ho do vody, potom ho vystri na dosku a kefou naň bi; zostanú ti samé té žilky.

k) Stromy rastú a žijú jedny za kratší, druhé za dlhší čas. Ovocné stromy nežijú tak dlho; za desať, dvadsať rokov. Ale najdlhšie žijú: dub, lipa, javor, buk, smrek, svrčina; sto, dve, tri sto ba i viacej rokov. Ba i tisícročné duby a lipy sú. Starobou stromy bútlejú, dúpnatejú, dudlavejú, vyschýnajú (zomierajú). Zo zbútlelých bukov je voňavô práchno (trúd), do ktorého sa dá iskra zakresat.

l) Úžitok zo stromovia máme my ľudia veľký. Stavivo, ohrev, páливо, riad, náradia chyžnô, kuchynskô, gazdovskô, stelivo (podstielania), krm pre statok, žír (pre svine), ovocia pre ľudí a pre zvieratá, tónu pre všetkých, okrasu pre celé kraje. Stromy, stromčeky bez príčiny, bez potreby, vytínať, podtínať, podlupovať tak že musia vyhynúť, to je veru hriech. Kto bez potreby, len tak zo samopaše bezbožnej to urobí, o tom sa medzi ľuďmi

hovorí, že do roka umre. To je istô, že kde sú hory a lesy zpusôšené, tam v zime bývajú hrozné povetry a v lete alebo strašné úpeky, alebo, keď príde dážď, bývajú záhubné povodne. Bôh tresce ťažko ľudí tých, čo nemilobohu jeho tvory humplujú a ničia.

m) Rozprávka. Jedon záhradník nasadil si v záhrade ovocných stromčekov, veľmi dobrého druhu. Stromčeky rástli a rozrastli sa, každoročne mnohé letorasty vypúšťajúce. Ale záhradník nenechal im ani cez jednu jar a leto všetky té letorasty, ale zavše mnohé z nich poobrezával. „Prečo že to robíš, tatuška náš milý?“ tak sa ho spytovali deti jeho; veď by to bolo lepšie nehať stromčekom to, čo im narastie! veď obrezávanie to im vari len škodí? A hľa u susedov neobrezujú stromky; ale pozri ako sa tam rozrastené!“

„Deti moje, povie Otec, teraz je na jar. Keď nám dá Pán Boh spolu dožiť do jaseň, a keď sa budete pekne správať a usilovať, budeme z týchto stromkov na jaseň chutnú ovocinu jiesť; a potom vám poviem, prečo sa stromky musia obrezávať.“

A v skutku stromky obrodili, na veľkú radosť i otcovi, aj deťom, ktoré sa tiež pekne správali a veľmi usilovali to v učení, to v iných prácach.

Na jaseň, keď Otec mal dozrelú ovocinu zberať, zavolajúc milé deti svoje do záhrady, každému z každého stromku dal chutnú ovocinu požívať.

No, detičky, či to chutí? pýtal sa otec. „Hej a jako!“ tatuška náš drahý! „Nuž a u susedov, pozrite, či tak obrodili té neobrezávané stromky?“ spýtal sa ďalej otec. „Ach nie, odvetia na to deti, a čo, vraj, bolo kde tu ovociny, to bola planá; ešte nezrelú ju pokvárili deti susedovie: preto majú i teraz ešte zimnicu a najmladšie dievčatko už v nej zomrelo.“

„No, prejme reč otec, teraz vám poviem, prečo to je dobre a prečo treba stromky obrezávať. Tě bujně výhonky, tě letorasty, čo sã inãce aj vlky menujú, to je planã, divã drevina, ktorá stromkom len škodí, lebo ím nadarmo len smok odberã a tãnu robí, teda teploty ujíma. To sã musí preriediť a len to, čo je potrebnô, nehať. A z toho sã poučte deti: Stromček je dieťa. Záhradník je rodič a učiteľ. Dieťa má prirodzené dary a schopnosti, city a žiadosti. Ale to keď bujne, divo do sveta ženie, teda to vadí a škodí duši aj telu. Preto rodič a učiteľ musí na deťach jedno, druhô i desiatu naprãvať, musí dohovãrať, harušiť, ba keď inãce neosoží, aj trestať a to prísne trestať a pokutovať. Tak rastú, tak sã vychovãvãjú deti na zdarných synov a na zdarné dcéry, čo potom, keď dozrejú, dospejú, aj veru ovocia prijemnô lúbych cností donãšãjú.

3) *Druhã črieda rastlínstva.* Do tejto rátame všetko, čo je *ker* (krík, kriak, spolu: kriača, krevia, krievä). Kre ženú z koreňa svojho viacej drevinatých pníkov (prúťov), ktoré ale ani tak vysoké, ani tak hrubé niesú, ako stromy. To sú: pôľca, má ovocia pôľky, (kosmačky, egreš) — rýbez, má rýbezle; malinia či malinčia nesie maliny; černicia dáva černice; čučoredia má čučoriedky či borovnice; brusnicia nesie brusnice; boriovka má boriovky (jalovec), žrádlo čvíkotám a trskotám; trň má trnky a trne z dreviny jeho trčiace; šíp má šípky a trne (ostne, pichãče) z kôry trčiace; lôh či hlôh má lohyne či hlohy, ale aj pichãče; ruža, ružový ker či ružiak má ruže a trne; baza má chabzdu, čo z nej varíme úkrop (žufku) na potenia; lieska dáva orechy lieskové (lieskovce, oriešky) a palice lieskovice; víny ker (viniga, vinič, víny kmen) nesie hrozno, z ktorého sã vy-

tláča víno. — Vrbá, vrbina rastie pri vodách a pevní brehy. Krievim oplotievame si záhrady a taký plot z rastúcich kríkov menuje sa *živý plot*. Bavlnový a peprový ker u nás nerastú.

4) *Tretia črieda rastlinstva.* a) Do tejto rátame té rastliny, čo je *zelinami* a *bylinami* menujeme, čo vjedno *zelinia* a *bylinia* riečť môžeme. Čiastky zeliny a byliny sú: *koreň*, *stonok* a *kyst*. Stonok je to, čo u stromov peň; lenže stonok nikdá nezdrevinate, ale ostáva vždy mäkkým, menuje sa ináče aj *lodyha*. Keď je tento stonok hrubý a taký ako k. p. na kapuste, teda sa volá *hlúb*. Kyst je to, čo na stonku, lebo na hlúbe na vrchovci jeho narastie. Keď listy tohoto kystu spolu sa držia (gundžia), to sa volá *hlava*. Keď sa rozchvojené, rozratené, to sa volá *vňať*. Srovnajte na to kapustu so zemiakami. Koreň na niektorých zelinách je hrubý a jedlý, a volá sa *bobuľa* (bobál, bambuľa), ako k. p. sú zemiaky a všetky repy; cesnak, cibuľa.

b) *Bylina* je taká rastlina, čo vyrastie každý rok z toho istého koreňa, len stonok a kyst každý rok utratí; *zelina* ale je tá rastlina, čo každý rok so všetkým zahynie.

c) Zo zelin máme veľký úžitok i pre seba i pre statok náš. Jesú záhradnie (kuchynské) zeliny, jednorekom *zelenina*: kapusta, kel, kaleráb, špinát, šalát, cibuľa, cesnak, repa, mrkva, cvikla, hrach, šošovica, bôb, fazuľa, ugoroky, tekvica, dyňa, zemiaky, perášin, retkev, orechovec, zeler, paštrnák, žerucha, štava, kôpor, chren, pažitka. Slúžia nám té na jedenia, iné zas na prichutenia

jedál. Ktoré ako? . . . Jesú ďalej zeliny *do gazdovstva a kupectva* (gazdovské a kupecké): lan, konope, (to je pradza), chmeľ, dohán, a iné zeliny, čo z nich farby robia k. p. indych. O tých sa budete neskôršie učiť. *Zeliny a byliny okrmné*, čo z nich máme krm pre statok, sú: datelina, trojka, ladník, slimáčik, loboda.

Jesto potom *zelín lekárskych* viacej, z ktorých ale této len spomeniem: ruta, šalvia, baľsan, (kružment), rojovník, rumanček, slez, materina dúška, paliňa, volový chvost a ešte iné.

d) *Kvety* Kvet má vlastne každá rastlina; lebo každá na to rastie, aby kvet, potom ovocia a tak semä priniesla. Ale tento kvet na rastlinách je zrejmý (môžeme ho vidieť), a síce na všetkých tých, čo sme posiaľ o nich vraveli aj ešte na tráve; ale na tráve papratine a na hubách je nezrejmý.

Čože je teda kvet rastlín? zo ktorých častok sostáva? Kvet je najkrajšia a najspôsobenejšia čiastka rastliny. Má čiastky: *kalich*, to je tá znútoraná, tej farby čo rastlina, obálka, obyčajne teda zelená: potom je *koruna*, to je tá vnútoraná farbistá čiastka kvetu, a má hned rozdelené, hned spojené, ako do zvončeka, listky (lupenky): potom je *prašienok* či *pylínok*, to sú také nitky práškom kvetným zapadnuté a v prostriedku nich je jedna, tak ako penka (stonka). To sú kvety rastlín.

Ale kvety sa volajú aj samé rastliny tak, a to sú: tulipán, laliža, fialky, nehtík, rézeda, vanilija,

rozmarín, zimozelen, slnečník, ostrožka či vytrčpán, narcizle, a jiné.

5) *Čtvrtá črieda rastlinstva.* a) Do tejto náležia všetky trávy, tráviny a trávinate zeliny. To sú: zelinia to, čo vlastne voláme trávou, papraťou pašou, usušenô senom: rozoznávame trávou *listnačku listvinu*, čo má listky (byľky) širšie, a trávou šivárinu (šivár, šuvar, močarina, štipec), čo má byle tenké podlhovaté. Tá je lepšia, leš táto.

b) *Potom je:* obilia, zbožia, zvláštne to mená pre té rastliny, ktoré sú ľudom najužitočnejšie: pšenica, raž, jačmeň, ovos, polovník, tenkeľ, proso (tak ho menujeme na koreni, vymlátenô menuje sa pšeno), kukurica. Raž a pšenicu sejú na ozim, preto na podzim a z jari *oziminy* sa menujú. Keď na podletia dorastá obilia, jakôkolvek, to všetko menuje sa *žito* *) a kraj kde rastie žito, menuje sa *žitva*. Obilia na jar zasiato menuje sa *jarina*, obyčajne jačmeň a ovos. *Jarica* je pšenica na jar zasiata: *suržica* je raž pomiešaná so pšenicou.

c) Čože ale té slová: obilia, zbožia, znamenajú? *To je*, deti naše, pekná pamiatka po našich predkoch slovanských. Lebo Slovania boli od pamäti sveta veľmi spôsobilí poľní hospodári, gazdovia. Keď iné národy ešte len z lúpeže, zo zbojstva, z lovu a z rybárstva žili; naši predkovia s orbou si narábali a viedli život ľudský poriadny. Preto nazvali této najužitočnejšie rastliny *žitom*, že sa z toho žije, *obilím*, že je to najlepšia hojnosť, toho mať dost, *zbožím*, že je to z Boha, boží dar. —

*) V Liptove žitom len samú raž menujú.

d) *Ako Pán Kristus vyučuje nás podobnosťami o pšenici a o kúkole?.*)

e) Rastliny tráviny sú potom ešte: rajs, ktorý ale u nás nerastie, len v teplých krajinách Európy, Ázie, Ameriky, Afriky; ale tam je on to, čo je u nás žito; trstina (dobrá na rohože), sitičia, cukrová trst v teplých krajinách, z jej púky sa sladký cukor vyvára; pýr a krutliak sú plaň (plével:).

f) Rastliny trávy, tráviny majú tieto časti: koreň, potom steblo cievno (dutô) s kolienkami (kolenkovitô), niektoré bez; potom kyst, ktorý je klas, riasa (na ovse). — Na tráve paprati (štipci, močarine nevidno ani steblo, ani kvetu; preto sa ráta i do piatej čriedy.

6) *Piata črieda rastlínstva.* Do tejto patria huby. To sú rastliny, ktorých pníky voláme koreňmi; ale nie prave, lebo huba má tieto časti: koreň, penok a vršek. Rastú ony na zemi, na stromoch; a na druhých rastlinách, na starom hnilom dreve, na hnoji. Krem tých, čo sme tam vyššie spomenuli a ktoré sú všetky jedlé, tu teraz ešte tieto sa pripomenú: *sneť* v obilí a žitná mať či žitnica. *Muchotrávka* je huba jedovatá. *Prchavica* či *prašivka* je huba, čo sa v jaseňi na prach obracia. *Práchno* je tiež huba, rastie na stromoch; zvlášte na duboch. Huba na umývanie a na utieranie je z mora.

7) *Šiesta črieda rastlínstva.* Sem patria machy. To, čo voláme vlastne machom, je rastlina tak nepatrná, žeby sme na ňu ani dobre nepozreli. A predsa pripatrite sa jej, uvidíte, čo je tam

rastu, bylia, pníča, líšťa! Rastie mach po zemi, na stromiech, na skalách i na strechách. Potrebujeme ho na upchávania a vypchávania. Pre iné živočíchy, zvlášte hady a hmyzy je na teplú prítulu a pre korene stromov i pre pne, na potrebný odev; preto od severnej strany sú omachnatené. Z machu, čo sa volá *plucovník* alebo i *lišajník*, pečú si ľudia chlieb v tých krajinách, kde obilia nerastie žiadneho, pretože tam zima dlho trvá. Aj pre statok je to dobrý krm. Ale aký statok? Nie taký ako u nás voly, kravy, kone; to by tam nevyžilo; leš té takrečené *severné jelene* čiže *soby* (sob) s takými rohami ako lopaty. To je tamejší rožní statok. Ako to Pán Boh divne zaopatril! L'udia majú z toho machu chlieb a statok ten jejích, keď aj všetko tam sňahom hlboko je zapadnutô, má pašu; tými lopatnými rohami si sňah odhrna a tak sa pasie. Sláva Bohu všade!

Dôdatok. O jedovatých rastlinách. A na čo té Bôh dobrotivý dal? To vie on sám najlepšie. Ty, keď ti príde lebo pomyslieť lebo povedať o jedovatej rastline, lebo ti ju príde vidieť, teda všahdy sa radšej spýtaj, či som ja nie na svete tomtô planá, jedovatá rastlina? Lebo rastlinu jedovatú môžeme vytrhnúť a zničiť; ale planô dieta?.. a planého človeka? . . . planú osobu? . . .

Rastliny jedovaté sú: *L'ulok* (nemnica, nadragula, rulík zlomocný) má ovocia temnomodrô takô ako čerešne. Potom je *vlčie oko* (vranovec) má čtyry listy a na samom vršku jednu jahodu modrovranú. Ďalej je *blúšť* (psie víno, čierny lulok)

na hnojiskách a na hrbach zeme nanosenej rastie a čierne bobulky má. Potom je *ľuľok červený* (psinky, potmehút) s červenými podlhovатыmi jahodami, rastie na vlhkých miestach, v plotách a v krevi. Potom je *vlčie lyko* (lýkovec); potom *blakota*, čo tak vyzerá by perašín; potom *blen* či *belian*, bujačník a ešte iné, o ktorých sa neskôršie budete učiť, lebo to treba náležite vedieť, bo je to klamnô.

Na hubách sa tiež často už ľudia poklamali. Muchotrávka sa dá snadno poznať; ale iné huby nie tak. Aby sa teda zvedelo, či sú huby nie jedovaté, treba hodiť kúsok cibule do nich, keď sa varia; ak tá cibuľa očernie, teda preč s nimi, sú jedovaté.

Jedovatých rastlín najistejšie sa vystráhnesh a vyvaruješ, keď toto svate zachováš: „jdz to, čo znáš.“

Ríša nerastov (Nerastenstvo).

Nerasty sú tvory bez rastu, bez citu, bez hnutia, bez života; neplodia, nerodia, nesejú sa, sú rozličnej veľkosti a rozličného tvaru. Delíme je na štyri čriedy; do prvej rátame *zeminy a kamene*, do druhej *solí*, *horľaviny* do tretej, a do štvrtej *kovy*.

1) *Prvá črieda nerastenstva*. Do tejto rátame *zeminy a kamene* a) *Zemina* je to, čo ináče zemou menujeme, a čo sme už vyššej spomenuli k. p. *zem štrkovatá* teda *štrkovatina*, *piesočnatá* teda *piesočnatina*, *vápenatá* teda *vápenina* či *vá-*

penačka, zem hlinastá teda *hlinačka*, klistá a spolu hlinastá menuje sa *mesica*. Najužitočnejšia je tá zemina, čo sa *prst* menuje; tvorí sa zo zhnitého rastlinstva.

b) Jesú ešte zeminy k. p. *hlina hrnčiarska* tá biela *íl*, tá hlina, čo na farbu tak do belasa ide a v riečiskách sa nachodí; potom je *porcelánovka*.

c) *Piesok*, to je zemina. Sú to krušiny menšie, väčšie, napospol ako zrno, často skoro ako prášky, lebo maky. Tieto krušinystaly sa zo skál rozpadaných, (zvetralých). Nachodí sa piesok na zemi a v zemi, v riečiskách, kde ho voda zo zeme lebo vymolí, lebo nanosí. To sa volá *múl*, *nános*. Niekde na zemi sú celé polia samý piesok drobný, čo sa ináče aj *homok*, niekde aj *búr* volá. Ba v Afrike a v Azii sú celé krajiny na mnoho míl dlhé a široké (k. p. Sahara šesťdesiat tisíc míl čtvorhraných veľká), samým takým pieskom pokryté, tak že viacej dní ba týždňov sa ísť musí, čo sa nevidí nič, len samý číry piesok a nebo; nikde ani stromčeka, ani trávičky, ani studničky, ani vtáčika vrábika nevídať. Len kedy netedy sa príde ku nevelkej lúke, ku lesu, ku prameňu a zasa ta ďalej idúc je číra piesočina. Také miesta v tých piesočnatých pustatinách sa volajú *oazy* (oaza). Keď sa strhne veľký vietor, teda narobí z toho piesku závojov a zámetov takých ako vrchy a zaveje, zahrúzi počestných tak, že tam so všetkým činom i s koňmi i veľblúdmi zahynúť musia. — Okrem takéhoto piesku je ešte *riečný piesok*, *podšýpka* a *kremenec* (štrk).

d) *Kamene*. Prečože to dávame do vedna zeme a kamene? Pretože i kamene sú zeminy, ale pevné, meravé. Tento kameň sa volá *zvariak*, preto, či že ním, v ohni rozpáleným, šaty zvárajú, či že je taký ako by svarený, zo samých krušín sgunďzený. Pri potokách, čo z hôr prudko tečú, ho je plno. Teda v horách je ložisko jeho. Keď príjde prudká povodeň z dolín, teda ho v menších lebo väčších kusoch, niekedy aj v celých balvanoch, nanesie voda s treskotom a hrmotom, nanesie s ním i štrku (kremenca) a zanesie ním často polia, role a lúky v dolinách aj záhrady v dedinách. Rozdrobený na malô kamencia volá sa *štrk* a štrkujú vysypajú sa ním hradske cesty (silnice). Na stavania do múru nenie súci. Na dlažbu ho potrebujú; ale i dlažba z neho nenie dobrá, iba keď ho na dlážkové kryhy vykresú.

Tento kameň sa volá *žabica*, tento, *kremeň*; toto je *žarnov* (mlynský kameň); toto je *horný kryštál*. Všetky dávajú iskry na kresnutia ocielkou ale na zakresania iskry do práchna (trúdu) je zvlášte kremeň. A mlynský kameň je na čo? . . . Rúbajú ho v bani zo skalnatiny, čo sa volá *žarnovica*. Toto je kameň *pieskovec*, má také zrnká kremencovité, ktoré sa držia spolu ako nejakou kamennou vakovkou. Súci je na osly a na brúsy — Toto je *vápenák*, dobrý na stavania a na pálenia vápna. Toto je jeho roveň *krieda*, vám dobre známa; a príbudzný jeho tuto je *mramor*, farbistý, na schody a podlahy do palácov a do kostolov na oltáre, pomníky. A tuto jeho druh *gyps* či

sádra; a toto je najkrajší jejích tovaryš, *alabaster*. Ešte sem patrí aj *opuka*.

Tuček, to je kameň, čo sú z neho té biele ceruzky na čierných tabuľkách písať. Ale jesto aj žltý, červený, zelený tuček. Toto je jeho drusa *hadovec*, na všelijaké nádoby. Toto tiež jeho drusa *morská pena*, na fajky penovky či tajtičky. A ešte jedon, to je *asbest* či *kamenný lan* (nežuh) aj *osinok* rečený, čo z neho plátno robia takô, ktorô v ohni nezhorí, ale sã v ňom ešte vybieli.

Toto je kameň *žufák*, plochý, tľapkavý, hlinastý na dlážky súci, ale nie trváci. Toto je jeho druh *lupok* (bridlica) na čierne písacie tabuľky aj na pokrovy domov. Toto je tiež jeho drusa *blyst* (sliada), tu v drobnuliach, čo sã medzi pieskom tak blystia, tu v celých kusach. Keď je čistý, priezračný; potrebujú ho na obloky tak, ako sklo, Ruskô sklo.

Drahé kamene sú: zelený *šmaragd*, žltý *topáz*, červený *rubín*, modrý *zafír*, fialový *ametyst* a ešte iné. Ale najdrahší je *diamant*, najtvrdšie teleso v prírode tak, že ostrím svojim do každého tvrdého telesa reže, doňho ale ostria žiadno nechytí. Preto sklári režu sklo diamantom. Je priezračný, najviac vodofarbový; vo svetle odráža ligot menistý. Drahé kamene potrebujú boháči na okrasy, do prstenov, zausníc, náramkov (náramok), náhrdlíkov. Ale musia najprú byť vyleštené. Vyleštený drahý kameň volá sã *leskeň*. Vyleštený diamant menuje sã francúzskym slovom *briliant*.

Skaly, to sú veľiké kamene, balvany, balkany, niekedy tak veľiké, ako vrchy. Ba celé vrchy niektoré sú číra, meravá, živá (t. j. samá) skala. To by ste videli, keby ste šli do Prosečnej doliny, lebo do Demänovskej (v Liptove), kde je aj tá chýrečná dúpna (jaskyňa, v ktorej sa nachodí kameň takrečený *kvápeľ* (kapalin) či *kamennô mlieko*.

Skaly sú tak rozličné, ako kamene. Najviacej je skál vapenných (kde ten kvápeľ sa nachodí v dúpnach k. p. aj v Mažiarnej v Turci na Tlstej); potom je najviac skál pieskových; mramorových je už menej. A jesú ešte inakšie skaly, o ktorých sa budete neskoršie učiť. Lebo je to i dobre i pekne vedieť, ako sa ktorá skala vedľa svojej prirodzenej vlastnosti volá. Veď ináče ti to skala nepovie; ty jej a sebe musíš povedať; lebo keď nie, nuž si tak sprostý a nemý ako tá skala. A to vieš, že Bôh človeka ustanovil za pána tomuto stvorstvu i tvorstu!

Ale nanajviacej skaly a tej, čo je najprujsia a najstaršia na tejto zemi, je, čo sa volá *žula* (granít). Zo žuly sostávajú té najstarsie hory, ako tuto k. p. je Tatra, Kriváň.

Skaly a skalnaté hory a vrchy sú v zemi tejto tak, ako v človečom lebo zvieračom tele kosti.

2) *Druhá črieda nerastenstva*. Do tejto rá-tame soli. To sú telesá, ktoré sa vo vode rozpúšťajú, keď ale voda sa vyparí, zasa tak sa sadajú, ako by je niekto nárokom tak bol sformoval (hlatia

sä, kryštália sä) a ktoré špejavú chuť na jazyku dávajú. Také sú:

a) *Kuchynská soľ*; neobchodne potrebná na prípravu jedál, na zasálania mäsa (solenina), svinského tuku (slanina a salo) a t. d. Je alebo *kamienka*, čo ju zo zeme, *slanica* rečenej, v celých kusach, *zvány* rečených, kopajú (preto sä volá ináče aj *zvánovka*); alebo je *variienka*, čo ju z vody slanej, *sola* rečenej, zo zeme v prameňach vyvierajúcej, varia. I z morskej vody ju varia, alebo sä jej na brehu slnečnou pálcivostou vyparovať dajú. — Porekadlo: maj soľ! t. j. maj rozum. A Pán Kristus povedal: Majte soľ sami v sebe a pokoj majte medzi sebou!

b) *Horká soľ*, dobrá na počistenia vnútroby. Držia ju v apatékach.

c) *Sanitra*. Túto varia z takej zeme, čo je smiešaná v sebe so zhnitými rastlinami, so zhnitým trusom zvierat. Potrebná je na pušný prach, lebo prudko horí; keď sä k nej pridá čiastka sirky a čiastka uhlia a to sä, jako načim, smieša, nuž je pušný prach. Keď k. p. chcjú cent prachu mať, teda vezmú na to 80 funtov sanitry, 12 funtov uhlia a 10 funtov sirky.

d) *Liadok*. e) *Skalica* (zelený, modrý kamenček.) Ten je potrebný farbiarom a garbiarom; táto maliarom na farby, pisárom na černidlo. Aj vitriol z nej robia.

3) *Tretia črieda nerastenstva*. Sem sä rátajú *horlavé kopaniny* (horlaviny). To sú také nerasty, čo je zo zeme kopajú a čo horia. To je:

a) *Kamenný olej*, vyviera s vodou v prameňach. Služi na lekárstvo, na svietivo, na farbivo.

b) *Živý oheň* či *sirka*. Potrebujeme ju na zápalky (švábелky, sirky), do pušného prachu, na pripravovania vína, aj na lekárstvo.

c) *Kamennô uhlia*, čo ho ľudia teraz už vo mnohých krajinách na páливо, kúrivo aj svietivo potrebujú.

d) *Žombík* (torfa, rašelina) to je horlavá zem: kde nemajú dreva, tam ju potrebujú na páливо a kúrivo.

e) *Jantar*, (burštín), na čútoriky.

f) *Tuha* (grafit) na ceruzy.

4) *Čtvrtá črieda nerastenstva*. Sem patria *kovy*; tak sa menujú, preto že sa dajú kovať. To sú: zlato, striebro či srebro, ortuť (živô srebro), cín, meď, olovo, železo, aj ešte iné, o ktorých sa potom učiť budete.

a) Kovy sú najťažšie nerasty a ťažšie ako iné telesá napospol. k. p. zlato je devätnásťkrát tak ťažké, ako voda, ortuť čtrnásťkrát, srebro pol jedenástaraza, meď poldeviataraza, železo polôsma-
raza, olovo jedenásťkrát, cín sedemkrát.

b) Kovy majú zvláštny svoj lesk a v ohni sa roztápajú. Nachodia sa v zemi, leš zriedka čisté (samé, samorodné, rýdze) ale s inými nerastý slúčené; najviacej so zeminou. Taká zemina v ktorej je kov, menuje sa *rúda*. Teda je rúda zlatá či *zlatnica*, rúda srieborná či *striebornica*, Rúda cínová je kameň, volá sa *cínovec*. Rúda

medenná či *medienka*; rúda železná či *železnica*. Olovo sa nachodí vo viacej spôsoboch, ale najviac ho je v takrečenom *olovnatom leštenci*. Ortuť sa najviac v tom spôsobe nachodí, čo sa menuje *cinober* (rumelka).

c) Rúdy kovové dobývajú (kopajú) baníci v baňach, že do nich bijú. Tého bane sú alebo *dôlne* (dôlna, šachta) čo idú na dol kolmo do zeme, alebo sú *stôlne* (stôlna či štôlna), čo idu stolmo, to jest rovno ako by po stole, do zeme. Rúdu vydobytú z baní potom krušia kladivami, tleú na drobno stupami, čistia zo zeme, vymývajú vodou a v hutách roztápajú tuhým ohňom

d) *Zlato* sa nachodí lebo vo skalách tak ako žily dajaké, lebo v piesku, ako zrnká; (žilkovato zrnkovato). Z piesku ho vymývajú, čo sa volá *rýzovať* či *rýdzovať*. Čistô samô zlato sa volá *rýdze*, takô sa najde niekedy v kusiech po viacej funtov, volajú ho i samorastlým. (Či dobre?) Je ono milozltej farby, najdrahší kov, na peniaze, na ozdoby a okrasy tela aj na náradia nádoby (misy, číše) u boháčov a na oltárne nádoby v bohatých cirkvách. Zlato je kov veľmi rozťažlivý (dá sa veľmi rozťahnuť). Jeden dukát (čo je tolký ako grajciar) dá sa rozplášiť na pozlátku, že by tria čtyria ľudia ňou poziátení byť mohli. (Zlatý šík, tríb, zlatohlav, zlaté čipky).

e) *Striebro* (sriebro) je bielo, patnástráz menej hodnô, ako zlato. Vydobýva sa zo sriebornice tak, ako aj zlato. Zo sriebra kujú v máncovní srieborné peniaze (srieborníky); potom ho potre-

bujú ľudia na okrasy, ako predtým u nás nosili špongy, gomby a majce, retiazky. Zámožnejší majú lyžice srieborné a boháči skvostníci aj taniere, misy, umývalnice, svietniky a iný riad. Oltárne sväté nádoby vďačne máme z neho.

f) *Ortuť* (rtuť, živô srebro) je tekutý, sriebristý, veľmi jedovatý kov. Pretože je ortuť tekutá a ťažká, je aj veľmi pohyblivá. Odtiaľ sa hovorí: tento chlapec, toto dievča je ako živô srebro t. j. to sú deti neposedné, nepokojné, to sa neprestajne hádže, hniezdi. Ortuť sa potrebuje na posriebrovania zrkál (to čo nedobre pozlátkou menujeme) a na lieky.

g) *Cín*, bielej farby, potrebovaný na cínové lyžice a taniere (teraz už nie tak, ako pred tým) a na cínovania medenných nádob aby tá medenná zelená hrdza, zdraviu veľmi škodná, do jedál a nápojov neprerazila. Biely plech (blacha) je ociňovaný železný plech.

h) *Meď* je do žltá červený kov, pevný a kujný, preto už oddávna medzi ľuďmi na všeliakô domáce náradia (pavne, medenice, žufáne, kotlíky a kotly, a jiné), ako aj na peniaze, potrebovaný. Každá kyselina sa hneď do mede zajedá, z čoho povstáva tá zelená hrdza. Preto s medennými nádobami ľudia sa musia veľmi pozorne mať; nič kyslého v nich nevariť, ani mu v nich dať stáť a musia je veľmi čisto držať.

Z mede sa urobí *mosadz*, keď sa do mede dá čtvrtá čiastka istého kovu, čo ho zinkom (zink) menujú. A *spiež* je tiež z mede, keď sa do

nej dá piata lebo viacerá čiastka cínu. Zvonce spiežovce. Z mede a z cínu takže robí sa ten kov, čo zvony z neho lejú a čo sa zvonovinou menuje.

i) *Olovo* je ťažký, mäkký a snadno roztopný kov, farby tej skoro, čo cín. Potrebujú ho na gulky a broky do flínt, na liata litier do knihotlače a na čo inô. Má v sebe tuhú jedovatinu. (Najjedovatejší kov ale je *arsenik* či *utrých*).

k) *Železo*, najhojnejší ale aj najužitočnejší kov na zemi. Dobýva sa zo železnice, ktorá je rozličná. (Ale najpamätnejšia je tá, čo sa menuje *magnétový kameň*, odtiaľ *magnét*, čo druhô železo priťahuje). Túto rúdu železnicu vyškvárajú (roztápajú) vo veľkých pecach v takrečených *mašach* (maša) tuhým, neprestajným ohňom; a z tých pecí púšťajú tú roztopeninu do furíem z piesku, kde ochladne a odtiaľ v tých kusách, čo je *husy* volajú, vyňatá, *liatinou* sa menuje. Keď liatinu takú zasa do ohňa dajú, rozpália a rozpálenú (rozžavenú) na ráfy, štangy a jiné kusy kujú, to sa volá *kutô* či *kuvanô železo*, jednorekom *kuvatina*, *kovatina*. Z kovatiny zasa robia *ocel* tak, že železo s uhlím stopia — Na čo všetko ľudia potrebujú? . . . Ako to ľudia robia železo drahším, že zlato? Železivo sa volá všetko to, čo je od železa; potom i starô zosbieranô železo. Železo či zezezo vravet, je oboje dobre.

Dôdatok. Zlato a striebro v ohni sa nemenia, tým samým zostávajú, t. j. čo ty zlato a striebro desaťkrát roztopíš a to síce bársjak veľkou a tuhou vatrou a žúžavou, ono ti všahdy len zlatom a strie-

brom bude. Ale meď, cín, olovo, železo to sa väčším, ako treba, ohňom a viacej ráz roztopenô, na paru, trosky a popol a tak na ledač obráti. Preto sa té dva kovy volajú *vzácné, drahé kovy*. Aj Pismo svatô hovorí, že tak, ako zlato a striebro v ohni sa probuje, aj naša viera, naša dobrotá, naše priateľstvo probuje sa v ohni t. j. keď nám ide ťažko, tvrdo a s veľkým trápením. — Zlato nám je ale aj slovo miláčkovania, keď vravíme: moje zlatô dieťa! môj zlatúšik! zlatúlik! moje zlatiatko! ditiatko zlatiatko! keď chválime: To je človek, dieťa ako zlato; rýdzi, hodný ako zlato atd.

IV.

Čo dieťa môže a má vedieť o človeku tak ako o sebe? čo má vedieť o človectve (o ľudosvete, o človečenstve)?

Čo sme dosiaľ vietili a vetili o tej veľkej prírode a potom o tej menšej, to všetko vedieť je dobre i pekne. Ale v tejto prírode na zemi je jeden stvor, ktorý nemá seberoveň. To je človek. On je najprednejší stvor nado všetky tvory a stvory v tej prírode. Teda človeka poznávať, vietiť na neho a vedieť o ňom, to je ešte lepšie i krajšie.

Po čomže ale človeka poznávať budeme? 1.) Po jeho tele, 2.) po jeho duši a duchu, 3.) po jeho reči a národe, 4.) po jeho spôsobe života, čo je živnosť a opatera jeho, 5.) po jeho spoločenskom živote, 6.) po jeho umenstve a vede, 7.) po jeho náboženstve, 8.) po jeho dejinách či historii.

1. *Poznávame človeka po jeho tele.*

1) Človek už telom svojim prednosť má pred inými stvory, Jeho telo je peknô a spanilô, krajšie ako iných živočíchov. On má priamu postavu, do neba vyprostenú. Iné živočichy majú postavu chyllavú, ku zemi sklonenú.

2) Ludskô telo delíme na tri hlavnie čiastky; té sú: *hlava*, *stan* (driek, trup), a *údy*.

3) Hlava je najprednejšia čiastka tela; preto sa vraví, že „hlava pán.“ Hlava zasa má svoje čiastky; té sú: *temä*, *tylo*, *sluchy* či *skrane*, *tvár* či *obličaj*.

4) Temä, samý vrchovec hlavy, tylo a z čiastky aj sluchy sú vlasami zarastlé. Této vlasy sú čierne, počerné, kaštanové, žlté, rusé, zriedka načervenasté lebo červené, potom sú kučeravé, lebo prosté, na starosť buré, šedé, šedivé. Sú hlave na pokryvu; komu vypršia, vypadajú, zídu, ten je plešivý (lysý). Každý vlas je rúročka vo viacero, ako povrázok, spletená. Vo vlasach citu človek nemá: preto, keď sa povie „vlasy ho bolia,“ to je toľko, že ho nič nebolí a že sa darmo ponosuje.

5) Vo tvári či v obličaji sú: *čelo*, *oči*, *nos*, *ústa*, *brada*, *líca*, *sluchy* a medzi tvárou a tylom *uši*.

6) Čelo je lebo vysokô, lebo nízko, širokô, úzko, pukatô lebo ploskô, hladkô lebo vrázkovitô.

7) Nad očami je *nadočia* a *brvy*, (obrvy,) medzi očami je *medzičia*, okolo očí je *obočia*, v obočí na očiach sú klapky (vĺčka), z tých viček trčia *mihalnice* či *riasy*.

8) Oko samô je bulko, na tom bulku je bielka a na tej bielke je krúžik lebo čierny, lebo počerný, lebo sivý, burý lebo belasý (modrý). Vedľa toho vravíme, že sú oči čierne, počerné, sivé, buré, mōdré. A v tom krúžiku je dierka, čo ju *zrenicou* alebo i *paničkou* voláme. Touto zrenicou zreme, vidíme; ako, to sa nižej vysvetlí.

9) Nos je lebo dlhý lebo krátky, prostý lebo kľušný (háčny, orličí), končitý lebo člapatý (fitáč). Nos má nosdry dve (dierky do nosa). Nosom nušíme; ako, to sa nižej vysvetlí.

10) Ústa majú *gamby* dve vrchniu a spodniu, *pery* alebo *rty* (orty) na obach gambách.

11) V ústach sú *zuby*; vo vrchnej sánke (čelusti) čtyry rezáky, dva očnie zuby a desať črenových zubov; vo spodnej sánke tiež toľko, spolu teda dva i tridsať zubov u dospelého. Deťom do siedmeho roku vypadujú zuby takrečené *mliečne* a narastú im druhé. Diasna sú, čo v nich zuby tkvejú. To, čím zub z diasna von trčí, volá sa *peň*, to čo je v diasnach, menuje sa *koreň*. Zlomený zub z diasna trčiaci volá sa *openok*.

12) V ústach je *jazyk*, nástroj, ktorým chutíme, šmakáme a vravíme; ako šmakáme, to sa nižej povie. Nad jazykom tá dutina volá sa *podnebia*.

13) Brada je najnižšia čiastka tváre. U mužského pohlavia je vrchnia gamba a brada zaraštená. Vlasy na vrchnej gambe volajú sa *fúzy* či *búzy*.

14) Líca sú na tvári dve a sú alebo buclaté alebo štúple, červené, bledé. Vlasy na lícach volajú sa *licúzy*. Sluchy či skrane alebo i škranec sú nad lícami. Sú veľmi citedlné a tuhšie udezenia na ne býva často úsmrtnô.

15) *Uši* sú medzi tvárou a tylom. Ucho má chrustadlo, perinku a nútora (dieru.) Ušima počujeme; ako, to sa nižej vysvetlí. To je prvá hlavnia čiastka tela ľudského. Táto čiastka je s druhou spojená väzom.

16) *Väz* (väzy, vija, krk, grg) má na predku hrdlo, na zadku šiju.

17) *Stan* je druhá hlavnia čiastka tela. Stan je vyšní a nižní. Vyšní stan volá sa i *driek*. Na drieku sú *plecia*, *pazuchy*, *prse* (niadra, hrud'), *živôt*, *boky* a *chrbát*. Medzi vyšním a nižním stanom je priehyba, voláme ju *pásom*. Nižní stan má *brucho*, *gľby*, *ľadvie* (kríže) a *zadnicu*.

18) Tretia hlavnia čiastka tela sú *údy*, to sú *ruky* a *nohy*. Ruka zostáva z ramena vyšnieho, z lakta, z ramena nižnieho a z ručiny. Ručina má dľaň, paku, palec a prsty: ukazník, stredník, bočník a malík. Na prstach hánky (články, zhybalá) a nehty. Ručinou môžem urobiť hrst, obama priehrstia, zasa jednou urobím žmeň, štipku.

19) Noha má této čiastky: *vyšní hnát*, (*stehno*) *koleno*, kde vpredku je jablčko, v zadku podko-

lenia, potom *nižní hnát*; tu je v predku *holeň* (rúra,) v zadku *lyst*, (ikra, lýtko,) potom *členky* dva a *stupäj*. Stupäj má čiastky: priehlavok, šlapu, palec, prsty, pätu.

Tak vidíme človeka od hlavy až do päty. Ale to je len ešte znútorne videnô; leš čo je, ako je vnútorne?

20) Telo ľudskô je zakrytô pokrývou, čo ju *kožkou* menujeme. Po celej kožke sú rozratané isté žilky, čo sa *čuvy* (nervy) menujú a ktorými čujeme, cítime, makáme. Této čuvy sú najčujnejšie na koncoch prstov, na takrečených *bruškách*. A zasa po celej kožke sú malicindré dierocky, čo nimi pot ide a ktoré sa môžu menuvať *prienkami* (prienka), že to cez ne prie.

21) Keď snímeme kožku s hlavy, nájdeme *leb*, ktorý sostáva z osem kostí, volajú sa *lebnie kosti*. Keď otvoríme hlavu, teda v nútrobe tej nájdeme *modzgy*; to je taká mäká hmota, taký bielavý šmok, vo ktorom je plno čuvov, čo ako niti odtiaľ idú po celom tele a koži.

22) Keď snímeme kožku s tvárè, nájdeme tam šestnásť kostí; najpatrnejšie sú dve *kosti lícne*.

23) Keď snímeme kožku s väzu (s vije s grgu), nájdeme na hrdle *gágor*, čo ním dýchame a hlas vydávame a potom nájdeme *pažerák* (hrtan či hltan), ktorým prežierame pokrm a nápoj. Na šiji nájdeme takrečené *väzy*, to sú kosti, také stavce, cez prosriedok deravé a cez té dierky špik z modzgu pretiahnutý majúce.

24) Keď snímeme kožu so stanu, nájdeme na prsach mäso a kosti, a sice kosť *kľúčnu*, *prsnú*, na bokách čtyry a dvadsať *rebár*, na chrbte chrbtovú kosť či *chrbtovinu*, takých čtyry a dvadsať stavcov, ako na väzoch, cez ktorých deravý striedok sa tiahne špik; potom nájdeme *krížovú kosť* v ladviech a *gľbové kosti*.

25) Keď otvoríme prse, nájdeme tam *srdce* a *pliuce*. Srdce je divný ústroj života. Z neho ide žilami krú po celom tele a zasa žilami sa do neho vracia. To sa volá *obeh krve*. Té žily, ktorými krv ide zo srdca, volajú sa *bilny* (*tepny*). Keď sa srdce stiahne, ide krú von do žíl, keď sa rozťahne, ide dnu do srdca; to je to, že srdce bije. V bilných rulí krú a čujeme ju, to je *puls*; v žilách keď rulí naspät do srdca, nečujeme ju.

26) V nútrobe prsú nachodíme potom pliuca; spojené sú (*súvisia*) s gágorom a sú to také hubovate kriela, ktoré sa zavše stiahnu, keď vydýchneme povetria a rozťahnu, keď vdýchneme. Zo srdca ide krú do pliuca, aby sa tam čistým, čerstvým povetrím očistila a obživila, tak že človek dve tretiny tolko žije z povetria, jako z pokrmov a nápojov. Teda vidíte, čo pre zdravia a živôt na čistom povetrí záleží! Bez pliuca by sme nemohli ani dýchať ani hovoriť.

27) V nútrobe života nájdeme *žalúdok*. Ten tak vyzerá, by nejaké dudy, súvisí s pažerákom, ktorým idú jedlá a nápoje do neho. V ňom je istá šťava (*mokva*), ktorá pokrmy troví tak, že je prerábä na takú bielavú bryju, ktorá potom ide

d'alej dolu do čriev, a čo je záživnô, to ide do krvi, do žíl, a čo nenie záživnô to ide von. Pri žalúdku na pravej strane sú *jatrá* (pečene) a na ľavej strane *slzina*; sú na to, aby napomáhaly trovenia pokrmov v žalúdku a črevách.

28) V nútrobe brucha sú *črevá* (pri zvieratách voláme je *bágne, biale*; veľkô brucho pri ľudach menujeme *bahon, bagon, bampel, vantech*). Črevá sú jedna kožená cieva, hned' užšia, hned' širšia, sama v sebe svinutá. Sú na to, aby sa pokrmy dotrovnili a zažili. Za črevami na zadku k ľadvám sú *obličky*. Tého sú na to, aby vodnaté čiastky nezáživné odlučovali tak, aby to z tela von ako *moč, mokerec* vychádzalo.

29) Keď snímeme kožku s údov, teda najprú s ruky, tu nájdeme na vyšňom i nižňom ramene svaly (myšky, myšice), to je to mäso so žilami a čuvami. Pod tými svaly nájdeme kosti vyšňieho i nižňieho ramena, laktovú košť, hánkové a prstové kosti. Ramenové kosti sú cievnaté (rúrovaté) a v nich je špik či šmok (morek).

30) Tak aj keď snímeme kožku s nôh, nájdeme na nižňich i vyšňich hnátoch, *hnátové svaly* a pod týmito *kosti* rúrovaté a špikové, potom *kolenové kosti*, ináčé aj jabĺčka rečené, potom členkové, priehlavkové a prstové kosti.

31) Kosti sú to v tele ľudskom, čo na dome brvná, hrady a rohy. Ony držia postavu tela ľudského a dávajú mú pevnosti. Všetkých kostí v tele ľudskom je do 260. Samé kosti této keď

z nich kožka i svaly sa snímu, menujú sa vospolu kostra (čuntoväs, lebo kosti po staroslovenský volá sa i čunt).

32. Aby tie kosti sa spolu držaly, teda sú sviazané žilami, čo je aj suchými nazývame. Tam kde sú tie sväzky, ako zagordované, sú zhybadlá k. p. medzi vyššími a nižšími ramenami, ručiami, medzi vyššími a nižšími hňaty, na kolenách a na členkách, potom na prstach. Aby tieto kosti sa jedna o druhú netrely, teda majú na zhybadlách chrustadlá a istú mokvu, čo im je ako na ose kolomaž.

33) Ale kostami by človek nepohnul, keby na nich neboli svaly (mäso), samé to ako nitky a vlákna podľ vedno spojené. (Hovädzina, telacina, baranina, mäso, čo jieme, sú samé také svaly). Tie svaly svojimi žilami a tými nitami ťahajú kosti sem tam, ako treba, lebo ako chce človek. A to je pohyb tela. Čím sú pevnejšie tie svaly, tým je silnejší človek.

2. *Poznávame človeka po jeho duši a duchu: (vietime a vetíme o jeho duši a duchu; to má dieťa vedieť o každom človeku tak ako o sebe).*

1) Kde je duša, tam je živôt; kde nieta duše, tam je mrtvo. Duša je len živá. Kameň nežije, lebo nemá duše; strom žije, teda má dušu. Živok, živočích žije, má dušu, preto sa volá živočích, že čije, čuje živôt.

2) Ale nado všetky rasty a živočích žije človek; to je najživejší stvor. Lebo rasty žijú dušou; ale tá duša nemá smyslu a citu. Živočích žijú du-

šou; tá duša už má smysly: cit, šmak, nuch, sluch, zrak: bárs i nie každý živočích má všetky tieto smysly, ale má každý to, že cíti. Lež tá duša u živočíchov nemá *mysli sebäpovedomej*, to jest nemyslí o sebe, nevie o sebe, nemá sebävedomia; tá duša len sebä cíti. Vôl nikdy nepomyslí, že je vôl, že má robiť, že má gazdu, pána, bar ho aj pozná, ale pri tom nič nemyslí, čo mu je pán, ako ho má počúvať, ako mu má robiť.

3) Človek žije dušou; táto duša má všetky smysly, cit, šmak, nuch, sluch, zrak. Tymito smysly cíti sebä. Ale táto duša má *mysel*, ktorou myslí, že sebä cíti, keď vidí, slyší, chutí, šmaká, nuší, ktorou teda vie veci a sebä; má *povedomia* a *sebävedomia*.

4) *Povedomia* človekovo je to, keď vie človek to, čoho sä o veciach na svete a o tom celom svete myslou duše svojej domýšľa; teda keď sä domyslí a vie, že sú veci na svete, že je tento svet; keď sä domyslí a vie, čo sú veci? aké sú? od koho sú? z čoho sú? na čo sú? čo sä s nimi deje, stáva? na čo je môže užiť, upotrebiť?

5) *Sebävedomia* človekovo je to, keď vie človek to, čoho sä o samom sebe myslou duše svojej domyslí; teda keď sä domyslí a vie, že je on a že je človek; keď sä domyslí a vie čo je? z koho je? na čo je? čo môže, čo smie, čo musí činiť? čo robí? čo myslí? čo cíti? čo chce? čomu sä raduje? čomu sä ufá? čo želim?

6) Keď má človek *povedomia* a *sebävedomia*, vtedy má už *ducha svojho*. Tento duch má smysly,

tak ako duša zrak, sluch, nuch, šmak, cit. A tieto jeho smysly sú: *um, rozum, vtip, pamäť, vieta*. To je takto: čo ti nepríde na um, to nevieš, čo nerozumieš to nevieš, čo si nevtípiš, to nevieš, čo nepamätáš, to nevieš, na čo nevietiš, o tom nevieš a to nevieš tak, aby si o tom vetil. Čo nevieš, to nikomu nepovieš.

7) Keď má človek povedomím a sebävedomím ducha svojho, teda vie týmto duchom, že ho nemá len sam zo seba a sám o sebe, ale že ho má z ľudí a s ľuďmi, ktorí všeci toho ducha majú a to je *duch ľudský*.

8) Povedomím a sebävedomím ducha ľudského poznáva a vie človek to, čo je dobrô a čo je zlô, čo je slušná a čo je neslušná, čo je mravnô a čo je nemravnô, čo je spravедlivô a čo je nespravедlivô, čo je dobročín a čo je zločin, čo je cnosť a čo je hriech; a vie že dobrô a. t. d. má činiť a zlô a. t. d. nie. To je *svedomia ľudská*.

9) Ale človek aj to vie, že môže alebo to dobrô a. t. d. alebo to zlô a. t. d., činiť. To je *slobodná mravná vôľa ľudská*.

10) Aby ale človek touto slobodnou mravnou vôľou len to dobrô činil a to zlô nie, teda musí mať nie povedomia, sebävedomia, a svedomia ľudská, ale musí mať *svedomia božie*; a toto svedomia božie je *duch boží* u človeka.

11) Keď človek svedomím ľudským svojím uznáva, že on svedomia svoje ľudská nemá len sám zo seba, o sebe a pre seba, ale že ho má z ducha božieho, s duchom božím a pre samého Boha; vtedy človek je dieťa božie.

12) Ale to človek nemôže vedieť ani tým byť, len keď v Boha verí. A čo, je to že verí v Boha? To je, keď uznáva človek duchom svojim ľudským to čo, mu sám duch boží vedieť dáva. A ten duch boží duchu ľudskému to vedieť dáva, že Boha žiaden duch ľudský ani nemôže ani nemá inakšie znáť, len tak, ako sa všetkým ľuďom, celému ľudstvu, človečenstvu sám Bôh zjavil.

13) A ako sa zjavil Bôh? On sa zjavil ako Otec, Syn i Duch Svätý. A tu je duch ľudský a tak duch každého človeka v samom Bohu a Bôh je v ňom. Vyššej známosti sebasamého ako je táto, človek nemá; človeka vyše tejto známosti neznáme. Ale veriť to, že je tak a tak vedieť a potom ale aj chcieť to a tak činiť, to na zemi žiaden stvor nemôže, iba človek. A toto veriť, vedieť a týmto svedomím božím všetko činiť, to je najväčší život; lebo to je sám ten život; to je *život večný*, ktorého nemá žiaden stvor na zemi, len človek.

A všetko inšie po čom človeka poznávame, ide len na túto najvyššiu známost o ňom.

Duch ľudský vie, že Bôh človeka stvoril a dal mu smysly: *cit* (lebo čuch), *nuch*, *šmak*, *sluch*, *zrak*.

Cit je po celom tele. Človek cíti dušou čo je tvrdô, mäkkô, ostrô, tupô, drsnatô, hladkô, teplô, chladnô atď. Nástroj tohoto smyslu to jest čím cítime, sú čuvy po celom tele, po svaloch i po kožke rozídené. Kosti, nechty a vlasy

citu nemajú, lebo nieto v nich čuvov. Preto keď sa udreš na rúru, čo ťa bolí kosť, či kožka? . . .

Šmak je na jazyku. Šmaká človek dušou, čo je sladkô, horkô, kyslô atď. Nástroj tohoto smyslu je jazyk a v tom jazyku čuvy, ktoré, ako bradovičky, na kožke jazyka sa končia. Tými čuvami čujeme šmak, šmakáme, kúsime, okusujeme, koštujeme, chutíme si.

Nuch je v nose, (preto sa nos volá i nucháč, nuchtáč). Nuší človek dušou, čo je vôňa, smrad atď. tak, že vôňa, smrad povetrim sa nesie do nosa do nosdár, ktoré sú šliamovitou kožkou obtiahnuté a táto kožka je čuvnatá, t. j. má mnoho čuvov a na tieto čuvy sa vôňa, smrad atď. tisne (pôsobí na ne, týká sa ich). Teda nástroj smyslu tohoto je?

Sluch je v ušach, v nutore ušú. SLYŠÍ, počuje človek dušou hlas, zvuk atď. tak, že hlas, zvuk povetria ruší, hýbe, tak ako vodu hýbe, ruší kameň, drevo, keď sa do nej hodí, že také kruhy sa po nej rozídu. To povetria, hlasom, zvukom atď. tak rušenô, hnutô udiera sa v nútore ucha na takú blanku, ako dáky bubník vyťahnutú a odtiaľ ide na čuvy v modzgu. Nástroj teda tohoto smyslu je ucho to znútorňô a nútornô.

Zrak je v očach, vo zrenici očí. Hľadí, zre, vidí človek dušou tak, že oko má v sebe isté tekutiny (vodičky), priezračné kožtičky, cez ktoré ide svetlo zrenicou (tak ako povetria do ucha) a nesie ťa odliky (obrazy) vecí, až na tú ostatniu kožtičku, čo sa bránicou menuje, na ktorej sú samé čuvy, a na tejto bránici sa tie odliky robia a nesú sa tými čuvami do modzgov. — Ako to človek oslepne, ako je krátkozraký (má vlčiu tmu), ako je ďaleozraký, to sa budete učiť neskoršie.

3. *Poznávame človeka po jeho reči a národe.*

1) Duša človekova tými smysly sa cíti a onou myslou sa vie; teda vie o vecach a vie o sebe. Že to vie duša človekova, teda je to nie len ako duša živočišna, ale je to duch, ktorého nemá žiaden iný živočích. Duch je, čo vie; ale čo vie? to, čo sa mu povie a čo si sám povie. Teda človek má *reč*, a tým sa vyznačuje nad iné všetky stvory na zemi, ktoré nemajú reči, sú nemé a večité nemyje.

2) Hluchonemý, ale vidomý človek nevie vravieť, leš vie znaky dávať a tými znakami vraví. A kto je hluchonemý a slepý od národu, čo ten? či má ducha? ten má dušu, vo ktorej je duch zamknutý, to je človek, ako dieťa v materinom živote, o ktorom nik nič nevie, iba Pán Boh. Teda keď človek-dieťa začína vravieť, vtedy sa rodí z ducha ľudského, keď človek príde slovom božím ku svedomiu, vtedy sa narodil z ducha božieho. Vidíš, dieťa, čo na reči záleží; ďakuj Bohu, že vravíš!

3) L'udia všeci na svete jednakou rečou nevra-
via; teda reči sú rozličné. Najprú je reč naša, ktorou my Slováci a Slovenky vravíme, to je *reč slovenská* či *slovenčina*, vo stoliciach: v Liptovskej, Oravskej, Turčianskej, Zvolenskej, v Novohradskej, v Hontianskej, v Trenčianskej, v Nitrianskej, v Prešporskej, v Gemerskej, vo Spišskej, v Sárišskej aj inde rozličných osadách medzi Uhrý vo Vojvodine srbskej a v Banáte. Kde je slovenčina, tam je slovenský kraj, tam je Slovensko, tam je Slovákova najprujúšia Otčina, domovina.

4) Ale táto slovenčina je nie sama taká reč, leš má sebe podobné také i druhé. A tie sú: *česká reč* či *čeština*, skoro celkom taká, jako slovenčina, tak že sú ako jedna. Česky hovoria Česi v Čechách, v Morave a vo Sliezku.

5) Potom sa ponáša na slovenčinu *reč poľská* či *poľština*, ktorou hovoria Poliaci v Poľskej krajine, čo je v ríši Rakúskej (v Galícii), Ruskej a Pruskej.

6) Ďalej podobná slovenčine reč je *lužická* či *sorbská*, v ríši Nemeckej v krajinke, čo sa volá Lužice; hovoria ňou Lužičania či Sorbi.

7) Skoro taká, jako naša slovenčina, je tiež *reč srbská* či *srbsština*, ktorou hovoria Srbi a hneď s touto je *chorvátská* u Chorvátov, a s týma obama sú hneď dve, *slovinská* u krajincov a korutancov a *bulharská* u Bulharov. Tieto reči sú tak, ako naša slovenčina, v ríši Rakúskej. Ale sú ony z čiastky aj v ríši Tureckej a bulharčina je celkom tam. Menujú sa spolu všetky ako jedna, to jest *juhoslaviančina*.

8) Ešte taká skoro, ako naša, je *reč ruská*, *ruština*; a je zo všetkých tých najrozšírenejšia. Hovoria ňou Rusi v ríši Ruskej.

9) Všetky tieto reči spolu sú ako jedna reč, ktorá sa volá *slavianská reč*, *slaviančina*. A preto každá reč tá sama pre seba nenie reč, ale je len tak rečenô *nárečia*. Teda slavianská reč, ktorou hovoria Slaviani, má nárečia tieto: *slovenskô*, *českô* (spolu česko-slovenskô), *poľskô*, *lužickô*, *srbskô*, *chorvátsko*, (spolu *srbsko-chorvátsko*) slo-

vinskô, bulharskô a ruskô (a toto je spolu ruskô a rusínsko).

10) Potom je *reč nemecká* či *nemčina*, ktorou hovoria Nemci v nemeckej ríši, a kde inde v cudzích krajinách v Európe a v Amerike.

11) Potom je *reč francúzská* či *francúzština*, *frančtina*, ktorou hovoria Francúzi vo Francúzskej ríši.

12) *Talianska* či *taliančina*, ktorou vravia Taliani v Talii či v Talianskej.

13) *Španielska* či *španielčina* vo Španielskej.

Francúzská, talianská a španielská pochádzajú zo starej *latinskej reči*, ktorou hovorili starí Rimania v tom veľkom slávnom meste Ríme. Latinská táto reč, či *latinčina* je už len v knihách, ktoré sa zachované od vyše tisíc rokov. Latinsky hovoria teraz len zvláštne učení India, kňazia, učitelia, páni.

14) Z nemeckej a latinskej reči je *reč anglická* *angličina*, ktorou hovoria Angličania v Anglickej ríši a kde inde široko, ďaleko po svete, v Amerike, v Afrike, v Austrálii.

15) Nemeckej reči podobné sú tiež: *dánska*, hovoria ňou Dáni v Dánskej a *švédska*, čo ňou hovoria Švédi vo Švédskej.

16) Zo slavianskej a latinskej reči je *reč oláska* či *rumunská*, ktorou hovoria Olási či Rumuni v Uhriech, Sedmohradskej, vo Valachii a Moldave.

17) Zidia hovoria medzi sebou takou rečou, ktorá je smiešaná *nemčina* so starožidovskou. Starožidovská reč ale je už len vo svätých kni-

hách Starého Zákona. Zo židovčiny je Písmo Svätô preloženô do našej reči, v ktorej ho čítavame.

18) A Písmo svätô Nového zákona je napísanô v *gréckej reči*, v *gréčtine*. Rečou gréckou hovorili Grekovia Gréci (Reci) v Grécii, tam kde byly slávne mestá, *Korint*, *Atény*, potom v Azii, kde byly slávne mestá *Efesus*, *Antiochia*, potom v Egypte, v *Alexandrii*. Tieto mestá sa spomínajú v Novom Zákone. Z gréčtiny je preložený Nový Zákon do našej reči, v ktorej ho čítame. — Gréčtina je už len v knihách, ktoré sa zachované od vyše dvetisíc rokov. Grécky vedia teraz už len zvláštne učení ľudia, kňazia, professoria a jini vysoko učení.

19) Všetky tieto tu menované reči, vyjmúc židovskú starú, sú také reči, čo v Europe od nepamäti sveta, všahdy ako doma bývaly. Ale *uhorská reč*, *maďarská*, uhorčina či maďarčina, ktorou hovoria Uhria či Maďari v Uhorskej a v Sedmohradskej, potom *turecká reč* či *turčina*, ktorou vravia Turci v Tureckej ríši a *cigánska reč* či *cigánčina*, ktorou vravia Cigáni, sem tam po Europe rozídení, tieto tri reči prišly; ako ľudia z historie pamätajú, do Europy z Azie.

20) V iných čiastkach sveta jesto iných reči mnoho. Najrozšírenejšie sú v Azii *čínská* u Číňanov, *indická* u Indov (z ktorej je aj cigánska), potom *perská* u Peršanov, *turecká* u Turkov v Azii, *tatárska* či *mongolská* u Tatárov a Mongolov, a *arabská* u Arabov, tiež veľmi rozšírená.

21) Všetkých rečí na tejto zemi našlo sa dosiaľ vyše tri tisíc šesť stó. Možno, že sa ich ešte viac nachodí. Kto by sa je všetky naučil! Všetky len sám Pán Boh vie, lebo on je všetky stvoril.

22) Slovenským deťom a slovenskej mládeži - a všetkým ľuďom, čo sa na tomto svete Slováci a Slovenky menujú, ktorým sám Bôh dal slovensky vraveť a vo Slovensku bývať, náleží, aby si nado všetky jiné reči vážili a milovali slovenčinu, aby ju vedeli dobre hovoriť, dobre v nej písať a v nej spísané knižky čítať i rozumieť. Slovenčina i čeština sú obe naše milé, vzácne reči; sú ako jedna. Preto sa i slovensky i česky učiť máme hneď od malička. To nám sám Boh káže, ktorý nám tie nárečia dal, aby sme si je užívali na jeho česť a slávu a na naše vzdelania vo škole, chráme i v obci. Kto svoju otcovskú a materskú reč nemiluje, ten svojích vlastných rodičov nenávidí, zapovrhuje a hanobí; na toho sa kliatba i božská i rodičovská zvalí. Kto cudzie reči radšej má, jako svoju, cudzím sa radšej učí, radšej nimi hovorí, to je nie človek, ale potupná opica. Žiadnu reč nezapovrhovať, každú za dar boží, ľuďom daný, mať, ale nado všetky svoju si milovať, to je po ľudsky a po kresťansky. A čoby si priam všetkých tých tritísíc šesťsto rečí na svete hovoril; tvoja slovenčina najprú a potom slaviančina, tie reči majú ti byť najmilšie.

23) Tí ľudia spolu, čo jednou rečou od rodu svojho vravia, volajú sa *národ*. Teda kolko rečí, tolko aj národov je na svete. Lebo čo reč, to člo-

vek a čo reč, to národ. Čo sme tu vyššej spomenuli reči, to sú i národy, čo tými rečiami vravia.

24) Najväčšie a najprednejšie národy v Európe a najprednejšie na celom svete sú národy tieto: slavianský, nemecký, francúzsky, anglický, talianský a španielský. Tak ako slaviančina je jedna reč, ale v rozličných nárečiach; tak i slavianský národ je jeden, ale v rozličných kmenach. Čo nárečia, to kmen. My Sloveni, (slovenský národ) sme teda kmen slavianskeho národu. Tohto národu, vo všetkých jeho kmenách vospolok, je na svete osemdesiat millionov. Náš kmen slovenský tam ráta tri milliony. I to je dosť: bár by sme len boli všeci hodní Slováci a hodné Slovenky! Lebo po národe sa ľudia veľmi poznávajú; to je, vraj, Slovák, to je Slovenka, tak ukážujú a vravia. A keď povedia, to hodná osoba, tá Slovenka; teda to ctí celý národ; keď ináčie musia povedať, (ako . . . ?) teda to nectí celý národ slovenský.

25) A čože je ten, ktorý si národ svoj nemiluje a nectí? To je taký oplan, akoli ten, čo si svojich rodičov dobrých nemiluje a nectí. Toho potresce Bôh časne i večne. Lebo prikázal Bôh milovať bližnieho svojho, ako seba samého; a kto svoj národ, v ktorom býva, nectí a nemiluje, ten ani bližnieho svojho nikde nemá; ten i proti Bohu i proti človečenstvu veľmi hrší.

26) Ktorý človek národ svoj miluje a ctí, dobre si zaň stojí, ten má *národnosť*. To je práve tak pekne, ako kto je pobožný a má pobožnosť, kto je spravodlivý a má spravodlivosť a jiné také dobré vlastnosti a pekné cnosti.

4. Človeka poznávame po jeho spôsobe života, potom, čo je živnosť a opatera jeho (ako sa živí a opatruje).
5. Človeka poznávame po jeho spoločenskom živote.
6. Človeka poznávame po jeho umenstve a vedách.
7. Človeka poznávame po jeho náboženstve.
8. Človeka poznávame po jeho histórii.

Deti moje! Toto čtvorô vietenia na človeka si necháme na ďalej, do druhej čítanky, keď vás laskavý Bôh a mňa s Vami do tých čias doživí. Tam sa my o tom spolu viacej všeličoho dočítame, dovieme a doznáme. Teraz vám predbežne kratšie tuná toto poviem a napíšem:

1. Pýtate sa: *Jakože to človeka poznávame po jeho spôsobe života, potom čo je živnosť a opatera jeho?*

Odpovedám: 1) Vietiš na ľudí a vidíš, že ľudia žijú a radi žijú. To vieš sám po sebe a šak? Ale aby ľudia žili, musejú si hľadať spôsob ako žiť, teda musejú mať istý svoj spôsob života; musejú mať živnosť a opateru svoju a to je pokrm, nápoj, odev, obuv, príbytok. To si musí človek nadobývať.

2) Nerozumné stvory to tiež mať musejú; ale či ho majú takým spôsobom ako človek, ako ľudia? Nie. *Vôl* má trávu, tú si najde na paši, alebo mu ju človek zaopatrí, ako seno a slamu. To je živnosť jeho. Obuve nepotrebuje, má pa-prčky; odevu tiež nie; má kožu a srst; zbroje a zbrane tiež nie, má rohy. Ďalej vlk, čo ten má

za spôsob života a opateru? . . . A jiné živočíchy k. p. vtáky, ryby, obojživelce, hmyzy, červy? Pomyslite a povedzte o jednom druhom!

3) Inakšie človek sa živí a opatruje, inak si vydobýva živnosť a opateru. Človek nemá nič od prírody na živnosť a opateru svoju tak, ako to majú živočíchy; ale má od Boha to, čo živochy nemajú, má *rozum* a tak má celú prírodu. On si rozumom svojím vydobýva živnosť a opateru zo všetkých trých ríš prírody. On je *poľní hospodár* (gazda), *remeselník* a *kupec*. To sú spôsoby živnosti a opateru jeho; to je *obchod* jeho. A síce poviem vám to poriadkom:

a) Z ríše živočíšstva vydobýva živnosť a opateru pre seba i pre druhých: *lovec, rybár, kuchár, mäsiar, garbiar, čižmár, remenár, kušnier, súkenník, postriháč, krajčí, klobučník, gombár, rukavičkár, pytlíkár, sitár, sedlár, svečkář a mydlár, hrebenár.*

b) Z ríše rastlínstva vydobývajú živnosť a opateru pre seba i pre druhých títo: *poľní hospodár* (rolník, gazda), *zahradník, pradziar, vinár, včelár, perníkár a voštiar, tkáč, farbiar, piernik, debnár, tesár, kolár, stolár, tokár, piliar, knihár.*

c) Z ríše nerastlínstva vydobývajú živnosť a opateru pre seba i pre druhých títo: *kameniar* či *kameňolomec, tehliar, vápeniar, kameňár, murár, hrnčiar, baník, hutiar, kováč, zámočník* či *slo-siar, kotlár, plechár, pásnik, zvonár, zlatník, hodinár, sklár, sklenár, okuliarník.*

4) Velká dielna, kde na jednom remesele robí mnoho ľudí, volá sa *fabrika* (rukodielna, veldielna) a ten kto má fabriku, zovie sa *fabrikant*.

5) Kde sa remeselníci a fabrikanti už veľmi v remeslách cvičení tak, že jejích výrobky sú i dobré i lacné, tam sa vraví, že je *priemysel* a ľudia remeselníci, že sú *priemyselníci*.

6) So všetkými vecmi a výrobkami remeselníckymi a fabrickými, čo sú na živnosť a opateru potrebné, teda s *tovarom* kupčí, to jest kupuje a na zárobok predáva *kupec*. Keď je to bohatý kupec tak, že má veľký obchod na státisíce, ba na milióny zlatých, to je *velkupec*.

7) Tovar a kupeckô a všelijakô inô zbožia dováža, preváža, odváža *furman* (vozář), *pltník*, *lodiar*. Dovož, prevoz, odvoz taký deje sa po hradských cestách, po riekach splavných, po mori a po železných cestach. (Na tárných vozach, na plťach, na lod'ach (koráboch, šífoch), na parolodach, na parovozach). To sa volá *priemava* či *kommunikácia*.

8) Tak si človek vydobýva živnosť a opateru, a tak ho po tom poznávame, že je človek.

2. Pýtate sa: *Akože poznávame človeka po jeho spoločenskom živote?*

Odpovedám: 1) Vietiš na živočíchych a vidíš a vieš, že sa plienia, množia, liahnu, kotia, žrebia, praslia, telia. Žito, byliny, vúbec rastliny sa kolú, klujú, pučia, vzhádzajú; len keď ovocia, úžitok dajú, povieme že sa to rodí, že je to *úro-*

da. Ale človek sám len sã *narodí*. Jeho je teda *rod* a *národ*; inde u zverstva a rastlinstva je všetko len *fajta* či *druh*.

2) Teda človek sã rodí z otca a matky, to sú jeho rodičia. Rodičovia a deti sú *rodina*. To je spolok ľudí, ktorých Pán Boh najbližšie dáva jedno druhému, to je *spolok rodinný*. Keď ešte ku tomu prídu iné osoby, čo sú z rodiny, alebo čeliadka slúžobná, a to všetko žije spolu v jednom dome pekne, poriadne, že si to jedno druhému pomáha, jedno s druhým a jedno pre druhô si živnosť a opateru vydobýva, jedno druhô vychováva, opatruje, poučuje, k Pánu Bohu a ku všetkému dobrému vedie, to je *spolok domáci*, to je *spoločenský rodinný a domáci živôt*. Taký živôt nevedie žiaden stvor na zemi, iba človek. Preto ho po tom poznávame.

3) Aby ale taký poriadny živôt domáci bol, musí volakdo byť, ktorý ten poriadok vedie. A to je *domáci pán*, *gazda*, *čeladní otec*.

4) Z viacej domov je dedina, mestečko a mesto; a tak z viacej spolkov domáчих je *obec dedinská*, *mestická*. To je *spolok občanský*. Obyvatelia obce menujú sã *občania*. Aby ľudia mohli dobre a pekne žiť v domáчих spolkách, teda musia pekne a dobre žiť v obci, v občanskom spolku. Ale aby mohli dobre a pekne žiť v občianskom spolku, musí byť poriadok a sprava. Na to je *richtár* v dedine s boženíkmi a *mešťanosta* v mestečku a v meste s radníkmi pány. To sú *predstavení obecní*, *predstavenstvo*.

5) Z viacej obcí dedinských a mestických je *okres* či *okolnia*; a tak z viacej spolkov občanských takých je *obec okresná* či *okolnia*. Aby ľudia vo všetkých domách, vo všetkých obcach, čo sú v tom okrese či okolí, poriadne, pekne a dobre žili, musí byť poriadok a sprava. Na to je *vrchnosť okresná* či *okolnia*, *Úrad Slúžnovský* (Slúžny, Slúžnodvorský).

6) Z viacej obcí okolních je *stolica*, a tak z viacej spolkov občanských okolních je *obec stolická*. Aby ľudia vo všetkých domách, vo všetkých obcach tej stolice poriadne, pekne a dobre žili, musí byť poriadok a sprava. Na to je *stolická Vrchnosť*, (Vicišpán, hlavný Špán, Vládny Komisar).

7) Z viacej stolic je *kraj*, tam vedie poriadok a spravu *krajská Vrchnosť*.

8) Z viacej krajov je *krajna*, tam vedie poriadok a spravu *krajinská Vrchnosť*.

9) Z viacej krajín je *ríša*, to je obec zo všetkých obcí a volá sa *Stát*; tu vedie spravu a poriadok najvyššia Vrchnosť a vola sa *státna Vláda*, *vyšoká Vláda*.

10) A nad to nado všetko, nado všetkými obcami, nad celým štátom, a nado všetkými ľuďmi obyvateľmi tam, a nado všetkými Vrchnosťmi a Úrady je sám Panovník či Mocnár to je *Cíсар*, *Kráľ*, menuje sa i zemepán, krajiny Otec. On má po svojej ruke *státnu Vládu*, (Ministrov a Radcov) a *vojsko*, aby mohol v celej ríši spravu a poriadok viesť, to jest aby mohol panovať.

11) Tak žije človek vo spolku domácom a občanskom; to je živôt jeho spoločenský, po tom ho poznávame, že je človek, lebo tak nežije žiadon stvor na tejto zemi, len sám človek.

12) *Občiansky Spolok*, v ktorom žijú ľudia u nás a vaši rodičovia, a vo ktorom i vy žiť budete, keď budete už dospelí občania a dospelé občanky (24 roky majúc), a vo ktorom už teraz, ako deti, žijete, tento, reku, spolok občiansky takto sa vám ukáže:

Táto dedina je obec dedinská, jej obyvatelia sa menujú *občania dedinskí*; toto mesto lebo to mestečko je obec mestická, jej obyvatelia sa menujú *občania mestickí* či *mešťania*. Tieto dediny a tieto mestá a mestecká sú v tejto stolici, táto stolica je obec stoličná (Liptovská, Oravská, Turčianska, Zvolenská a. t. d. Obyvatelia obce stoličnej menujú sa *občania stoliční*. Tieto stolice sú vo slovenskom kraji, to je obec krajská, jej obyvatelia sú *občania slovenskí*. Tento kraj je v uhorskej krajine, jej obyvatelia sú *občania uhorskí*. Táto krajina uhorská je vo spolku so všetkými krajinami v jednom štáte, to je *štát Rakúsky*, a všeci obyvatelia v tom štáte menujú sa *štátni občania rakúski*.

Rakúsky štát či Rakúska ríša.

13) *Rakúsko*, naša vlasť, je štát, ktorého Panovník je Cíсар á Kráľ *Franc Jozef*, toho mena *prvý*, býva vo Viedni. *Viedeň* je teda *hlavnie* mesto celého štátu a *stoličnô* či *sídelnô* mesto, pretože tam býva Cíсар. Všetkých obyvateľov v ríši tejto počítuje sa na 36 milionov.

14) Rakúsky štát zostáva z viacej krajín menších a väčších. Tieto krajiny sú:

a) *Krajina Uhorská*. Túto krajinu si delia národy tam bývajúce na *Slováky*, *Rusnáky*, *Uhry* a *Oláchy*, ako kde bývajú Slováci, Rusnáci či Rusini, Uhria či Maďari, Olási či Rumuni. — Vrchnosť ju delí na *stolice* a *okolia* lebo *kraje*.

Tých stolíc je vyše čtyridsať, tých okolí je päť: *Prešporskô*, *Košickô*, *Pešť-Budínskô*, *Šopronskô* a *Velko-Varadínsko*.

Slovensko či kraj slovenský.

15) *To je tam, kde náš národ slovenský býva. Slováci či Sloveni bývajú najviac v Prešporskom a Košickom okolí; menej ich je už vo Velko-Varadínskom, ešte menej v Pešť-Budínskom a najmenej v Šopronskom.*

16) *V prešporskom okolí sú stolice, kde sú obyvatelia Slováci: Liptovská (Liptov), Oravská (Orava), Turčianska (Turiec), Zvolenská (Zvolen), Trenčianska (Trenčín), Nitrianska hornia i dolnia, Prešporská, v tejto bývajú už aj Maďari z väčša, i Nemci ale z menša, Komárňanská, v tejto bývajú Maďari z väčša, Tekovská, Hontianska, Novohradská. V týchto troch posledných bývajú z väčša Slováci, z menša Maďari, Teda v okolí tomto sú obyvatelia najviac Slováci.*

17) *V Košickom okolí sú stolice, kde bývajú Slováci: Sárišská (Sáriš), Spišská (Spiš); tu bývajú aj Nemci z menša; Abaujvársko-Tornianská, tu bývajú z rovna i Maďari; Zemnenská či Zemplinská (Zemplín), tu bývajú z menša Rusnáci*

tiež a Maďari; Užhorodská či Ungvárská, tam bývajú z väčša Rusnáci, z menša Slováci a Maďari; Beregsko-Ugočská (Bereg a Ugoča), tu bývajú z väčša Rusnáci, z menša Maďari; Marmarušská (Marmaruša) tam bývajú z väčša Rusnáci, z menša Olási a Maďari.

18) V Pešť-Budínskom okolí bývajú Slováci v Peštianskej Stolici z menša; v iných stoliciach okolia tohoto sú obyvatelia Maďari a kde tu i Nemci a Srbi.

19) V Šopronskom okolí bývajú Slováci tam za Dunajom už len kde tu k p. vo Vesprimskej stolici a v Ostrihomskej. Ale v Šopronskej a v Zeleznej stolici bývajú Slovenci či Slovinci, ľudia tiež ako my národu slavianskeho. Aj v iných stoliciach okolia tohoto bývajú Srbi a Chorváti, ľudia takže národu slavianskeho. Najviacej ale obyvateľov v okolí tomto sú ľudia národu maďarského, teda Maďari či Uhria.

20) Vo Velko-Varadínskom okolí bývajú Slováci tam za Tisou v osadách dolňozemských, jako sú: Niredház, v Sabolčskej Stolici, Sarvaš, Komlóš, Caba, Birincok v Békešskej Stolici, Nadlak v Čanadskej Stolici, Mokrý, Pitvaroš, Semlak v Aradskej Stolici. Najviacej ale obyvateľov v okolí tomto sú Maďari a skoro z rovna Olási či Rumuni, ľudia národu rumunského či oláskeho.

21) V Uhorskej krajine je hlavné mesto Budín, (má 42,000 obyvateľov). Potom v tých piatich okoliach sú hlavné mestá tieto: Pešť (má 105,000 obyvateľov). Prešporok či Bratislava (45,000 ob.).

V okolí tom sú tiež mestá: Komárno, Nitra, Trnava a Skalica, Trenčín, Štiavnica, Banská Bystrica a Brezno, Kremnica, Lučenec, Svätý Martin, Kubín, Svätý Mikuláš, L'ubca, Ružomberok a jiné. — Potom v okolí Košickom je hlavnie mesto Košice (15,000 obyv.): vo Veľko-Varadínskom je hlavnie mesto Veľký Varadín (18,000 obyv.) tam je i to najväčšie mesto maďarskô Debrecín (60,000 obyv.); v Šopronskom okolí je Šopron (16,000 obyv.).

Všetkých obyvateľov v Uhorskej krajine sá ráta osem miliónov.

22) b) Chorvátska krajina a Slavonia teda vjedno chorvátsko-slavonská krajina, má obyvateľov 900,000. Hlavnie mestá: Záhreb (15,000 obyv.), Rieka (11,000 ob.), Osek (13,000 ob.). — c) Dalmátska krajina či Dalmácia má obyv. 406,000. Hlavnie mesto Zador (9000 ob.). — d) Krajina, čo sá menuje Srbská Vojvodina a Temešský Banát, má 1.600,000 ob. Hlavnie mestá: Temešvár (20,000 ob.), Nový Sad (19,000 ob.). — e) Krajina, čo sá menuje Vojenská hranica, má 1.051,000 obyv. — f) Sedmohradská krajina má 2.250,00 obyv. Hlavnie mesto Sibin (22,000 ob.). — g) Česká krajina či Čechy má obyvateľov polpiata miliona, t. j. 4.500,000. Hlavnie mesto Praha (140,000 ob.). — h) Moravská krajina, či Morava má dva miliony obyvateľov, t. j. 2.000,000. Hlavnie mesto Brno (50,000 ob.). — i) Sliezska krajinka či Sliezske obyv. 480,000. — k) Rakúska krajina či Rakúsko, po ktorej celý stát má svoje slávno meno; tu je obyvateľov do poltreťa miliona. Hlavnie mesto a stoličnô mesto celého státu leží tuná Viedeň, vel-

mesto, má polčtvrtej mile na ôkol, 9000 domov, tridsať kostolov, cisarský zámok (rezidenciu a 450,000 obyvateľov. — l) Solihradská krajinka, obyv. 150,000. Hlavnie mesto Solihrad (15,000 ob.). — m) Štyrská či Štajerská krajina má obyv. 1 milion. Hlavnie mesto Štajerský Hradec či Grac (52,000 ob.). — n) Tyrolská krajina či Tyrol má 900000 obyv. Hlavnie mesto Inšpruk (15,000 ob.). — o) Korutanská krajina či Korutany má 350,000 obyv. Hlavnie mesto Celovec (12,000 ob.). — p) Krajinská krajina či Krajina má obyvateľov pol miliona. Hlavnie mesto Lublana (18000 ob.). — q) Krajina okolo mesta Terstu má pol miliona obyvateľov a hlavnie mesto Terst pri mori (60,000 ob.). — r) Lombardo-Venetská krajina či Lombardo Venecia má poltreť miliona obyvateľov a mesto námorskô Venecia či Benátky rečenô (130,000 ob.), lebo to mesto je v samom mori postavenô; vozia sa tam ľudia po uliciach na člnkach. — s) Galicia či Halič, spolu i s Bukovinou je krajina, čo má päť milionov obyvateľov. Hlavnie mestá: Krakov (50,000 ob.), Lvov či Lemberok (75,000 ob.), Černovica (16,000).

23) To je stát Rakúsky, ríša Rakúska, či jedno-rekom Rakúsko: to sú jeho krajiny a obyvatelia. Títo sú vyše polovice slavianského národu, ostatní sú Nemci, Maďari, Taliani, Rumuni, Židia a Cigáni.

24) O jiných Státoch v Evrope, čo sú: Rusko, Prusko a Nemecké Státy, Francuzsko, Anglicko, Švaiciarsko, Talianske Státy, Španielsko, Portugalsko, Belgicko, Holandsko, Dánsko, Švédsko, Grécko a Turecko, budete sa neskoršie učiť.

25) *Jesú státy aj v Azii a v Afrike, ale to sú už nie také; ako v Europe. V Amerike sú státy, z ktorých sú obydlení Europänia, čo ta vyvandrovali.*

26) *Najusporiadenejšie státy sú v Europe; tam je najporiadnejší živôt občiansky, tam je práve ľudský živôt spoločenský domáci a občanský. Preto je v Europe najprednejšie človečenstvo, ktorô na tomto svete, kam príde, tam punuje a ľudí vo spoločnom poriadnom živote drží.*

27) *A to je preto tak, že človečtvô Europejskô je samô kresťanskô. Kresťanský človek je naj-súcejší na to, aby nažíval vo spolku domácóm i občanskom.*

28) *Preto človeka, teda spolu všetko človečtvô a človečenstvo poznávame po tých ľuďoch, čo bývajú v tých státoch Europejských.*

3. Pýtate sa: *Jakože to poznávame človeka po jeho umenstve a vedách? Takto: 1) Len sám človek a žiaden iný stvor na zemi umie čítať a písať, nie síce od prírody, ale od ducha, keď sa od druhých naučí. A to je človekovo umenia. Spýtate sa, či na tom toľko záleží? Ja odvetím, že ano a poviem vám na to jednu rozprávku:*

Jesú ľudia na svete, tam v Afrike, v Amerike, čo neslýchajú, nechyrujú o tomto umení: sú to takrečení *divoci*, takí *muríni*, *černoci*, *červenáci*. Takéhoto divoka mal jedon pán sluhu a poslal ho raz ku druhému pánovi do susednej dediny s listom a s košíkom hrušiek. Divokovi prišla chuť na hrušky: i pomyslel si: „veď to, vraj, nebude vedieť môj pán a hrušky sjedol. Príde, oddá pánovi list a len sa zadiví, keď tento sa ho spýta, že kde sú tie hrušky, čo mu jeho pán poslal? Ja som, vraj,

ca Pane, hrušky zjedol; ale kďože Vám to povedal a zradil,
 ze Vám byly poslané? Nuž tento list, odpovie pán. Ako
 i to môže byť, spýta sa divoch. No tak, odvetí pán, že
 je to na tomto papieri napísanô. Ale ved' ten papier nemá
 list, ja ho nepočujem vraveť, povie divok, ako vynáčený,
 vezme list a priloží si ho k uchu. Ja nič nepočujem, vraj,
 akože ho vy, Pane, počuť môžete? Ha, synku, odpovie
 pán, ja umiem čítať a písať a ty si v obojom tom neumelý.
 No zostaňte si Vy tu zdravi, dopovie divok, Vy ste,
 vraj, i s mojím pánom oba strygôni a čarodeji, ja nechcem
 s Vami nič mať. A to reknúc, vzal nohy na plecía, hybaj,
 utiekol do hôr medzi seberovných ľudí divokov, odkiaľ
 bol prišiol.

A tak vidíte z toho, že umenia písať a čítať je
 takým ľuďom surovým a nevzdelaným div a zázrak nepo-
 chopný; ba čarodejstvo nebezpečnô. Ďakujte Bohu, že
 ste nie takí divoci, ale že vás dobrí rodičovía Vaši tomuto
 umeniu človečenskému vyučovať dávajú.

2) Ďalej poznávame človeka po jeho umeniach, že
 vie rátať, počtovať; to je aj peknô aj osožnô umenia.

3) Potom jesú ľudia, ktorí sa tomu vyučili, že
 umejú písmo tlačiť, to je umenia písmotlačiarsko či kni-
 hotlačiarsko, a ten, čo umie, volá sa umelec; teda tu
 písmotlačiarsky umelec, písmotlačiar, knihotlačiar.

4) Jesto ľudia, čo umejú stavať domy, kaštiele,
 zámky, paláce a kostoly, zvlášte vo veľkých mestách. To
 je umenia staviteľskô, a ten čo to umie volá sa staviteľ
 či architekt. Keď taký staviteľ umie pri tom aj zem,
 role, lúky, pole, hory, vrchy merať, volá sa inžinier či
 zememerač.

5) *Jesú ľudia, čo umejú z dreva vyrezávať, potom z kameňa vykresávať všelijaké figúry, ozdoby a okrasy na pekné domy, ale zvlášte vyrezávajú a vykresávajú ľudské postavy, čo sa volajú sochy. To je umenia rezbárske a sochárske, a ten čo to umie, volá sa rezbár, sochár.*

6) *Jesú ľudia, čo umejú obrazy kresliť či cajchnúvať, potom je na dreve, na kameni, na meďi, na oceli ryt. Tó sú umelci obrazári, obrazoryjci, a to umenia je obrazárske.*

7) *Jesú ľudia umelci, čo umejú nie len obrazy kresliť, ale zvlášte farbami na papieri, na plátne, na dreve na kove malovať. To sú maliari, to je umenia maliarske.*

8) *Jesto ľudia, čo umejú krásne umele muzikovať. Ale nie chociaký čvrlíkant a mrzikant je umelec; len ten je umelec muzikant, čo je v tom učený a cvičený. To je umenia muzickô. Nástroje muzické, čo na nich muzikujú, sú všelijaké, k. p. husle, trúby, píštele, cymbal, klavier a jiné. Najvýbornejší nástroj je organ, ktorý umie spraviť organár, a na ktorom umie hrať, organista.*

9) *Jesto ľudia, čo umejú krásne spievať. To sa umelci speváci, to je umenia spevácke.*

10) *Sú ľudia, čo umejú verše robiť, krásne piesne svetské i nábožné skladáť, teda umejú básniť. To sú básnici; to je umenia básnickô.*

11) *Jesto ľudia, čo umejú krásne rečniť, rečovať, to je umenia rečnícke, to sú rečníci. Ten, čo v kostole umie rečniť, kázať ľudom ku nábožnosti sídeným, zovie sa kazateľský rečník, kazateľ.*

12) *Všetko toto, čo tak ľudia umejú, všetky tieto umenia volajú sa jednorekom umenstvo.*

13) *Ešte sú aj iné umenia, k. p. umenia hojičskô, keď umie človek rany hojiť, vytknuté údy naprávať, zlomené celiť; alebo aj odrezávať, t. j. hojič, ranár. Potom umenia lekársko, keď umie človek nemoce liečiť, to je lekár, doktor. Ďalej umenia lekárnickô, či apatekársko, keď umie človek lieky a maste, ktoré hojiči a lekári predpíšu, pripravovať. To je lekárnik či apatekár. Zasa je tiež umenia hvezdársko, moreplavateľskô, vojenskô, právotársko.*

14) *Ale vám detom náleží zvlášte, aby ste sa tešili z umenia učiteľského. Lebo to je kunšt veľký sprosté, neumelé deti vyučovať, túto surovížeň, samopaš a sebevoľu detskú krotiť, spravovať a ku dačomu dobrému doviest, to je, veru, zvláštno a veľikô umenia! To je spolu aj umenia vychovávateľskô, ktoré vás cvičí, aby ste nie len dobre učené, ale aj poriadne, mravné, nábožné, pobožné a opatrné deti, a tak hodní mládenci a hodné panny, a tak hodní mužovia a hodné ženy boli.*

15) *Čože je ale už tá veda, po ktorej takže človeka poznávame?*

To sa vám takto vysvetlí. Aby človek umel deti neumelé učiť, teda aby bol umelým učiteľom, na to sa musí najprú sám on učiť. Učiteľ vám rozpráva o Bohu; teda prú sa sám učil o Bohu; tam vo vyšších školách, kde už takí veľkí žiaci sa učia, čo sa študenti volajú. Učenia o Bohu volá sa tam bohoslovnia či teologia, to je tá veda.

16) Potom vám rozpráva pán Učiteľ o človeku, čo je človek, aký je na tele a na duši. To sa on tam naučil z učenia toho, so sa volá človekoveda.

17) Zase vám hovorí o prírode, o nebi a zemi, o živočíšstve, rastlinstve a čom inom. To sa tam naučil z nauk tých, čo sa takto volajú: prírodoveda, prírodopis.

18) Inokedy vám rozpráva o krajinách, o ríšach, o častiach sveta, o jejích národách a obyvateľoch. To sa on tam naučil z úky tej, čo sa volá zemepis či geografia.

19) To sú tie vedy, ktoré musí vedieť človek, aby si nadobudnul umenia učiteľskô, aby bol umelým učiteľom neumelých diétok. Vidíte, čo k tomu treba, čo to stojí! Či si to viete vážit a ctít?

20) A jaké vedy musí mať človek, aby bol umelým rečníkom, kazateľom, lekárom, právotárom či advokátom, úradníkom! O tom sa budete neskôršie učiť. Teraz len to si zachovajte, že umiet a vedieť, teda umenia a vedy mať, môže na tejto zemi len človek a žiadon iný stvor. A po tom umenstve a po tých vedách človeka a človectvo poznávame.

4. Pýtate sa: *Jakože človeka po jeho náboženstve poznávame?* To je takto: 1) Človek umie a vie to, čo nevie žiadon iný stvor na tejto zemi. A predsa tak zomre, ako iný stvor. Človek vie, že má sebävedomia a svedomia, čo žiadon iný stvor nemá, leš musí vedieť i to, že umrieť musí, akoli aj iný stvor, čo ani to nevie, že zomre.

Kdeže je teda tá dobrota vedomia človekovho? A kdeže je tiež tá dobrota božia, čo dala človeka tak na svet, aby bol človekom umelým, sebävedomým, vedomým a svedomým i svedomitým?

2) Tá dobrota je v tom, že človek ešte viac môže, ako umieť a vedieť na tomto svete. A čo je to? Môže a má *veriť*. Na čo veriť? Na to práve, čo najlepšieho umie a vie. A čo je to, to najlepšie? To, čo mu sám Bôh dal umieť a vedieť, to čo mu sám Bôh *zjavil*. A čo je to? To, že je človek viacej ako stvor, a Bôh viacej, ako človeka stvoriteľ; to že je človek dieťa božie, a Bôh, že je Otec jeho. A jako mu to dal umieť a vedieť? Tak, že Bôh dal Syna svojho na svet, ktorý je Kristus Pán. Potom tak, že aj Bôh Otec aj Bôh Syn, Ducha svojho človeku dali, aby to všetko práve dobre umel a vedel. To je *zjavenia božie*.

3) A to tak umie a vie človek, keď verí, že ho Bôh stvoril, vykúpil a posvätil. Stvoril ho k obrazu a podobenstvu svojmu, vykúpil a vyslobodil ho od hriechu a smrti večnej, posvätil ho za dieťa večnô božie. To je *svedomia božie* u človeka a najväčšie človekovo *sebävedomia*; lebo to umie a vie človek na veky, tomu nikdy konca nebude, čoby človek storáz a nie raz umrel.

4) Po tom poznávame, poznáme i známe človeka najlepšie, po tom sa známe, že sme ľudia; lebo tak sa známe na veky a nie len na tento živôt časný, čo je od narodenia až do umretia, ale na ten živôt večný. To je tá *známosť večná*, samý

večný živôt, bez ktorého je človek ledabyla a stvor taký, ako tá mucha lebo lienka.

5) A keď je to samý živôt, teda sá človeku nedá bez náboženstva na svete žiť. Lebo *náboženstvo* je to, keď človek umie z tej večnej známosti žiť, spolu nažívať, všetko užívať, dožívať a prežívať.

6) Aby ľudia umeli po náboženstve žiť, spolu nažívať, všetko užívať, dožívať a prežívať, tomu sá učia vo škole už ako deti, potom doma, potom v kostole, celý svoj živôt; lebo viete, že umenia toto a veda táto je samý večný živôt.

7) Ľudia sá učia náboženstvu nado všetko z jednej knihy, ktorá sá volá *Písmo svätô* či *Biblia*, to je kniha zjavenia božieho. Ale v tej Biblii sá učia ľudia náboženstvu *nadovšetko* a *jedine* tak, keď veria, že tú známost večnú ľuďom od Boha Otca, len sám Syn boží, Ježiš Kristus zjavil, a že žiaden duch ím tohoto zjavenia známost nedáva, len sám Duch Svätý Bôh, ten samý Duch Boha Otca i Boha Syna. Prečo tak? Lebo to je samá *božia milosť* v Ježiši Kristu a nie žiadna márna zásluha ľudská, ako daby si to človek sám od seba, umom a rozumom svojím tak nadobudnul a zaslúžil, ako si živnosť a opateru života svojho, lebo umenia a vedy všelijaké nadobýva, alebo svoju poctivosť a statočnosť medzi ľuďmi nadobudnutú má.

8) Čoby mal všetko na svete človek, a keď nemá viery na samú milosť božiu v samom Synu božom, teda nemá nič na veky. Ale keď má tú vie-

ru, teda je všetko jeho, nebo i zem, minulý, prítomný i budúci čas, život i smrť. Teda zo samej tejto viery má človek život, je *spravodlivý človek*, a tak dieta božie na veky.

Že je to tak a nie inak, tomu sa učia deti a ľudia z Biblie.

9) Táto Biblia svätá je *Starý a Nový Zákon*. Starý Zákon učí nás o tom, aký je človek a jaký má byť po vôli božej, ale nebol taký; teda učí nás akí sú ľudia sami od seba a jakí majú byť všetci po vôli božej, ale neboli takí, len niektorí, aj tí nie všetci tak, ako samá vôľa božia ich mať chcela.

(Adam a Eva, Kain a Abel, Set, Enoch, Matuzalem, Lamech, Noe, Sem, Cham, Jafet, — potopa sveta — rozmnoženia sa zase ľudí na svete, rozdelenia národov, stavania väže babylonskej, zmätenia jednej reči, rozptýlenia národov. Abram, povolania jeho, smluva božia s ním a zaslúbenia mu božie, a meno Abraham, Lot — Sodoma a Gomora — Izák, Jakob a Ezau, Jozef a bratia jeho, národ Izraelský v Egypte, Mojžiš, národ Izraelský na púšti a na púte do zeme Kananejskej, desatero božie príkázania, Jozue, Sudcovia: Gideon, Jefta, Samson, Samuel, Kráľovia: Saul, Dávid, Šalamún, rozdelenia národu Izraelského na dve kráľovstvá, Judskô a Izraelskô. Proroci: Eliaš, Elizeus, Izaiáš, Jeremiaš, pád kráľovstva izraelského, potom judského, zajatia babylonskô, prorok Daniel, Cyrus kráľ perský, navrátenia sa židov do Jeruzalema, proctva o Mesiášovi či Kristu a čakania ho).

10) Nový Zákon učí nás o tom, ako žiaden človek nebol taký sám od seba po vôli božej, ako Ježiš Kristus Nazaretský a jakí sú všetci, ktorí úprimne veria, že on je sám Syn boží, pravý Bôh

a pravý človek; teda učí nás, ako ľudia to veriaci, už nie sú tí starí hriešni stvorovia, zatratení, smrteľní, pri všem svojom úmenstve a vedomstve biedni a mizerní, ale že sú skrze samého Syna božieho znovustvorení ľudia, a z Boha Otca znovuzrodené deti, ktoré majú nie samého ducha svojho ľudského, ale majú Ducha Svätého, a tak že sú preto na veky živí, večne šťastní, na veky spasení; ale kto tak neverí, je zatratený.

(Ostatní človek najväčší, najlepší, zo starého Zákona a predsa v kráľovstve božom najmenší, Ján Krestiteľ; zvestovania Panne Marii; narodenia Ježišovo; Anjela, pastiera a mudrci; Herodes a bethlehemské deti; útek do Egypta; návrat do Nazaréta a bývania tam; Ježiš dvanásťročný vo chráme Jeruzalemskom; Ježiš od Jana Krstitela, pokresťený; Ježiš od diabla pokúšaný; Kristus Pán si zvolil učedníkov; učí jich a všetkých ľudí o tom, že sa priblížilo kráľovstvo nebeskô, zvestuje evanjelium, to jest radostnú viesť či dobrô posolstvo, že on prišiel na svet ľudí vykúpiť od diabla, od hriechu a smrti: učí o devatorom blahoslavenstve ľudí dobrých a pobožných; o starom zákone a Prorokoch; vysvetľuje piato božie prikázania; učí aj nepriateľov milovať; učí modliť sa, „Otče náš“, učí o svetskej mamône; učí o mužovi múdrom a o mužovi bláznovi; učí v podobenstvach: o čtvorakej roli, o kúkoli vo pšenici, o milosrdnom Samaritánovi, o boháčovi a Lazárovi, o márnotrattnom synovi; — tvorí divy a zázraky, spomáha ľuďom; detí prijíma a laská; — má nepriateľov Farizeov, Zákonníkov a Saducejov, tí ho hania, ohovárajú, že má čerta, tí ho pokúšajú, dodievajú a zapárajú do neho s otázkami o dani, o manželstve, o najväčšom Prikázaní; —

učí o sebe, o svojom Otcovi, o Duchu Svätom; — predpovie si smrť a vzkriesenia, ustanoví sviatosť Večere svojej a ukiaže zradcu Judáša; Kristus zradený a lapený, Kristus pred Anášom a Pilátom; ukrižovania Krista, smrť Kristova a pohrobenia ho; Vzkriesenia Kristovo a zjavenia sa jeho učedníkom a zaslubenia im; ustanovenia sviatosti krestu svätého; Kristovo Vstúpenia do neba; soslania Ducha Svätého na učedníkov Kristových; shromaždenia prvô Cirkve v Jeruzaleme; rozídenia sa učedníkov Kristových po svete, ako Apoštolov a rozšírenia náboženstva kresťanského skrze nich: Pavel Apoštol.)

11) Aby ľudia veriť a tak zo samej viery spravodlive žiť umeli a vedeli všeci vspolok a nie len adaj niektorí; preto sa ľudia držia v tom spolku tak veriacich, čo ho sám Pán Kristus ustanovil. To je tá obec, tá ríša, ten štát, kde sám Syn boží je kráľom, najvyšším kňazom a najpravdivejším Prorokom, a kde on po vôli Otca nebeského tak ako po vôli svojej, ľudí spravuje slovom svojím a velebnými sviatosťmi v Duchu svätom, a s nimi sa bratá, večnú božiu lásku a milosť im užívať dáva. To je *Cirkev Kristova, Cirkev kresťanská*, a tí, čo sú v tej cirkvi Kristu verní a poľušní, a len tí, volajú sa *kresťania a kresťanky*, jednorekom *kresťanstvo*, a to jejích náboženstvo je kresťanskô či jednorekom *kresťanstvia*.

12) Z náboženstva kresťanského ľudia sa modlia a spievajú doma, to je *súkromná či domáca nábožnosť*, svätia Nedele a Sviatky, chodia do kostola spievať, modliť sa, slovo božie počúvať a ku svätej spovedi a oltárnej sviatosti, to je *verejná nábožnosť*.

(Nedelu svätíme preto, že Kristus v ten deň vstal z mrtvých; potom svätíme a slávime každý rok raz: Cirkevní Nový rok či Advent, Vianoce, občiansky Nový rok, Zjavenia Krista Pána mudrom či trích Kráľov, zvestovania Panny Marii, Veľký Piatok, Veľkú noc, Vstúpenia; Sväto-Ducha či Turíce, Svätú Trojicu, Apoštolov Petra a Pavla, posvätenia chrámu, Reformacia, to sú *výročité* sviatky a slávnosti).

C i r k e v .

13) Kristus Pán zřídil cirkev a ustanovil Apoštolu za svědky svého života, utrpení a vzkříšení, za zvěstovatele Evangelium a za přísluhovatele svátostí, řka jim: Jdouce, učte všecky národy, křtíce je ve jméno Otce i Syna i Ducha Svatého, učíce je zachovávatí všecko, což sem koli přikázal vám, a ay, ja s vámi jsem po všecky dny až do skonání světa. Mat. 28. 19, 20.

14) Apoštolé pak zřídili jednotlivé zbory církevní, a jedněm sami dali Představené a učitele, jiné naponínali a hleděli při nich k tomu, aby sobě postavili správce a pořádku sšetřili, to pak všse k tomu cíli, aby všsudy slovo Boží podle Písmu Svatého kázáno a Svátosti přísluhovány byly, ku vzdělání věřících v Krista Ježíše, dokudž nepřijde.

15) Cirkvi svaté jest Kristus Pán přítomen, jest její hlavau, řídí ji a spravuje: věřící pak jsau audové těla Cirkve. V Cirkvi svaté nále-

ží zůstávati ve wssí pokore a tichosti, w lásce, we swornosti a w pořádku, w ní se vzdělávati k životu věčnému.

16) Nejwysší zákon w Církwi křesťanské zní: Mí-
luj Boha nade wsecko a bližního jako sebe samého.
Každý člověk jest náš bližní. Tím zákonem smíruje
také Církew swatá wsecky národy, uwádějíc je pod
jeden a týž nejwysší zákon lásky. W té swaté Dbcí
Jsu wsecky národy rozličného půwodu a jazyka shro-
mážděny w jednotu wíry a spojeny jedním swaz-
kem lásky.

17) Než aby wssični ti národowé se wespolet po
jednom hese w té Církwi poznávali, tedy uznávají
jeden Zákon Boží zjewený, wyznávají wssični
jednu a tauž wíru wšeobecnau, Apostol-
skau a modlí se tauž nejsvětější modlitbu
Páně. A ten Zákon je :

Desatero Boží Příkázání.

První: Nebudeš mítí Bohů jiných předemnou!

Druhé: Newezměš jména Pána Boha swého na-
darmo!

Třetí: Pomní, abys den swáteční swétíl!

Čtvrté: Cti Dce swého i Matku swau, abys blaugo
žiw byl na zemi!

Páté: Nezabiješ!

Šesté: Nezesmilníš!

Sedmé: Nepokradeš!

Osmé: Nepromluvíš proti bližnímu svému křivého svědectví!

Deváté: Nepožádáš domu bližního svého!

Desáté: Aniž požádáš manželky jeho, ani služebníka, ani děvky, ani vola, ani osla, ani ničeho, což jeho jest.

18) Zákon Boží takto zjemený měli jen lidé národu Izraelského, sřze Mojžíše, sluhu Božího. Ti, když dobře činili, věděli, že to vůle boží jest. A vsřak jiní národové tehdy byli vsřickni Bohané, tito měli svědomí toho, co jest dobré a co zlé; ale nevěděli, zdali to vůle boží jest, anebo jen sama lidská; nebo neměli známosti o jediném pravém Bohu.

19) A protož byli Židé, že zle činili, že známosti zákona božího odsauzeni a trestáni; Bohané pak byli w neznámosti téhož zákona zatraceni. Už přišel sám Syn Boží, a sám jediný zákon naplnil a to vsřem lidem a národům swatě zjewil, na čem záleží zákon i Proroci. Rekl zajisté:

Nedomnívejte se, žebych přišel ruffiti zákona, aneb Proroků, nepřišel sem ruffiti, ale naplniti. (Mat. V., 17). Vsřecko, cožby ste chtěli, aby wám lidé činili, to i wy čiňte gim: tož zagisté gest zákon i Proroci. (Mat. VII, 12). Milowati budeš Pána Boha svého z celého srdce svého a ze vsřj duše své a ze vsřj myšli své. To gest přednj a weliké přikázanj. Druhé pak gest podobné tomu: Milowati budeš bližnjho svého, gako sebe samého. Na těch

dwau přikázáních wšedek zákon záleží i Proroci. A protož i Pawel Aposstol řekl: Abož miluge bližnjho, zákon naplnil; láska bližnjmu zle neučinj, a protož plnost zákona jest láska. (K Rjm. XIII. 8. 10).

20) Než' ale kdyby wjry w Boha Dce, Syna i Ducha Swatého nebylo, tehdy ani zákona ani plněnj geho by nebylo. A protož w Cirkwi křesťanské gsau wšickni lidé a národowé spogeni gednjm swazkem wjry. A to gest:

Wjra obecná křesťanská, anebo Snesenj Aposstolské.

Prwnj článek o stwořenj, takto:

Wěřjm w Boha Dce, wšsemohaucjho Stwořitele nebes i zeme.

Druhý článek o wylaupenj, takto:

Wěřjm i w Gezu Krista, Syna geho gediného, Pána nasseho, genž se počal z Ducha Swatého, narodil se z Marie Panny, trpěl pod Pontským Pilátem, ukřižowán, umřel i pohřben gest, zstaupil do pekla, w třetj den wstal z mrtwých, wstaupil na nebesa, sedj na prawici Boha Dce wšsemohaucjho; odtud přigde saudit žiwých i mrtwých.

Třetj článek o poswěcenj, takto:

Wěřjm w Ducha Swatého, swatau Cirkew obecnau, Swatých obcowánj, hřjchů odpusttění, těla z mrtwých wzkrissenj a život wěčný. Amen.

21) Aby lidé lásku a wjru měli, k tomu jim sám Duch Swatý dopomáhá. Za to se modli tak, jako sám Syn Boží modliti se gich naučil. A to gest:

Modlitba Páně.

Otče náš, genž gsi w nebesjch! Posvět se, gméno twé! Přigď Králowstwí twé! Buď wíle twá jako w nebi tak i na zemi! Chléb náš vezdegššj deg nám dnes! A odpust nám nasse winy, jakož i my odpaušstjme nassim winjkům! S neuwod nás w pokušsenj! Ale zbarw nás od zlého! Nebo twé gest králowstwí i moc i sláwa na wěky wěkůw. Amen.

22) Tak gsme wššickni Křesťané a Křesťanky, a po té wjre a po té lásce a po té modlitbě se poznáwáme. Awšak Křesťanstwo na zemi děl j se na rozličné zewnitřnj Cjrkwe anebo lépe řkagjc, rozličná wyznánj w gedné a též Cjrkwi Křesťanské. Gestit mezi Křesťany na zemi Cjrkew Řjmsko = Katolická, gegjž negwšššj Biskup gest Pápež Řjmský. Gest Cjrkew Kecko = Katolická čili Prawoslawná, kteráž Pápeže za hlavu Cjrkwe neuznáwa.

23) Cjrkew tá, ku nž my se přiznáwáme gest Cjrkew Křesťanská Ewangeličká dle Augššpuršského wyznánj. Ewangeličkau se gmenuge proto, poněwadž na samau wjru ewangeličkau wěrij. Kterážto wjra w tom záležj, že samá wjra na milost boží w Kristu Gežjššj ge nasse sprawedliwost přeb Bohem a nasse spasenj wěčné u Boha a nižádne

skutky nasse lidské, bytby gak před světem a před samým nassim lidským vědomím a svědomím spravedlivé byly. A protož Cirkew ewangelická wěřj gedině tomu, co we swatém Ewangeliu napsáno stoji a co we wssedch knihách Starého i Nowého Zákona, pro Ewangeliu to, zaznamenáno gest. A tak Ewangeličná Cirkew zatwrhugé wssedcko, coby někdo o spasenij lidském, kromě toho a bez toho Ewangeliu kázal a učil.

24) Ewangeljci dle Augsspurckého Wyznánj proto se gmenugeme, že tuto samau ewangelickau wjru tak wyznáváme, gakož gi Reformátorowé Cirkwe Doktor Martin Luter, Filip Melancton a ginj podle Wjssma Swatého sepsali a roku 1530 Cjsari Karlowi V. mu w městě německém Augsspurku předložili.

25) Kromě nás Ewangeliků dle tohoto Augsspurckého Wyznánj gsau gessť Ewangeljci Helwetského Wyznánj. Ti se od nás dělji tjm učenjm o wjře ewangelické, že Bůh, z neobmezené swé a negdofonalegssj wůle, gebněch lidj ku spasenij wěčnému, druhých ale ku zatracenij wěčnému předustanowil. My naproti tomu wyznáváme, že Bůh chce, aby wssicni lidé spaseni byli; (1 Timot. II. 4.) ba wyznáváme, že milosti Ducha Božjho nikdo na wěky neoddolá.

26) Cirkew Ewangeličkau spravugj z duchownjho stawu Superintendentowé, Seniorowé a Slowa Božjho Kazatelé čili Farári; ze swětského stawu Starssj lidu, Staressinowé či Presbyterowé.

27) Kromě náboženstava Křesťanského mají lidé, na většijnm díle, giná náboženstava, gakaž gsau: ži-
dowské, muhamedánské a pohanské.

28) Židovského náboženstwj gsau Židé, potom-
kové těch starých Židůw, toho národu izraelského,
kterž před tisjci osmi sty lety bydlil w Azii, w kra-
gině Palestíně, kdež hlawnj město bylo Geruza-
lem, w němž byl i gedíns chrám w celé té fragině
a hrad Sion. Utššak roku po narozenj Krista Pána
70. Židé se pozdwišli proti Pánu swému, Cšari
řjmskému, a tento dal Geruzalem rozbourati a židů po
wssem swětě rozptýliti. Židé wěřj na Starý Zákon,
na Nowý nikoli. Na místo toho mají takřečený Tal-
mud, knihu w nž se wšseligaká lidská naučenj dá-
wagi a wšseligaké náboženské ceremonie předpisujj.
Nebo takť ge to: kdož newěřj w Krista, gako Židé,
musj wěřiti to, co mu lidé předpisj.

29) Muhamedánského náboženstwj gsau Turci,
Arabové a Peršané. Ti wěřj na gedíného Boha
Stwořitele a geho proroka Muhameda čili Mohame-
da, mají swau biblii, kteraž Koránem se gme-
nuge. O Kristu prawj, že byl weliký Prorok, nikoli
wššak takowý, gako Muhamed.

30) Pohanského náboženstwj lidé, gichž gessťe
weliké množstwj na swětě gest, modlj se ne Bohu
Stwořiteli, gehož neznajj, ale wěc:m stwořeným
aneb modlám, rukau lidskau udělaným, anebo wšse-
ligakým dobrým i zlým smyšleným duchům, anebo i
smrtelným lidem.

31) A tak viete, čiž o veľikém rozdiľu wšech těchto náboženstw. Křesťan wěří, že ho Bůh stwořil, vykoupil a posvětil. A protož ge wěčné dítě boží a dědic Kráľowstw božího. Žid a Muhamedán wěří, že ho Bůh stwořil, ale newěří, že ho Bůh vykoupil a posvětil. A protož ge samé to staré stwořenj, ge stwoř čłowět, a nikoli dítě boží a dědic Kráľowstw božího. Bohan konečně newj ani o Bohu Stwořiteli ničeho, toho stwořil tento swět, tato příroda, anebo wěci a lidé w nj. Ne suab tak ho to stwořilo, aby to prawda byla, než proto, poněwadž uezná prawého Stwořitele swého, tedj lež mu ge za prawdu. To ge tak gafo my slowensstj Křesťané slowensky takto se zlého toho, té lže warugeme, řřřagjce: „weď ma, vari, tá vec, lebo tá osoba, lebo celý swet tento nestworil!“

32) A tak viete, deti naše křesťanské, čo ste, keď si to sebävedomiem vašim vyslovujete: „Já som křesťan, ja som křesťanka? Čo by komu Pán Boh dal slnce, hviezdy, zem, swet; křesťanom byť, nad to viac nikde, nikdá niet, niet! Po náboženstve křesťanskom čłowčenstwo najlepšie poznáme Iné náboženstwa sú ani nie náboženstwa, to sä všetko len ponáša na to jedinô náboženstwo a to je křesťanskô. A tak: **Sláva Trojjedinému Bohu Otcu, Synu i Duchu Swätému, ako bola na počiatku, tak buď aj teraz i všahdy aj na veky vekov! A m eň.**

5. *Akože to poznávame čłoweka po jeho historii.*

1) To je takto. Viete už, ako čłoweka poznávame po jeho tele, duši a duchu, po jeho reči a

národe, po jeho spôsobe života a opatere, po jeho spoločenskom živote, po jeho umenstve a vedách a po jeho náboženstve: teda sa teraz môžete pýtať, odkedyže je taký človek, akým ho teraz poznáme? odkedy, odkiaľže má to, po čom ho teraz poznávame? či to človek, či to ľudia sa už dávno na tomto svete? či tieto národy, ktoré sú teraz, boli všahdy tie a také? čože to boli za národy tie, ktorých už nieto? akože hovorili? aký spôsob života mali? aký život spoločenský viedli? vo ktorých krajinách a v akých ríšach a štátoch bývali? aké mali poriadky a zákony? aké umenia a vedy znali? aké náboženstva mali? čo to robili? ako si svoje obce proti cudzím nepriateľom hájili? aké vojny viedli? ktorých mužov slávnych, cisarov, kráľov, víťazov, hrdičov, pánov lebo učených mali? To všetko vedieť je pekne a dobre. To nám vedieť dáva *historia*.

2) Táto historia vypravuje o tom ; teda rozprává, čo sa v tom a preto dialo, čo ľudia dejali (konali, činili, vyvádžali). Jedno takô, čo sa zdialo, čo ľudia zdejali, menuje sa *dej* či *dejina*, viacej dejov spolu menuje sa *deja*. Zapísané deje a spísaná *deja*, volá sa *dejopis* (i dejoprava, dejo-veda), to jest *historia*.

3) To sa vám príkladom takto vysvetlí: Znáte už historiú o Dávidovi kráľovi? Teda Dávid zabil obra Goliaša, to sa stalo, zdialo, to je dej. Ale o Dávidovi viacej ešte viete, ako to, že zabil Goliaša, hejže? Teda, Dávid Goliaša zabil, to je

hrdinský dej; národ ho za to velebil, to je dej; — Saul mu to závidel a chcel ho zabiť, to je *ne-mravný, hriešný* dej; — Dávid utiekol pred ním, mohol ho zabiť, ale ho nezabil, to je *mravný, cnostný* dej; Dávid sa spriatelil s Jonatanom synom Saulovým, to je utešený krásny dej; — Dávid plakal nad zabitým Saulom a Jonatanom a pomstil smrť jejích na Filistanoch, to je smutný, hrdinský, ale i cnostný dej; — Dávid kráľovstvo zaujal, to je dej; — zhrešil, že s Uriášom tak nespravodlivo naložil; — odboj Absolóna syna jeho proti nemu: — príprava na vystavänia chrámu Jeruzalemského a naloženia toho synovi Šalamúnovi; — smrť Dávidova; to sú deje Dávida kráľa a tak všetko to spolu je deja či historia a tak dejopis jeho.

4) Ale teraz historia či deja národu izraelského: k. p. národ izraelský bol vo hroznej porobe v Egypte; — Mojžiš ho z Egypta vyviedol; — národ prijal zákon boží na hore Sinai; — národ ten sa búril proti Mojžišovi a reptal proti Bohu, za to bol potrestaný; — národ ten opanoval zem kananejskú pod vudcom Jozue; — mal sudcov, potom kráľov; — rozdelil sa na dve kráľovstva; — Salmaňazar kráľ assyrský rozvrátil kráľovstvo izraelskô a zaviedol národ do zajatia do Assyrie; — o stopäťdesiat rokov neskoršie rozvrátil kráľovstvo judskô Nabuchodonozor či Nebukadnezar, kráľ babylonský a zaviedol ľud do zajatia babylonského; — po sedemdesiatich rokách dovolil Gýrus, kráľ perský, židom navrátiť sa do Jeru-

zalema — to sú deje národu židovského a tak všetko to spolu deja či historia toho národu, teda dejopis, o ktorom čítame v písme svätom starého zákona.

5) Z toho vidíte, že z historie poznávame nie len jedného, lebo druhého človeka, ale celé národy a tak všetky národy, ktoré niečo znamenitého na svete dejali; a tak poznáme celô človečenstvo; lebo človečenstvo sostáva z národov. Tie národy, ktoré dejali (dejili, deli) a majú historiú zaznamenanú, volajú sa *národy historické* či *dejinné*. Lebo sú a boli národy také, o ktorých historia nič poviedať nevie, bo nič nedejali a čo deli, to bola len taká chatrnosť, že to nezaslúžilo ani do dejopisu zapísať. Ktorý národ má veľkú, peknú, pamätnú historiú, ten nežil len sám pre seba, ale pre celô človečenstvo. Lebo z tej historie sa učíme, ako ten národ žil, v čom dobre, v čom zle, čo dožil a prežil a. t. d. a tak z toho sa učíme všeci, čo je dobrô a čo je zlô. A to je *povedomia a svedomia historickô*.

6) A z toho povedomia a svedomia historického poznávame človeka tak ako seba samých. Lebo čo je dobrô a čo je zlô, to len človek vie. Ba z historie poznávame, ako Bôh národy a človečenstvo riadil, opatroval, za cnosti jejích je povýšil, za hriechy ponížil, a trestal. Preto z historie sa učíme aj náboženstvu, ako zjaveniu božiemu a po náboženstve človeka i človečenstvo najlepšie poznáme.

7) Všetka historia stala sa a stáva sa časom. Čo sa dialo? čo sa deje? čo sa bude diať? Čas

je teda predošlý, prítomný a budúci. O budúcom čase nevie nikto, iba sám Bôh. Preto historia vypravuje len o čase predošlom, čo sa dialo. O prítomnom vypravovať nemá času, lebo ho je len okamženia. Len historia kráľovstva božieho hovorí o čase budúcom. A to je keď Proroci povedali, že Kristus príjde; keď Kristus Pán vraví, že takto sa bude diať, že všetky národy sa shromaždia do Cirkve jeho svätej, že príjde on, syn človeka, súdiť živých i mrtvých. To je viac, ako historia ľudská, to je *historia božská*.

8) Všetka historia ľudská delí sa na čas pred Kristom a na čas po Kristu; či *pred* narodením Kristovým a *po* narodení jeho. Lebo pán Kristus je sám pravý Bôh a pravý človek, na ktorom samom sa všetka božská i ľudská historia splnila — keď povedal na kríži „dokonanô je“, tak že teraz a na všetky časy budúce človečenstvo len z tej historie jeho dožívať a prežívať, konať a trpieť, t. j. dejať bude. Preto pred ním a za ním sa ráta čas.

9) Čas, o ktorom hovorí historia, že sa čo dialo v ňom, volá sa čas *historický*. Času tohoto známe pred Kristom dve tisíc rokov, po Kristu 1870, do teraz.

10) V historii najpamätnejšie národy sú, teda národy historické pred Kristom: národ egyptský či Egyptania, národ assyrský či Assyri; národ Fenický či Feničania, národ židovský či Židia, lebo Hebreji, najpamätnejší národ preto, že mal sám históriu zjavenia božieho; potom národ médsky

či Médi, chaldajsky či Chaldaji, lýdsky či Lýdi, perský či Peršania, grécky či helenský, Gréci či Helleni, skýtsky či Skýti lebo Šcudi, macedonský či Macedoni, a konečne národ, čo všetky tie prevýšil a tak až ku Kristovmu narodeniu histórii ľudskú najväčšiu doviedol, národ latinský, pod menom mešťanov mesta Ríma, *Rimanov*, známy.

11) Národy po Kristu historické sú: Rimania, leš už len do roku 476, potom prestali Rimania byť historickým národom, potom už len jeden človek z nich bol a je až do teraz historická osoba, a to je Pápež. Ďalej, historické národy po Kristu sú: Gréci, Germani či Nemci a Slaviani; Nemci najme tí, čo sa volali takto: Góti, Vandali, Frankovia, Angli a Sási. Slaviani najme tí, čo sa volajú: Česi, Moravania, Slovenia, Chorváti, Srbi, Bulhari, Leši či Poliaci a Rusi. Potom sú národy také: Arabi, Maďari, Švédi, Dáni, Španieli, Portugali, Turci.

Zo Slavianov majú najslavnejšiu históriu: Rusi, Poliaci a Česi.

Zo všetkých národov Europejských teraz majú najslavnejšiu históriu štáty: Francúzsky, Ruský, Anglický, Rakúsky a Pruský.

Celô europejskô človečenstvo s jeho národami má samoslávnu históriu.

Krátka história slovenská a niektoré pamätne dejiny z nej.

12) Slováci či Slovenia bývali od nepamätných časov tam kdesi za Tatrými. Potom okolo roku

500 po Kristu prišli do terajšieho svojho kraja. Okolo roku 800 po Kr. boli najrozšírenejší, lebo bývali od Pešte, medzi Matrou, Tatrou, v Morave, drahne aj za Dunajom. Historickô meno mali vtedy: *Velko-Moravänia*, od tých krajov kde bývali, a ktoré sa vospolok *Velikou Moravou* menovali. To bola ríša *Velko-Moravská*. Jejích mestá najchýrnejšie boli: *Velehrad*, *Devín*, *Nitra*, *Bratislava* teraz *Prešporok*, *Sala*, *Ostrihom*.

13) Boli pohania, modlári, tak ako aj iní Sláviani všeci vtedy, dokiaľ sa nepokresťanili. Vyzývali viacej bohov a bohýň. Najväčší Bôh jejích bol *Svetovid* či *Svetovít*, Bôh svetovidný, svetovietny, čo všetko na svete vidí a na všetko vieťi, teda vševidúci a vševedúci. Potom *Belboh*, pôvodca všetkého dobrého na svete a *Černoboh*, pôvodca všetkého zlého. Potom *Perún* či *Parom*, bôh neba, blesku, hromu a nebeskej hrôzy. *Prove* či *Prono*, bôh práva a spravodlivosti; *Radhošť*, bôh priateľstva, pohostinstvia a priemyslu; *Tur*, bôh vojny; *Veles*, bôh dobytku a opatrovania jeho; *Škriat* či *Škriatok*, bôžik domácnosti; *Pikúl* či *pikulík*, bôžik podzemských pokladov a štestia.

Bohyne: *Lada*, bohyňa krásy, lásky a manželstva; *Živa* či *Živena*, bohyňa živnosti, záhrad a polných úrod; *Vesna*, bohyňa jara a mladosti; *Morena*, bohyňa staroby a smrti; *Rusalky*, bohyne jazár, riek, potokov a studníc; *Vily*, bohyne hôr i vôd; *Poludnice*, bohyne lesov, a jiné k. p. *Ďunda*, *Drnda*, *Heľa* či *Heluška*.

14) Potom sa Bôh smiloval nad Slovänmi a poslal im dvoch apoštolských mužov *Cyrilla a Metoda*, to sú slovenskí ba slavianskí Apoštolovia. Prijatia kresťanského náboženstva je najväčší dej každého národu a tak i nášho. V našom národe to sa takto stalo: Prvý kráľ slávny, ktorý založil ríšu Velko-Moravskú, *Mojmír*, už bol kresťanom a kresťanstvo v národe svojom rozširoval. Po ňom bol kráľom *Rastislav* či *Rastic*, kráľ bojovný, vládny a pobožný. Tento mal synovca *Svätopluka*, ktorý pod ním v Nitre panoval. Rastislav a Svätopluk stáli o to, aby, ako sami boli kresťania, i národ jejích slovenský sa pokresťanil. Len že nemali kňazov apoštolských, čo by boli slovensky vedeli. Lebo nemeckí kňazia slovenský neznali. Preto Rastislav, chyrujúc o tom, že v Solune či v Tesalonike, v meste, kde sa grécky a slovensky hovorilo, sú takí mužovia, slovensky dobre umejúci, poslal ku Cíсарovi Gréckemu Michalovi poslov s tou prosbou, aby tých svätých mužov poslal slovenský národ pokresťaniť. Z radosti vyplnil prosbu tú Cíсар Michal a poslal dvúch bratov *Cyrilla a Metoda*. Tito prišli do Velkej Moravy roku 863, preložili Písmo Svätô a jiné kostolné knihy do staroslovenskej reči a tak sväte a horlive národ slovenský, o troj-jedinom Bohu, o spasení duší ľudských vyučovali, že za niekoľko rokov cele sa pokresťanil. Divná moc a milosť božia bola s nimi. Po smrti Cyrillovej roku 869 Metod zostal Biskupom najvyšším v celej Velko-Moravskej ríši. On i do Čiech kresťanstvo rozšíril.

15) *Svatopluk a Bořivoj*. Kníže moravský Svato-
topluk byl velmi mocný. Okolní krajiny poddaly
se jemu pod ochranu; od té doby nazýval se krá-
lem. Obyčejně bydlíval na Velehradě. Tamž dal
se od Biskupa Metoděje pokřestiti také český kní-
že Bořivoj. I jeho manželka Ludmila přijala svatý
křest. Kníže Bořivoj vystavěl pak první chrám
křesťanský na Levém Hradci a druhý na hradě
pražském. Od toho času šířila se víra křesťanská
po Čechách. Metoděj umřel roku 875 a pochován
jest v hlavním chrámě na Velehradě.

16) *Mojmír* od roku 830 až do 846, *Rastislav*
od roku 846 až do 870, a *Svättopluk* od roku 870
až do 894 to boli první křesťanskí královía slo-
venskí či velkomoravskí. Všeci traja museli veliké
vojny viesť proti nepriateľom cudzím, najme proti
Nemcom, aby obránili národ svoj a krajinu svoju
od panstva cudzieho; až konečne najvíťaznejším
sa stal Svättopluk. On pod svoju berlu panovnícku
dostal krajiny veliké národu slavianskeho až ta
ďaleko, cez Českú, Sliezku, do Nemiec terajších,
až ta za Dunaj a po Dunaji, až ku Pešti; on zvíťazil
nad Nemci a Maďary, ktorí krajinu a národ
jeho podmaniť chceli.

17) *Synové Svato-Plukovi*. Svato-Pluk měl tři
syny, kteří ho přeckali. Nejstaršího z nich usta-
noval za svého nástupníka, jemuž mladší měli
býti podřízeni. Otec napomínal všech, aby svorni
byli a nedělili se od sebe. Před svou smrtí rozká-
zal přinésti tři svázané pruty a podal svazek ten
nejstaršímu synu, aby jej zlomil. Když ten toho
nemohl dovésti, kázal jej potom i druhému, a ko-

nečně třetímu zlomiti: ale žádnému z nich se to nepodařilo. On pak sám rozvával pruty, dal každému jeden prut a kázal, aby jej nyní zlomil. A když to jeden po druhém beze všeho namáhání byli učinili, použil tohoto příkladu a poučil jich: „Zůstaneteli spojení ve svornosti a lásce, nepřátelé vás nikdy nepřemohou: jestliže ale pro svár a pýchu ríši rozdělíte a nejstaršího bratra poslouchati nebudete, sami se zahubíte.

18) Ale po smrti Svatoplukovej zle sa stalo. Synovia jeho, proti všetkej otcovskej rade a poručenstvu jeho, rozdělili sa s krajnou, znesvornili sa, zdvihli proti sebe vojnu a najali si nepriateľov cudzích sami jedon proti druhému. Za to ich Bôh potrestal a celý národ pre nich. Lebo ríšu Velko-Moravskú napadli nepriatelia zo všetkých strán. *Mojmír*, najstarší onen syn Svatoplukov, bránil otčinu a národ hrdinsky. Ale potom, keď i Češi boli odpadli od Slovenov, zvíťazili Maďari nad nimi v bitke pri Bratislave, roku 907, kde aj *Mojmír* sám zahynul. Maďari, vtedy ešte pohanský, surový, kočovný národ, zpusťošili tie kraje moravské a slovenské, obyvateľstvo lebo pobili, lebo vyhnali, dediny a mestá spálili a zrúcali, ba i samô hlavnie a stoličnô mestó Velehrad na rum a zrunť obrátili tak, že nikda viac sa nevystavilo.

Pieseň o Nitre.

Nitra, milá Nitra, ty vysoká Nitra!
 Kdeže sú tie časy, v ktorých si ty kvitla?
 Nitra, milá Nitra, ty slovenská mati,
 Čo pozrem na teba, musím zaplakati.

Ty si bola niekdy všetkých krajín hlava,
 V ktorých tečie Dunaj, Visla i Morava.
 Ty si bola sídlo kráľa Svätopluka,
 Keď tu panovala jeho mocná ruka.
 Ty si bola svätô mesto Metodovo,
 Keď tu naším otcom kázal božie slovo.
 Teraz tvoja sláva v tóni skrytá leží,
 Tak sa časy menia, tak tento svet beží.

19) Ale o päťdesiat rokov neskoršie odňal tie kraje slovenské Maďarom český knieža *Boleslav I.*; ba jeho syn *Boleslav II.* rozšíril panstvo československô až do Polskej daleko. To trvalo až do roku 999. Leš po smrti Boleslava II. kráľ polský *Boleslav Chrabrý* opanoval i Slovensko i Moravu ba i Čechy. Po smrti jeho vzal si výbojne Moravu *Bretislav II.* knieža český a Slovensko dostal *Štefan*, prvý kráľ uhorský. To sa stalo roku 1025. Od toho času až do teraz sú Slováci s Uhrý obyvatelia jednej krajiny, čo sa *Uhorskou menuje*.

20) *Biskup Vojtěch a kráľ Štěpán.* Druhý pražský biskup Vojtěch pozvaný byl od knížete uherského *Gejzy* do města Ostrihoma, aby cvičil jeho syna *Vajka*. I prišiel biskup a získal knížecího syna pro víru Kristovu, a pokřestil ho druhého roku v přítomnosti císaře německého Otta třetího, a dal jemu při křestu jméno Štěpán. Sám pak Štěpán hned na počátku svého panování poručil, aby všichni zajatí otroci na svobodu byli puštěni, i aby křesťanským kněžím a učitelům nikdo nepřekážel kázati slovo boží. Tak se postaral, aby pohanský lid poznal víru Kristovu a přijal svatý

křest, ba i on sám lid poučoval. Pohanský jeho národ maďarský povstal síce proti němu; ale Štěpán přemohl jej pomocí věrných křesťanů a zvláště slovenského lidu z horních krajů, jejichžto vůdcové byli *Poznan* a *Konec*. Lid slovenský o tomto boji posavád zpívá:

Stála bitka stála, za Štefana kráľa,
 Takej viac nebude, kým svet svetom bude.
 Stála bitka stála v tej uhorskej zemi,
 Bili sa junáci, s pohanmi Slováci.
 Bola bitka bola vyše Ostrihoma,
 Červená krú tiekla polovicou Hrona.
 Červená krú tiekla k bielému Dunaju;
 Tých kliatych pohanov krestania rúbajú.

21) Potom o pět sto rokov neskoršie dostaly sa i česká krajina i Morava so Sliezsom aj uhorská krajina so Slovenskom pod berlu Panovníkov z domu Rakúskeho a sú spojené spolu vo veľkej říši rakúskej.

Zahynula říše Svatopluka
 Synův jeho nesvorností:
 Země však, jimž vládla jeho ruka,
 Usudkem Boží moudrosti
 Sjednoceny jsou již v dávném čase,
 Ve slavné říši rakouské zase,
 Která posud pevná jako skála
 Ve všech strastech neoblomná stála:
 Čím horší ji tiskly nebezpečí,
 Tím se stala mocnější a větší.

V.

Ako to deti sa učia z modlitieb žiť?

My deti a všeci ľudia mladší, starší, my všeci *máme* zo zákona božieho, z viery svätej, zo slova božieho, z modlitby a z lásky k Bohu a k ľudom každý deň tak žiť, ako *musíme* každý deň žiť z chleba, pokrmu a nápoja; a *máme* sa každý deň odievať a obliekať do dobrého svedomia, do dobroty a pobožnosti našej tak, ako sa *musíme* obliekať a odievať do šiat našich.

Lebo akže tak nenie to u nás, teda rastieme ako drevá v hore a žijeme, ako nerozumné tvory a zvery. To len človek a kresťan vie, môže a má sa modliť. My sa modlievame.

1. Modlitby ranné.

Z lože vstávám, chválu vzdávám Otci mému nebeskému za stráž nočnú. Bože večný! rač také mne tohoto dne osťrižhati a chrániti ode všeho škodlivého. Amen Pane, at se stane. Amen.

Pane Bože požehnaj nový deň ten z neba! dušu, telo, živôt háj, daj vše, čo nám treba, rozumu a cnosti praj, ako toho chleba, otčinu tú, rod i kraj, Bože háj a požehnaj svetlom tvojho neba. Amen.

2. Modlitby poludnie

(a. pred jedením):

Prigď Gezu, buď hosťem nášim a požehneg nám i tým darom twým, fteré z twé sštedrosti užjwati budeme: pro milosrdenstwj twé a lásku twau požehnaný Pane, na wěky wěkůw! Amen.

Tvoje dary jedlo, pitia, nech nás, Bože dobrý, sýtia v miernosti a dobrej wóli; by sme hodní toho boli. Amen.

(b. po jedení):

Bofrem, nápojem gsme nasyceni a časnými wěcmi zde obdareni; z tohoď děkujeme, Bože, twé milosti; rač nás shtit chlebem wěčným z wysošti. Amen.

Dals mi jiesť do sýtosti, wd'aka tvojej milosti! Daj to, Bože na úžitok, a na čerstvých sil nábytok ku práci a pilnosti. Amen.

Jezu! tvoje nasýtenia nech nám bude na cítenia onej večnej sýtosti, z daru tvojej milosti. Amen.

3. Modlitby večernie.

Budgu spati, deg mi wstati, o miig Bože! z mého lože w rannjm čase zdratwu zase. Amen Pane, at se stane! Amen.

Deň sä pomínul, ja som nezhyrul, tys ma privinul, Bože, pod tvoju moc; tvojej ochrane dávam sä, Pane, i na túto noc. O rač ma strážit,

snom tichým blažiť smysly a telo, aby ku všemu činu dobrému poočerstvelo. Amen.

4. Modlitby školské.

(a. pred vyučovaním):

Večný Bože, rač mi dáti, bych ťe mohol pravě znáti, prikázánj twá plniť a pobožně živu býti: Deg mi prospjvat w uměnj k mému štěstj a spasěnj, mým rodičům k potěšenj a k twé slávy rozšjřenj. Tak ostogjm w twé miloši w časnosti i w ewěčnosti. Amen.

Přišli sme do školy, aby sme sa dačomu dobrému naučili. Milý, mocný Bože! bez tvojej pomoci nemôžeme nič dobrého urobiť! Prosíme ťa skrúšene, pomáhaj nám pracovať, aby sme dobre pracovali. Amen.

Bože Otče pomáhaj! Ducha Svätého nám daj! aby nám dobrô učenia nikdá nebolo mučenia, ale radosť, utešenia, duší našich veličenia, v Kristu Ježiši spasenia. Amen.

Bože, keď sa učíme, pre živôt sa cvičíme: Ó daj myslíam pozoru, srdciam tichosť, pokoru, vôli činnosť, poriadnosť, telu slušnú posednosť! Zdravia učiteľovi, čo nás činom i slovy vedie k dobrým známostiam, ku pravde a ku cnostiam! Amen.

(b. po vyučovaní):

Bože za vyučowanj vzdávame ti děkowánj: Deg, ať co dobrého wjme, ochotně, pilně činjme. Amen.

Dobrotivý Bože! ďakujeme ti za každô dobrô naučenia, ktorô sme dnes vo škole počuli. Srdečne ťa prosíme, aby si nám dal sily, by sme každô dobrô naučenia si zapamätuvali a podľa neho sa spravovali. Amen.

Za to dobrô naučenia vzdávame chválorečenia, tebe, Bože laskavý. Ó daj nám to ku osohu, by sme žili tebe Bohu ku cti, umom a mravý. Amen.

Daj nám rásť učením, spôsobniť cvičením, veľadiť umením, Kriste Synu boží! nech každá nauka nás k tomu ponúka, čo tvoju česť množí, nám navždy osoží. Amen. —

Každô modlenia začni s prežehnaním sa: Vo meno Boha Otca i Synu i Ducha Svätého. Amen.

Každô modlenia dokonči takto: Sláva buď Bohu Otcu i Synu i Duchu Svätému, jako bola na počiatku, tak buď aj teraz, aj vždycky, aj na veky vekov. Amen.

K O N I E C .

Drogeria Drogeria
Drogeria P Smetana
a Spol Puzomberok
J. Puzomberok

Drogeria

P. Smetana a Spol
K Y

Puzomberok Y

Drogeria P. Smetana
Puzomberok

Maria Laical
Y Y N

n
K

